

ŠTÁTNY PEDAGOGICKÝ ÚSTAV
NATIONAL INSTITUTE FOR EDUCATION

Ľubica Bagalová, Darina Gogolová

ĽUDSKÉ PRÁVA A ZRUČNOSTI

POTREBNÉ NA ICH UPLATNENIE

Metodická príručka pre učiteľov ZŠ a SŠ

2007

OBSAH

Dva citáty namiesto úvodu	4
1. Osnovy základných poznatkov, zručností, želaných postojov a hodnôt v oblasti výchovy a vzdelávania k ľudským právam pre základné a stredné školy	5
1.1 Ciele a ideový zámer výchovy a vzdelávania k ľudským právam	5
1.2 Základné poznatky, zručnosti a želané postoje v oblasti výchovy a vzdelávania k ľudským právam pre základné a stredné školy	6
1.3 Stručná charakteristika pojmov – poznatky, zručnosti, postoje a hodnoty	6
1.4 Možnosti implementácie problematiky ľudských práv do školského kurikula	8
2. Poznatky a vedomosti, zručnosti, postoje a hodnoty v základnej a strednej škole	8
2.1 Základná škola	8
2.2 Stredná škola	10
3. Proces výchovy a vzdelávania k ľudským právam	15
3.1 Metódy výučby problematiky ľudských práv	15
3.2 Prostredie výchovy a vzdelávania	20
4. Rozvíjanie sociálnych zručností – aktivity a metodický postup	27
4.1 Predstavenie problematiky ľudských práv	27
4.2 Sebapoznanie a sebaujadrovanie	30
4.3 Vytváranie spoločenstva a aktivity vtiahnutia	34
4.4 Aktívne počúvanie a komunikácia	39
4.5 Prezentovanie vlastného názoru a rešpektovanie názorov druhých	41
4.6 Samostatné rozhodovanie a zodpovednosť	42
4.7 Empatia a akceptácia seba a druhých, starostlivosť o druhých	43
4.8 Tímová práca – zručnosti priateľstva a spolupráce, spolupráca na projektoch	44
4.9 Kooperatívne riešenie konfliktov	46
4.10 Participácia a podieľanie sa na skupinových rozhodnutiach	49
Pracovné listy k aktivitám	52
5. Tematika ľudských práv na prvom stupni základnej školy	64
5.1 Dôvera a úcta	64
5.2 Konfrontujeme sa s diskrimináciou	65
5.3 Vzťahy s druhými ľuďmi.	66
5.4 Budovanie dôvery	68
5.5 Definovanie pravidiel	69
6. Tematika ľudských práv v kontexte vyučovania na druhom stupni základnej školy a v stredných školách	71
6.1 Ochrana života – jedinec a spoločnosť	71
6.2 Vojna, mier a ľudské práva.	73
6.3 Vláda a zákony	75
6.4 Sloboda zmýšľania, svedomia, vyznania a prejavu	77
6.5 Právo na súkromie	78
6.6 Právo na slobodnú účasť vo verejnom živote	78
6.7 Sociálny a kultúrny blahobyť	79
6.8 Diskriminácia	80
6.8.1 Diskriminácia – stereotypy	81

6.8.2	Diskriminácia – na základe farby pleti či rasy	81
6.8.3	Diskriminácia – na základe príslušnosti k minoritným skupinám	82
6.8.4	Kultúrna identita/ kultúrna diverzita	83
6.8.5	Diskriminácia – na základe pohlavia	83
6.9	Intolerancia a tolerancia	85
7.	Hodnotenie výchovy a vzdelávania k ľudským právam	91
7.1	Charakteristika jednotlivých typov hodnotenia.	91
7.2	Vybrané spôsoby hodnotenia	92
7.2.1	Hodnotenie prostredníctvom aplikačných úloh	92
7.2.2	Hodnotenie skupinovej práce	94
7.2.3	Portfólio a ako ním hodnotiť.	95
7.2.4	Hodnotenie formou dotazníkov	95
Záver	. . . . .	111
Literatúra	. . . . .	112

DVA CITÁTY NAMIESTO ÚVODU

„Zapamätajte si, že ste taký istý človek ako všetci ostatní a oni sú takí istí ľudia ako vy.“

Joy Harjo

„...Moje vzdelanie ma veľmi dobre pripravilo na to, aby som na svet pozeral z vtáčej perspektívy. Naučilo ma, ako jednoducho rozoznať veci, odlišiť jedno miesto od druhého alebo človeka od človeka. Toto vzdelanie ma však nenaučilo, že hlavný význam takýchto odlišností spočíva v tom, že v podstate žiadny význam nemajú. Neporozumelo faktu, že skutočný život – to čo zostane, keď si spomenuté odlišnosti odmyslíme, je takmer nepochopený vďaka svojej jednoduchosti. A najjednoduchšou skutočnosťou je, že ľudstvo je iba jedno. Je väčšie ako ktorákoľvek z jeho častí, väčšie než samostatnosť vynútená bojom, väčšie než navzájom si odporujúce náboženstvo a poddanstvo alebo hĺbka a farba odlišných kultúr.“

Norman Cousins

Vážené kolegyne, vážení kolegovia

Cieľom metodickéj príručky, ktorá sa Vám dostáva do rúk, je ponúknuť výchovno-vzdelávaciu pomôcku, ktorá môže pomôcť pri výučbe problematiky zameranej na ľudské práva a tiež všetkého, čo s nimi súvisí. Osvojenie si vedomostí a zručností, formovanie postojov, ktoré sú dôležité pre posilňovanie ľudskej dôstojnosti, rovnosť, pluralita, zodpovednosť, spravodlivosť... je dlhodobý proces, ktorý sa nikdy nezaobíde bez pomoci dospelých, ktorým na deťoch naozaj záleží. Je úplne jedno, či ide o deti sedem alebo sedemnásťročné. Ak chceme, aby mladí ľudia boli schopní premýšľať a prežívať život s presvedčením o správnosti svojich myšlienok, ak chceme, aby vedeli hovoriť o tom, čo si myslia tak, aby im druhí porozumeli, je pred nami ťažká „práca“ budovania vzťahov.

Na tejto ťažkej ceste Vám prajeme veľa šťastia a úspechov.

Autorky

1. KAPITOLA

OSNOVY ZÁKLADNÝCH POZNATKOV, ZRUČNOSTÍ A ŽELATEĽNÝCH POSTOJOV A HODNÔT V OBLASTI VÝCHOVY A VZDELÁVANIA K ĽUDSKÝM PRÁVAM PRE ZÁKLADNÉ A STREDNÉ ŠKOLY

1.1 CIELE A IDEOVÝ ZÁMER VÝCHOVY A VZDELÁVANIA K ĽUDSKÝM PRÁVAM

Výchovno-vzdelávacie systém poskytuje vhodné prostredie na odovzdávanie hodnôt a poznatkov potrebných na to, aby sa mladí ľudia dokázali aktívne zapojiť do demokratickej a občianskej spoločnosti a stať sa členmi spoločenstva. Ľudským právam sa deti venujú už v materskej škole. Základný pedagogický dokument pre materské školy Program výchovy a vzdelávania detí v materských školách obsahuje ciele, z ktorých je evidentné, že už v predškolskom veku deti získavajú základné povedomie o ľudských právach a ich uplatňovaní. Výchova a vzdelávanie k ľudským právam špecifickým spôsobom podporuje kultúru rešpektu, akceptácie, starostlivosti a spravodlivosti v samotných triedach.

Cieľom výchovy a vzdelávania k ľudským právam v školách (a nielen v nich) je osvojiť si vedomosti a zručnosti, formovať postoje, ktoré sú dôležité na podporovanie ľudskej dôstojnosti, informovanej a nezávislej participácie na vývoji demokratickej spoločnosti a to v súlade s hodnotami, ako sú ľudské práva, rovnosť, pluralita a spravodlivosť.

Takto stanovené ciele explicitne zdôrazňujú nielen kognitívnu oblasť – poznatky a vedomosti o ľudských právach, ale aj oblasť emocionálnu a konatívnu. Posledné dve oblasti vyjadrujú potrebnú „citlivosť“ na vnímanie ľudských práv a dôležité psychosociálne vlastnosti a životné zručnosti na ich uplatňovanie a rešpektovanie v skutočnom živote.

Výchovu a vzdelávanie k ľudským právam v triedach a školách je potrebné usmerňovať tak, aby sa stali integrálnou súčasťou celoživotného procesu podpory a ochrany ľudských práv, aby rozvíjali hodnoty človeka ako ľudského jedinca a zároveň člena spoločenstva.

Pre naplnenie uvedených cieľov je nevyhnutné rozvíjať:

- ▶▶ žiaka ako integrovanú osobnosť a ako aktívneho občana demokratickej spoločnosti, pričom nie je len objektom, ale aj subjektom svojho sebarozvoja,
- ▶▶ ľudsko-právne vedomie pedagogických zamestnancov škôl,
- ▶▶ obsah, metódy a vzdelávacie postupy vo výchove a vzdelávaní k ľudským právam,
- ▶▶ demokratické vzťahy v triedach a školách ako predpoklad pre posilnenie demokracie v regionálnom, národnom a celosvetovom meradle.

Vo výchove a vzdelávaní k ľudským právam v základných a stredných školách preto pokladáme za dôležité vymedziť základné poznatky a osobnostno-sociálne spôsobilosti a zručnosti, ktoré by si mal žiak osvojiť na aplikačnej úrovni prostredníctvom interaktívneho, participatívneho, zážitkového učenia. Na ich základe si žiak utvára svoje postoje a hodnotovú orientáciu. Obsah vzdelávania k ľudským právam predložený v metodike bol v novembri 2005 a vo februári 2006 prezentovaný a následne pripomienkovaný na zasadnutí koordinátorov Národného plánu výchovy a vzdelávania k ľudským právam v rezorte školstva, ktorí zastupujú jednotlivé inštitúcie riadené MŠ SR a MVO.

1.2 ZÁKLADNÉ POZNATKY, ZRUČNOSTI A ŽELATEĽNÉ POSTOJE V OBLASTI VÝCHOVY A VZDELÁVANIA K ĽUDSKÝM PRÁVAM PRE ZÁKLADNÉ A STREDNÉ ŠKOLY

Zmyslom dosiahnutia (naplnenia) cieľov výchovy a vzdelávania k ľudským právam je, aby žiaci rozumeli najdôležitejším pojmom v tejto oblasti a osvojili si ich ako hodnoty, ktoré budú usmerňovať ich správanie.

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam je viac problematikou o prijímaní stanovísk a metódach než o obsahu, čo znamená, že jednotlivé ciele programu nemôžu byť dosiahnuté, keď je obsah redukovaný na memorovanie faktov a keď je vyučovaný v nedemokratickom školskom prostredí, v direktívne riadenej škole.

Vzhľadom na načrtnuté východiská je potrebné sústrediť sa na jednotlivých stupňoch vzdelávania na **osvojenie všeobecných poznatkov a vedomostí veku primeranou formou od intuitívneho a zážitkového osvojenia až po kognitívne poznatky – vedomosti a naopak, od pochopenia pojmov – poznatkov, po zručnosti a ich aplikácie do každodenného života.**

Ľudské práva je potrebné zaviesť do všetkých oblastí edukačného procesu a vytvárať **adekvátnu školskú klímu** tak, aby sa žiaci naučili konštruktívne riešiť konflikty, rešpektovali právo na rasovú, národnostnú, náboženskú, politickú a kultúrnu odlišnosť (diverzitu), správali sa zodpovedne voči sebe a ostatným, zúčastňovali sa na humanitárnych aktivitách, akceptovali žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v učení a inými odlišnosťami, boli tolerantní pri komunikácii, v spolupráci s inými rešpektovali aj ich potreby.

1.3 STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA POJMOV – POZNATKY, ZRUČNOSTI, POSTOJE A HODNOTY

Poznatky a vedomosti o ľudských právach

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam je edukáciou „o ľudských právach“, ale aj „k ochrane“ a „aplikovaniu/realizácii“ ľudských práv. Čo to znamená? **Vzdelávanie „o“ ľudských právach** predstavujú napríklad poznatky o existencii dokumentov o ľudských právach (Všeobecná deklarácia ľudských práv, Dohovor o ľudských právach, Medzinárodná listina ľudských práv, Európska konvencia (dohovor) o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, Medzinárodný pakt o hospodárskych, kultúrnych a sociálnych právach, Dohovor o právach dieťaťa). Rovnako sem patrí aj pochopenie jednotlivých práv zakotvených v dokumentoch, uvedomenie si potreby rešpektovania práv a ich neodnímateľnosti a nezrušiteľnosti, ako aj informácie o dôsledkoch porušovania ľudských práv. Toto poznanie je potrebné pri ochrane vlastných práv a práv iných ľudí a vytvára nevyhnutnú poznatkovú bázu, ktorá ale sama o sebe nestačí na to, aby jednotlivci aktívne uplatňovali svoje ľudské práva a napomáhali realizácii práv ostatných.

Uplatňovanie ľudských práv nie je realizovateľné bez zručností, rozvinutých osobných a sociálnych kompetencií napr. schopnosti aktívne počúvať, analyzovať a riešiť problémy, byť empatický. Interiorizácia vedomostí a zručností sa premieta do postojov, ktoré sa prejavujú v konkrétnom konaní.

Predstavme si bežnú situáciu v triede – pri riešení rôznych problémov alebo spoločnom rozhodovaní, či obyčajnom rozprávaní sa často všetci rozhovoria naraz, pričom mnohé názory zaniknú. Jednotliví žiaci, ktorí sa z rôznych dôvodov nedokážu presadiť, často sa nedostanú vôbec k slovu alebo ich nikto nepočúva, hoci sa na minulej hodine všetci učili, že každý človek má právo povedať, čo si myslí, a má právo poskytovať a získavať informácie. **Čo chýba, aby to nielen vedeli, ale dokázali aj realizovať?** Prinajmenšom potrebné sociálne zručnosti a psycho-sociálne vlastnosti – v tomto prípade komunikačné kompetencie, aktívne počúvanie, empatia a hodnotové postoje. To je oblasťou vzdelávania „k ochrane“ ľudských práv.

Mimoriadne dôležitá je aj **metodika výchovy a vzdelávania k ľudským právam a modelovanie** ich dodržiavania vzdelávateľom a **vytváranie pozitívnej demokratickej sociálnej klímy v škole**. Participatívna a interaktívna metodika, zážitkové učenie umožňuje aktívne zapojenie vzdelávaných, čím sa zvyšuje efektívnosť celého procesu. S týmto zámerom sa v posledných rokoch vytvoril širší priestor pre inovácie vo výchovno-vzdelávacom procese, ako napríklad metodika programov Orava IOWA, Škola dokorán, Krok za krokom, Šťastné deti a ďalšie. Komplexný osem rokov experimentálne overený inovačný edukačný program Integrované tematické vyučovanie (ITV) preukázal, že už na nižších stupňoch zavádzania významne ovplyvňuje **sociálnu klímu**, rozvíja **sociálne zručnosti** a **formuje postoje**. Ako sa uvádza v záverečnej správe gestora (ŠPÚ) o experimentálnom overovaní: „Dôsledná a komplexná realizácia projektu ITV prináša do atmosféry školy výrazný demokratizujúci a humanizujúci aspekt a to tak z hľadiska rozvoja osobnosti a záujmov jednotlivých žiakov, ako aj vzhľadom na vzťahy v sociálnych skupinách, kde kladie dôraz na morálne aspekty dodržiavaním celoživotných zásad a pravidiel, posilňuje prosociálnosť a komunikačné zručnosti v správaní. Tento výrazný výchovný aspekt modelu považujeme za jednu z možností, foriem predchádzania negatívnym sociálnym javom“ (Marušincová, E. A kol., 2001). Vypracovaná **metodika rozvoja sociálnych životných zručností žiakov** – napr. akceptácia, aktívne počúvanie, spolupráca, kooperatívne rovesnícke riešenie konfliktov, zodpovednosť, starostlivosť a ďalšie sú nevyhnutným základom pre **reálne uplatňovanie ľudských práv**, aby neostali len na úrovni poznatkov, ale presunuli sa do úrovne aplikácie.

Potrebné zručnosti pre uplatňovanie ľudských práv

Ako sme už naznačili, nie je cieľom, aby žiaci len poznali (vedeli vymenovať) jednotlivé časti napríklad Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Ideálne by bolo, keby ich dokázali aplikovať vo svojom konaní ako empatické, zodpovedné a tolerantné postoje voči iným ľuďom vo svojej triednej a školskej komunite. Ako príklady je možné uviesť zručnosti komunikácie, aktívneho počúvania, spolupráce, riešenia problémov a ďalšie. „Tieto zručnosti pomôžu deťom a mladým ľuďom pri:

- hodnotení sveta okolo nich,
- porozumení, že prostredníctvom ľudských práv sa dá zlepšiť ich vlastný život a aj život iných,
- aktívnej účasti na ochrane ľudských práv“ (Prvé kroky, 1998, s. 17).

Poznatky a zručnosti tvoria základ formujúceho sa postoja a spolu s emocionálnym prežívaním a zvnútorňovaním umožňujú uvedomenie si ľudských práv ako pozitívnej hodnoty.

Postoje a hodnoty

Keď deti a mladí ľudia žijú v demokratickom prostredí a majú možnosť osvojiť si poznatky a zručnosti aktívne prostredníctvom vlastnej skúsenosti, postupne si vytvárajú postoje, ktoré sú hlbším a stabilnejším zdrojom ich konania. Ide napríklad o uvedomenie si ľudskej dôstojnosti, potreby rešpektovať ľudské práva, výhod spolupráce pred súťaživosťou, potreby aktívneho počúvania a pod. **Postoje obsahujú aj konatívnu zložku, teda schopnosť „vedieť ako“ a tiež ochotu (chcenie) konať v zmysle uvedomenej hodnoty.**

V nasledujúcich častiach uvádzame vedomosti, zručnosti, hodnoty a postoje, ktoré vedú k želateľnému správaniu.

1.4 MOŽNOSTI IMPLEMENTÁCIE PROBLEMATIKY ĽUDSKÝCH PRÁV DO ŠKOLSKÉHO KURIKULA

Problematika ľudských práv môže byť začlenená do schválených učebných osnov viacerými spôsobmi:

1. ako samostatný predmet s vyčlenenou hodinovou dotáciou,
2. ako kurz s určeným obsahom a časovou dotáciou,
3. ako súčasť existujúcich predmetov – občianska výchova, etická výchova, náuka o spoločnosti, občianska náuka,
4. ako súbor určitých konkrétnych tém, ktoré môžu byť zaradené do veľkého množstva vyučovacích predmetov,
5. kombinácia jednotlivých prístupov.

Výhodou samostatného predmetu alebo kurzu je zvýraznenie dôležitosti ľudsko-právnych princípov v učebných osnovách a dosiahnutie väčšieho priestoru na realizáciu a overovanie nových metodických postupov.

Výhodou tretej možnosti je, že takéto vzdelávanie zasiahne najväčší počet žiakov. Ak je však predmet orientovaný na obsah a nepoužíva aktivizujúce formy a metódy, potom je tu predpoklad, že ľudsko-právne princípy budú tiež prezentované podobným faktografickým spôsobom, čo nie je dostačujúce.

Ako uvádza F. Tibbitts (1995), štvrtá možnosť – tematická integrácia je práve tým prístupom, ktorý mnohí vzdelávatelia v oblasti ľudských práv schvaľujú. Tento spôsob ukazuje, že úcta k ľudským právam môže byť životným štýlom, odzrkadľujúcim sa v poznatkoch a hodnotách, ktoré sú zahrnuté v problémovom poli rôznych vyučovacích predmetov. Tento prístup by sa preto mohol stať pre nás akýmsi dlhodobým cieľom.

Charakterizované prístupy sa vzájomne nevyklučujú. Možnosti, ktorými sa snažíme žiakom predstaviť princípy ľudských práv, sú však často obmedzené. Preto si treba pragmaticky vybrať jeden z nich, ktorý zodpovedá daným podmienkam konkrétnej školy.

2. KAPITOLA

POZNATKY A VEDOMOSTI, ZRUČNOSTI, POSTOJE A HODNOTY V ZÁKLADNEJ A STREDNEJ ŠKOLE

Základné poznatky a vedomosti by si žiaci mali osvojiť veku primeranou formou na aplikačnej úrovni prostredníctvom vlastného prežívania a skúsenosti. **Uvádzame ich ako celok pre základnú a strednú školu, ktorý je možné flexibilne si usporiadať pre jednotlivé ročníky alebo skupiny.** Na rozhodnutí učiteľov alebo iných dôležitých dospelých pracujúcich s deťmi a mládežou (pracovníkov MVO, rodičov) je – kedy, v rámci akých predmetov, prípadne projektov a časovej dotácie, v akom poradí, v akej forme a akými metódami ich svojim žiakom sprostredkujú. Rozhodnutie závisí od potrieb a možností triedy a jednotlivcov, ktorí ju tvoria, od organizačnej formy, do ktorej je výchova a vzdelávanie „o ľudských právach“ a „k ľudským právam“ začlenená (bližšie možnosti prináša kapitola č. 4, 5, 6 a 7).

2.1 ZÁKLADNÁ ŠKOLA

V poslednom ročníku základnej školy by mali žiaci disponovať:

1. vedomosťami o ľudsko-právnych pojmoch na veku primeranej úrovni,
2. príslušnými sociálnymi zručnosťami a schopnosťami,
3. osvojenými postojmi a hodnotami.

1. Vedomosti o ľudsko-právnych pojmoch:

- ☑ **ľudské práva a slobody** – chápať ponímanie a význam základných ľudských práv jednotlivca, základné slobody a dôstojnosť človeka,
- ☑ **identita** – chápať ľudskú identitu, rozoznať potreby a prania jednotlivca, chápať seba v sociálnom kontexte,
- ☑ **sociálna zodpovednosť** – chápať význam zodpovednosti, pochopiť rozdiel medzi zodpovednosťou voči sebe, druhým, spoločnosti,
- ☑ **mier, bezpečnosť** – chápať vzťah medzi mierom, bezpečnosťou, chápať význam pojmu konflikt, kooperatívne riešenie konfliktov,
- ☑ **demokracia** – poznať význam najdôležitejších pojmov v tejto oblasti (demokracia, občan a jeho práva, povinnosti v spoločnosti),
- ☑ **tolerancia** – pôvodne znamená znášanie, znášateľnosť, trpezlivosť, reprezentuje správanie človeka, ktorý je odhodlaný nepotláčať u druhých presvedčenie, ktoré sa týka najmä svetonázoru a morálky a tiež jeho prejavy aj napriek tomu, že ich sám nepokladá za správne či prijateľné,
- ☑ **intolerancia** – je nedostatok úcty voči iným spôsobom správania a konania, nedostatok rešpektu k inému presvedčeniu, prejavuje sa odmietaním odlišných spôsobov správania sa a názorov, ktoré nám nie sú vlastné, neakceptuje odlišnosť,
- ☑ **ochrana práv menšín** – poznať význam pojmov väčšina a menšina, chápať požiadavku na ochranu ľudských práv menšín, poznať niektoré základné ľudské práva menšín v demokratickej spoločnosti,
- ☑ **rozvoj** – chápanie pojmov ako vývoj človeka, technický pokrok, ochrana životného prostredia.

2. Sociálne zručnosti a psycho-sociálne schopnosti:

- ☑ **správne (adekvátne) používať ľudsko-právne pojmy** v bežnej komunikácii,
- ☑ **kriticky myslieť** – spôsobilosť vytvárať si vlastný názor, prehodnocovať fakty, vyjadriť svoj názor a diskutovať o ňom,
- ☑ **aktívne počúvať** – sústredené empatické počúvanie druhého, pri ktorom hovoriacemu poskytujeme očný kontakt, parafrázujeme, kladieme doplňujúce otázky, telo je v klude,
- ☑ **správne komunikovať** – prezentovanie vlastného názoru, ktorý je zrozumiteľný a akceptovateľný pre ostatných, rovnako tak aj počúvanie a rešpektovanie názorov druhých,
- ☑ **byť empatický** – vcítenie sa do prežívania iných a akceptovanie ich potrieb,
- ☑ **samostatne rozhodovať a niesť zodpovednosť** – spôsobilosť prijímať rozhodnutia a niesť za ne zodpovednosť,
- ☑ **spôsobilosť participovať** – podieľanie sa na skupinových rozhodnutiach a živote triedy alebo inej skupiny,
- ☑ **spôsobilosť pracovať v tíme** – uplatnenie zručnosti priateľstva, spolupráce,
- ☑ **spôsobilosť kooperatívne riešiť konflikty** – hľadanie cesty ako riešiť problémy nenásilne a spolupracujúcim spôsobom.

3. Postoje a hodnoty

Základom želateľných postojov je chápanie dôležitosti:

- ☑ **dodržiavania ľudských práv** ako základu dôstojnosti ľudského života,
- ☑ **zodpovednosti** za svoje činy a prijímania dôsledkov,
- ☑ **výhodnosti spolupráce** pri pokojnom riešení konfliktov a používaní stratégie „Ja som O. K.“ aj „Ty si O. K.“,
- ☑ **uznávania rovnosti** – v kontexte rasovom, kultúrnom, národnom, náboženskom, význam rovnosti medzi ľuďmi, medzi národmi,
- ☑ **tolerancie a akceptácie** seba a druhých, žiakov so zdravotným postihnutím, so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a inými odlišnosťami,
- ☑ **ochrany životného prostredia** v zmysle jeho trvalej udržateľnosti.

2.2 STREDNÁ ŠKOLA

V poslednom ročníku strednej školy by mali žiaci disponovať:

1. vedomosťami o príslušných ľudsko-právnych pojmoch z jednotlivých tematických oblastí,
2. rozvinutými sociálnymi zručnosťami a schopnosťami,
3. osvojenými postojmi a hodnotami.

1. Poznatky a tematické oblasti ľudských práv:

- nadviazať na poznatky**, ktoré boli súčasťou výučby v ZŠ a **prehľbovať ich kognitívny rozmer** (chápať ich hlbšie a na vyššej úrovni),
- pochopiť ich obsah **v kontexte s tematickými oblasťami ľudských práv**, ktorými sú:
  - práva dieťaťa,
  - občianske a politické práva,
  - ekonomické a sociálne práva,
  - právo na ochranu životného prostredia,
  - kultúrne práva a právo na rozvoj,
  - kolektívne práva,
  - humanitárne práva.

2. Sociálne zručnosti a psycho-sociálne schopnosti:

- adekvátne používať pojmy** z problematiky ľudských práv v komunikácii,
- kriticky myslieť** – spôsobilosť vytvárať si vlastný názor, prehodnocovať fakty, identifikovať problémy, klásť otázky, argumentovať, vyjadriť svoj názor a diskutovať o ňom,
- vhodne komunikovať** – prezentovať vlastný názor, ktorý je zrozumiteľný a akceptovateľný pre ostatných, rovnako tak aj počúvať a rešpektovať názory druhých,
- byť empatický** – vcítiť sa do prežívania iných a akceptovať ich potreby,
- mať základné zručnosti potrebné pre objavnú činnosť a vedeckú prácu**,
- pochopiť podstatu problémov** a vedieť robiť závery,
- robiť etické analýzy** s osobitným zreteľom na ľudské práva,
- samostatne rozhodovať a niesť zodpovednosť** – spôsobilosť prijímať rozhodnutia a niesť za ne zodpovednosť,
- spôsobilosť tímovo pracovať** – mať zručnosti spolupráce, priateľstva,
- spôsobilosť kooperatívne riešiť konflikty** – riešiť konflikty spolupracujúcim spôsobom na princípe výhra – výhra,
- podieľať sa na skupinových rozhodnutiach** a participovať na živote triedy, školy,
- neustále si rozvíjať osobné a sociálne zručnosti a schopnosti.**

3. Postoje a hodnoty

Základom želateľných postojov je:

- pochopenie, čo je podstata ľudských práv a dôležitosť ich aplikácie v živote**,
- uvedomenie si zodpovednosti za svoje činy** a morálnych dôsledkov svojich činov,
- chápanie potreby spolupracovať na mierovom riešení konfliktov**,
- uvedomovanie si nutnosti dodržiavania ľudských práv pri ochrane životného prostredia.**

Navrhované učebné osnovy majú charakter odporúčaní a vychádzajú zo skúseností a potrieb pedagogickej praxe. Odporúčané metódy, postupy a aktivity autorky uplatňovali a vyskúšali priamo v školskej triede alebo v interaktívnom zážitkovom vyučovaní v programoch ďalšieho vzdelávania učiteľov.

Priložená tabuľka ukazuje námety na odporúčané rozloženie učiva pre žiakov I. a II. stupňa základnej školy a strednej školy, ktoré korešpondujú s plánmi európskych školských systémov v oblasti ľudských práv.

ZODPOVEDNOSŤ

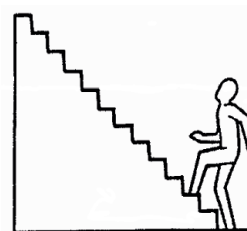
Zodpovedám sa
za svoje činy.

NAJLEPŠÍ OSOBNÝ VÝKON

Snažím sa urobiť veci
najlepšie, ako v súčasnosti
dokážem.

VYTRVALOSŤ

Pokračujem v začatom diele
aj napriek ťažkostiam.

**Námety na rozloženie učiva pre jednotlivé stupne škôl
I. stupeň základnej školy**

Stupne	Ciele	Kľúčové pojmy (na veku primeranej úrovni)	Aktivity – „precvičovanie“ zručností	Špecifické problémy ľudských práv – ľudsko-právne témy	Pravidlá, štandardy, koncepčné materiály
I. stupeň ZŠ 6 – 10 rokov					
	1. Prehlbovať sebaopoznanie, sebaúctu a sebaaprijatie (<i>rešpekt k sebe</i>). 2. Budovať rešpekt k rodičom, učiteľom, k druhým osobám. 3. Rozvíjať osobné a sociálne kompetencie žiakov (<i>starostlivosť, priateľstvo, spolupráca, aktívne počúvanie,...</i>). 4. Vytvárať s deťmi a deťmi priateľské a podporujúce prostredie.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „ja“ ▪ spoločnosť ▪ osobná zodpovednosť ▪ starostlivosť o druhých ▪ priateľstvo ▪ spolupráca ▪ komunikácia ▪ aktívne počúvanie ▪ riešenie konfliktov ▪ pravidlá v triede 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ slušného správania ▪ sebaaprijatie ▪ aktívneho počúvania ▪ vyjadrovania pocitov ▪ komunikačných zručností ▪ práce v malých skupinách ▪ základov riešenia konfliktov ▪ tvorby pravidiel a postupov ▪ podieľania sa na živote triedy ▪ vnímania a akceptovania odlišností 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zranení a dotknutí ľudia (<i>citovo, fyzicky</i>) ▪ egoizmus ▪ pasivita ▪ nespravodlivosť ▪ ľudia so špeciálnymi potrebami 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pravidlá v rodine ▪ školské pravidlá ▪ pravidlá fungovania triedy ▪ postupy činností počas pobytu v škole ▪ deklarácia práv dieťaťa

Námety na rozloženie učiva pre jednotlivé stupne škôl
II. stupeň základnej školy

II. stupeň ZŠ 11 – 15 rokov	Upevňovanie predchádzajúcich cieľov a ďalšie	Upevňovanie predchádzajúcich pojmov a ďalšie	Aktivity – „precvičovanie“ zručností	Špecifické problémy ľudských práv – ľudsko-právne témy	Pravidlá, štandardy, koncepčné materiály
	<p>1. Rozvíjať ďalšie osobné (<i>sebareflexia, sebaregulácia, empatia</i>) a sociálne kompetencie žiakov (<i>spolupráca, riešenie konfliktov, vhodná komunikácia, aktívne počúvanie, občianske kompetencie,...</i>).</p> <p>2. Získavať poznatky o špecifických ľudských právach a ich aplikácii.</p> <p>3. Naučiť sa rozlišovať medzi potrebami a právami.</p> <p>4. Vyvážene chápať vzťah práv a povinností, učiť sa zodpovednosti.</p> <p>5. Vytvárať spolupracujúce spoločenstvo v triede.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ empatia ▪ asertivita ▪ budovanie spoločenstva ▪ kooperatívne riešenie konfliktov ▪ práva individua a skupiny ▪ identita človeka ▪ sloboda ▪ rovnosť ▪ tolerancia ▪ intolerancia ▪ pravidlá ▪ právo ▪ vláda ▪ sociálny rozvoj 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ vyjadrovania vlastného názoru ▪ zručnosti diskutovať o rôznych názoroch ▪ empatie a porozumenia ▪ tolerancie, akceptovania odlišností a inakosti ▪ asertívneho správania ▪ spolupráce vo väčších skupinách ▪ kooperatívneho riešenia konfliktov ▪ sebareflexie a zdieľania so skupinou ▪ zručností ochrany životného prostredia 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ demokracia ▪ ochrana práv menšín ▪ mier a bezpečnosť ▪ sociálna zodpovednosť ▪ diskriminácia ▪ bezprávie ▪ chudoba, hlad ▪ protispoločenské správanie 	<p>Deklarácia ľudských práv</p> <p>história ľudských práv</p> <p>Národný plán boja proti rasizmu a diskriminácii</p> <p>úlohy štátnych orgánov a MVO pri uplatňovaní ľudských práv a práv dieťaťa</p>

**Námety na rozloženie učiva pre jednotlivé stupne škôl
stredné školy**

Stredná škola 15 – 18 rokov	Upevňovanie predchádzajúcich cieľov a ďalšie	Upevňovanie predchádzajúcich pojmov a ďalšie	Aktivity – „precvičovanie“ zručností	Špecifické problémy ľudských práv – ľudsko-právne témy	Pravidlá, štandardy, koncepčné materiály
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poznať univerzálne štandardy ľudských práv. 2. Integrovať poznatky a získané zručnosti o ľudských právach do vedomia žiakov, ich správania a konania. 3. Rozvíjať ďalšie osobné a sociálne kompetencie žiakov (<i>sebareflexiu, osobnú integritu, zodpovednosť, snahu, vytrvalosť,...</i>). 4. Vytvoriť spolupracujúce funkčné spoločenstvo v triede. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ morálne správanie ▪ morálne pravidlá a morálna zodpovednosť 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prieskumy verejnej mienky, dotazníky ▪ hľadanie a získavanie informácií ▪ pochopenie podstaty problémov a robenie záverov ▪ tréning komunikáčnych zručností ▪ zručnosti poskytovania spätnej väzby ▪ oceňovanie druhých ▪ efektívnej tímovej spolupráce ▪ dohodovanie a prijímanie spoločných rozhodnutí ▪ organizácie a koordinácie spoločných aktivít 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ekonomická globalizácia ▪ genocída ▪ aplikácia ľudských práv pri ochrane životného prostredia ▪ občianske a politické práva ▪ ekonomické a sociálne práva ▪ kultúrne práva a právo na rozvoj ▪ kolektívne práva ▪ humanitárne práva 	<p>Ženevská konvencia</p> <p>Špecifické konvencie</p>

3. KAPITOLA

PROCES VÝCHOVY A VZDELÁVANIA K ĽUDSKÝM PRÁVAM

Účinná výchova a vzdelávanie k ľudským právam nie je možná bez participatívnych a interaktívnych metód a vhodného demokratického prostredia, podporujúceho výchovu a vzdelávanie k „ochrane ľudských práv“. Predkladáme širšiu paletu vhodných metód, z ktorých si učiteľ môže vybrať pri výučbe ľudsko-právnych poznatkov, tém a sociálnych zručností.

3.1 METÓDY VÝUČBY PROBLEMATIKY ĽUDSKÝCH PRÁV

Pri výučbe problematiky ľudských práv je dôležité, aby boli používané také organizačné formy a metódy výchovy a vzdelávania, ktoré sú založené na aktivite žiakov. Takými to participatívnymi a interaktívnymi metódami sú napríklad **zážitkové učenie, kooperatívne učenie, prípadové štúdie, práca na projektoch, rolová simulácia, brainstorming, bzučiacie skupiny, asociačné metódy, tvorivé používanie textov, otvorená a úprimná diskusia medzi učiteľom a žiakom, medzi žiakmi navzájom, rôzne psychohry a ďalšie aktivizačné metódy**. Diskusia má obsahovať otvorené a sebareflexívne otázky, rozvíjať kritické myslenie. Spomínané metódy zároveň umožňujú aj individuálny prístup k jednotlivým žiakom a osvojovanie si poznatkov a pojmov veku primeranou formou. **Sú dôležitým nástrojom rozvíjania sociálnych zručností a psycho-sociálnych vlastností žiakov**. Ako najvhodnejšie metódy k výučbe ľudských práv uvádzame nasledujúce:

Projektová výučba

Podstatou tejto organizačnej formy je riešenie určitej úlohy komplexného charakteru – projektu, ktorý buď vychádza z praktických potrieb alebo je s praxou úzko spätý. Projekt musí byť pre žiakov zaujímavý a natoľko významný, aby sa s jeho riešením mohli identifikovať, aby ich práca bavila a bola pre nich zmysluplná. Ak sa projekty stanú súčasťou vyučovania, vedú žiakov k riešeniu mnohých praktických úloh, umožňujú spoluprácu medzi žiakmi, triedami, školami a významne spájajú školu so spoločenským prostredím. K práci si môžu prizývať odborníkov, zaujímavé osobnosti, využívajú sa exkurzie a učenie priamo v prostredí, ktorého sa projekt týka.

Každý projekt musí, podľa W. H. Killpatricka, obsahovať štyri základné kroky (2002, s. 300):

1. **Zámer projektu** – spresnenie predstáv o zmysle, realizácii a stanovení cieľov projektu. Projekty môžu vzniknúť spontánne zo záujmu detí, môžu vyplývať z pedagogickej situácie – z určitej konkrétnej učebnej látky ap. Téma projektu má však vždy medzipredmetový charakter – väčšinou ide o integráciu niekoľkých predmetov.
2. **Spracovanie plánu** – konkretizácia úvodných zámerov do jednotlivých krokov, stanovenie času realizácie, miesta, účasť žiakov, pomôcky ap. Na plánovaní jednotlivých krokov sa flexibilne a tvorivo zúčastňujú aj žiaci. Učitelia vystupujú v úlohe usmerňovateľov, facilitátorov.
3. **Realizácia projektu** – postup podľa vypracovaného plánu. Možné sú aj niekedy nevyhnutné zmeny, ktoré s praktickou realizáciou projektu súvisia.
4. **Vyhodnotenie projektu** – reflexia žiakov a vyučujúcich.

Z hľadiska usporiadania projektu môžu byť projekty **individuálne** (pre jednotlivcov), **skupinové, triedne, školské**.

Jedným z hlavných znakov projektového vyučovania je **integrácia predmetov a reštrukturalizácia obsahu učiva**. Na druhom stupni ZŠ a v stredných školách sa musia vyučujúci na organizácii projektu dohodnúť a spolupracovať. Ďalšou možnosťou je napríklad vyčlenenie jedného alebo dvoch týždňov počas školského roka, keď podľa vopred pripraveného programu pracujú na projektoch všetci žiaci školy. Práca na projektoch žiakov motivuje, prispieva k individualizácii výučby a umožňuje vnútornú diferenciaciu. Žiaci sa učia spolupracovať, riešiť

problémy, komunikovať, byť tvoriví a flexibilní, tolerantní, participujúci a zodpovední za svoje učenie. Projekt je pre žiakov motívom, vychádza z logiky životnej reality, prispieva k **individualizácii** a umožňuje vnútornú **diferenciáciu** (diferencovaný prístup podľa nadania, záujmu, miesta bydliska a podobne).

K základným **princípom** projektu patria **potreby a záujmy študujúcich, aktuálnosť situácie, interdisciplinarita, sebaregulácia pri učení, orientácia na produkt, skupinová realizácia a spoločenská platnosť** (Kasíková, H., 1997).

Skupinové a kooperatívne vyučovanie

Pre **skupinové vyučovanie** je charakteristické rozdelenie žiakov do skupín podľa rôznych hľadísk, napríklad podľa záujmu, druhu činnosti, náročnosti úloh, náhodným alebo zámerným delením podľa nejakého pravidla, odčítaním. Skupinu tvoria dvaja až šiesti žiaci. Práca v skupine zlepšuje priebeh učenia a využíva sa často najmä vo fáze precvičovania a upevňovania poznatkov a zručností. Táto organizačná forma sa snaží prispôsobiť výučbu individuálnym potrebám a záujmom jednotlivých žiakov, je to jej výhoda oproti hromadnému – frontálnemu vyučovaniu.

Kooperatívne vyučovanie je skupinovým vyučovaním, v ktorom sú zdôrazňované sociálne aspekty. Nejde iba o skvalitnenie tradičných postupov a foriem školskej práce, ktoré súvisia s cieľmi týkajúcimi sa vedomostí a zručností. Do popredia sa dostávajú sociálne – komunikačné kompetencie, celoživotné pravidlá (aktívne počúvanie, dôvera, pravdivosť, úcta, maximálne osobné nasadenie – výkon), súťaživosť je nahradzovaná spoluprácou (Kovaliková, S., Olsenová, K., 1996).

Spolupráca je pri dosahovaní cieľov najdôležitejšia. Výsledky jednotlivca sú podporované činnosťou celej skupiny a celá skupina profituje z práce svojich členov. Základnými – kľúčovými pojmami kooperatívneho vyučovania sú – zdieľanie, spolupráca, podpora. Medzi základné znaky patrí vzájomná pozitívna závislosť, interakcia členov skupiny, osobná zodpovednosť, formovanie a využitie interpersonálnych zručností, reflexia skupinovej činnosti.

Pri skupinovom a kooperatívnom vyučovaní je nevyhnutné dodržiavať základné pravidlá, ktoré sa dajú nazvať aj komunikačným rámcom. Je to poznanie východiskovej situácie, stanovenie ciest – metód, vedomosť o tom, čo má byť výsledkom spolupráce, kto alebo čo dokáže pri práci nad spoločnou úlohou najviac pomôcť. Kvalitná spolupráca v skupine sa však nezaobíde bez zodpovedného prístupu jej jednotlivých členov. Každý z nich má mať zvnútornené základné myšlienkové operácie, ktoré sa podľa Fishera (1997) dajú formulovať nasledujúco:

- **uvažuj o tom, čo chceš urobiť a čo chceš dosiahnuť, uvažuj, prečo to robíš, sformuluj účel svojej činnosti,**
- **uvažuj o spôsoboch svojej práce, o tom, čo ti pomôže dosiahnuť úspech,**
- **uvažuj o výsledku (výrobku, postupe) svojej práce,**
- **uvažuj, čo s výsledkom svojej práce urobíš ďalej, ako naučené využiješ v ďalšom živote.**

Úlohou učiteľa (ktorý každú činnosť, úlohu, otázku dopredu dôkladne premyslí, pripraví a naštuduje, organizačnú stránku skupinovej práce nevynímajúc) je počas vyučovania pozorovať, usmerňovať, dávať spätnú väzbu, pripomienkovať, pozitívne podporovať (facilitovať).

Počas práce v skupinách si jednotliví členovia navzájom pomáhajú, diskutujú o možných riešeniach, musia sa dohodnúť, pristúpiť na kompromisy. Vzniká tvorivá atmosféra a jej dôsledkom je synergický efekt.

Pozitíva kooperatívneho učenia (výsledky, ktoré boli pri skupinovej práci pozorované):

- vyššie výkony, uchovávanie poznatkov v dlhodobej pamäti,
- hlbšie porozumenie a kritické myslenie, aktívne zapájanie sa do činnosti, udržanie pozornosti, menej vyrúšovania,
- vyššia vnútorná motivácia učiť sa,
- zvýšenie schopnosti vidieť problém z viacerých uhlov pohľadu,
- pozitívne, akceptujúce a stimulačné vzťahy k rovesníkom bez ohľadu na etnickú príslušnosť, pohlavie, schopnosti, spoločenskú triedu, handicap,

- vyššia podpora okolia – spoločenskej komunity dediny, mesta, mestskej štvrte,
- lepšia psychika,
- pozitívnejšie postoje k vyučovaniu a škole,
- pozitívnejší postoj k učiteľom (Projekt Orava v praxi, 2001).

Pri kooperatívnom vyučovaní žiaci venujú činnostiam priamo súvisiacim s preberanou problematikou oveľa viac času ako pri frontálnom vyučovaní. Aj pri krátkodobom používaní kooperatívnych metód sa žiaci výrazne zlepšia vo vedomostiach aj v sociálnych zručnostiach.

Integrované tematické vyučovanie (ITV)

Medzi organizačné formy je možné zaradiť aj ucelený vzdelávací program Integrovaného tematického vyučovania (ďalej ITV), ktorý bol na Slovensku overovaný deväť rokov (od 1992 do 2001) a jeho prepracovanosť by mohla pri výchovno-vzdelávacích snahách výrazne pomôcť (bližšie informácie ŠPÚ). Inovačný edukačný program ITV zohľadňuje aktuálne otázky občianskeho a etického rozmeru súčasnej spoločnosti, ktorá samu seba charakterizuje ako informačnú, učiacu sa a humanistickú. Predstavuje komplexný program, ktorý v sebe integruje všetky princípy efektívneho učenia. Model vychádza z biológie učenia posledných desaťročí. **Dôraz kladie nielen na vedomosti, ale v rovnakej miere aj na rozvoj osobnosti dieťaťa.** V našich podmienkach je pre svoju otvorenosť tvorivo rozvíjaný a modifikovaný. Základnými prvkami modelu ITV sú mozgovokompatibilné zložky učebného prostredia. Patria sem: neprítomnosť ohrozenia a podporujúce prostredie, zmysluplný obsah, možnosť výberu, obohatené prostredie, spolupráca, adekvátny čas, okamžitá spätná väzba, dokonalosť, cielený pohyb. (Kovalikova, S., Olsenová, K., 1996).

ITV poskytuje možnosť výberu spôsobu osvojenia učiva, vzhľadom na individuálne danosti dieťaťa. Prostredníctvom **aplikačných úloh**, z ktorých niektoré sú povinné a niektoré výberové, si učiteľ môže overiť, či žiaci učebnú látku pochopili a do akej miery si ju znútorňovali. **Aplikačné úlohy** vnášajú do vyučovania praktický život. Ich obsah aj formulácia je veľmi dôležitá. Učiteľ ich vymýšľa sám. Pri písaní aplikačných úloh musí byť zohľadnená **Gardnerova teória viacnásobných inteligencií** (jazyková, matematicko-logická, akustická, priestorová, telesne – pohybová, interpersonálna, intrapersonálna, prírodná). Dobrou pomôckou je **Bloomova taxonómia vzdelávacích cieľov** v kombinácii s typmi inteligencie. Obsahovo vychádzajú aplikačné úlohy z **klúčového učiva**. Klúčové učivo je to najdôležitejšie, čo by sa mali žiaci naučiť. Sú to podstatné pojmy a významné fakty z obsahu učiva. Môže byť: **pojmové, vedomostné, zručnostné.**

Pojmové klúčové učivo vyjadruje dôležité myšlienky a pojmy, ktoré sa dajú aplikovať vo viacerých situáciách. Vedomostné klúčové učivo poskytuje špecifické zmysluplné detaily – je jadrom priameho výkladu. Zručnostné klúčové učivo precvičuje určitú zručnosť.

Výchova je organickou súčasťou edukačného programu ITV. Na rozdiel od tradičného vyučovania, kde hodina trvá 45 minút, pre ITV je charakteristická výučba v **blokoch**. Každý blok trvá 90 minút a obsahuje: **vtiahnutie, výklad učiva, individuálnu prácu na zadanej aplikačnej úlohe, prezentáciu individuálnej práce, skupinovú prácu na výberovej aplikačnej úlohe, prezentáciu skupinovej práce, hodnotenie či spätnú väzbu.**

Počas blokovej výučby sa integrujú predmety, striedajú sa činnosti, keď je to potrebné, učiteľ zaradí energizér – aktivitu na doplnenie energie. Pri ITV sa dôsledne dodržiava myšlienka, že skutočný život je najlepším kurikulumom, rovnako ako priama skúsenosť (Kovalikova, S., Olsenová, K., 1996).

Participatívne metódy

Participovať znamená zúčastniť sa niečoho, mať na niečom osobný podiel. Participatívne metódy využívajú prirodzené potreby každého človeka komunikovať s inými ľuďmi, spolupracovať, byť v súčinnosti, v kontexte s problematikou a tak sa učiť. Patria sem **diálogo a diskusia, situačné či prípadové metódy, inscenačné metódy, brainstormingové metódy, zážitkové, skúsenostné učenie, model tvorivo-humanistickej výchovy.**

Dialóg a diskusia prebiehajú vo väčšej alebo menšej skupine. Učiteľ sa tejto aktivity môže zúčastňovať ako diskutujúci alebo facilitátor (usmerňovateľ). Niektoré, predovšetkým čiastkové problémy si môže skupina vyriešiť aj bez učiteľa, ktorý je pozorovateľom. Diskusie môžu viesť k zvýšeniu individuálneho porozumenia, prípadne k dosiahnutiu skupinového konsenzu, alebo je ich hlavnou témou riešenie konkrétnych problémov. Slovné dialogické metódy pomáhajú žiakom prezentovať naučené, v súvislosti s danou témou im umožňujú vyjadrovať svoje názory a pocity. Učia ich tolerancii v súvislosti s názormi, ktoré sú diametrálne odlišné od ich názorov. Učia žiakov aktívne počúvať, parafrázovať, neskákať do reči, disponovať prejavmi primeranej neverbálnej komunikácie, nezosmiešňovať a nezraňovať iných.

Diskusie si od všetkých zúčastnených vyžaduje istú sumu vedomostí vzťahujúcu sa k riešenému problému. Je to funkčná metóda širšieho významu, môže sa využívať aj pri rozvíjaní nižších poznávacích funkcií, pri tréningu zručností potrebných na spoluprácu v skupine, pri rozvíjaní komunikačných zručností, pri posilňovaní sociálnych väzieb medzi učiteľom a žiakmi, medzi žiakmi navzájom.

Situačné (prípadové) metódy – ich podstata spočíva v riešení problémovej úlohy na základe konfrontácie vedomostí, zručností, názorov a postojov aktérov – žiakov. Očakáva sa, že z ponúknutých riešení vyberú to najdokonalejšie riešenie na základe schopnosti správne sa rozhodnúť. Problémové situácie si vyžadujú aj medzipredmetový prístup, čo je ďalší prínos tejto metódy. ***Prípadová štúdia*** je nabádanie žiakov k riešeniu konkrétnych problémov – úloh prostredníctvom analýzy „štúdie“ – písomného opisu situácie. Prípadová štúdia môže mať aj podobu magnetofónového záznamu, videozáznamu, filmu, fotografie apod.

Inscenačné metódy (metódy hrania rolí) – spočívajú v simulácii stanovených situácií, keď sa riešenie realizuje prostredníctvom hrania rolí. Žiaci musia pochopiť podstatu inscenácie aj podstatu – charakter jednotlivých postáv. Hranie rolí pomáha žiakom vyjadriť vlastné osobné postoje a myšlienky a v prípade slobodnej možnosti výberu či výmeny roly so spolužiakom dochádza u väčšiny žiakov k identifikovaniu sa s danou rolou. Rolové hry odrážajú rôzne uhly pohľadov na určitú situáciu alebo problém. Inscenačné metódy sú dynamické, ide o simuláciu situácií alebo procesov, ktoré sa stali, alebo sa môžu prihodiť. V záverečnej reflexii sa všetci spoločne, alebo pokiaľ ide o prácu v skupinách, tak v jednotlivých skupinách porozprávajú o možných riešeniach nastolených problémov, o pocitoch, ktoré počas hrania rolí mali, o svojich vlastných zážitkoch.

Brainstormingové metódy (burza dobrých nápadov)

V metóde brainstormingu sa dôraz kladie na čo najrýchlejšie zhromaždenie a zapísanie nápadov, námetov, informácií. Cieľom je vyprodukovať čo najviac myšlienok v minimálnom čase. Brainstorming je prínosný v začiatkových fázach jednotlivých tém, keď učiteľ potrebuje v krátkom čase zistiť, aké poznatky žiaci o daných skutočnostiach majú, prípadne aké informácie im chýbajú. Získané názory môžu byť východiskom pre ďalšiu prácu učiteľa. Táto metóda predpokladá u aktérov určité vedomosti a zručnosti, tiež schopnosť diskutovať. Vzniká mnoho nápadov, ktoré sa často vymykajú stereotypom tradičného myslenia, zvykov a postojov. Zúčastnení sa v prvej časti učia tolerovať všetky názory ostatných, v druhej časti tieto názory hodnotia – podporujú alebo s nimi polemizujú. Kvalita výsledkov závisí od schopností a erudície toho, kto diskusiu vedie.

Autorom tejto metódy je **Alex F. Osborn** (viac o tejto metóde Zelina, M., 1996, s. 199 – 204).

Zážitkové metódy predpokladajú vytváranie zážitku, emocionálne prežívanie skutočnej situácie na vlastnej koži. Takýto spôsob učenia vedie často k silným zážitkom a spontánnemu učeniu sa. Už Cicero proklamoval, že skúsenosť je najlepším učiteľom. Podľa výskumov až 80 % nášho poznania pochádza z vlastných zážitkov, ktoré si následným racionálnym spracovávaním pretavíme do podoby všeobecného poznatku, ktorým sa riadime. Takéto poznatky sú uchovávané v dlhodobej pamäti a veľmi rýchlo sa nám pri konkrétnej situácii „vybavujú“. Zážitkové metódy sa delia na tri skupiny:

- a) zážitkové aktivity,
- b) aktivity využívajúce umenie,
- c) športové aktivity.

Skúsenostné metódy spájajú emocionálnu investíciu (vžitie sa do situácie, jej reálne prežívanie) a vedomé kognitívne spracovávanie diania. Tieto metódy sa veľmi približujú realite, alebo sú priamo vykonávané v reálnych situáciách. Ide o zámerné učenie sa, pretože sa spája aktuálny zážitok s predchádzajúcimi skúsenosťami a so zameraním na efektívnejšie správanie (využitie poznatkov) v budúcnosti. Medzi skúsenostné metódy patria: **učenie sa v praxi, hranie rolí, simulácie, experimentovanie s okolím, samoučiace skupiny, diskusie.**

Zážitkové učenie spája v sebe zážitkové metódy aj skúsenostné metódy. Je založené na osobnej aktivite človeka, pričom najdôležitejší je zážitok, ktorý vzniká pri aktívnom riešení najrozličnejších úloh, reálnych aj modelových. Následnou reflexiou (zhodnotením a zovšeobecnením), väčšinou usmerňovanou pedagógom, sa však zážitok transformuje do podoby skúsenosti, ktorá je využiteľná v praxi. Úlohou učiteľa je ponúknuť úlohu, problém a motivovať žiaka k tomu, aby ho na základe vlastných skúseností vyriešil, splnil. Úloha môže byť individuálna, často sa však týka skupiny žiakov. Okrem odborných vedomostí a zručností sú najmä v druhom prípade dôležité aj sociálne zručnosti, schopnosť interakcie a spolupráce. Počas riešenia úloh je učiteľ pozorovateľom. Po splnení úloh usmerňuje reflexiu. Cielenými otázkami žiakov nabáda, aby rozmýšľali nielen nad výsledkom svojej práce ale aj nad procesom – cestami, ktorými sa k výsledku dopracovali. Žiaci si pripomenú priebeh akcie, posúdia čo bolo v ich práci efektívne, čo bude vhodné v budúcnosti zmeniť. Skúsenosť oboch zúčastnených strán – žiakov aj učiteľa, vzniká vyváženou spoluprácou, ich vzťah je partnerský, pričom žiaci preberajú dost veľkú časť zodpovednosti za učenie. Popri vedomostiach z jednotlivých predmetov či vedeckých disciplín, získavajú žiaci aj poznatky o riadení projektu a zručnosti súvisiace so spoluprácou v skupine, pocity spolupatričnosti nevynímajúc (Svatoš, V., Lebeda, P., 2005, s. 17 – 19).

Princípy zážitkového učenia:

1. Zážitkové učenie prebieha vtedy, keď sú starostlivo vybrané zážitky podporené reflexiou, kritickou analýzou a syntézou.
2. Zážitky sú štruktúrované tak, aby učiaci sa prevzal iniciatívu, robil rozhodnutia a preberal zodpovednosť za výsledky učenia.
3. Počas zážitkového učenia žiak odpovedá na otázky, skúma, experimentuje. Je motivovaný k zvedavosti, rieši problémy, je tvorivý, rozumie podstate zážitku.
4. Učiaci sa sú vtiahnutí intelektuálne, emocionálne, sociálne, fyzicky. Dôvodom je autentickosť učebnej úlohy.
5. Výsledky učenia sú osobné a tvoria základ pre budúce zážitky a učenie.
6. Podporované a rozvíjané sú vzťahy učiaceho sa voči sebe samému, voči ostatným a voči svetu ako celku.
7. Učiaci sa zažíva úspechy, zlyhania, dobrodružstvo, riskovanie a neistotu, pretože výsledok zážitku sa nikdy nedá predpovedať.
8. Úlohou pedagóga je vytvoriť vhodné zážitky, predkladať problémy, stanovovať hranice, podporovať učiacich sa, zaisťovať fyzické a emocionálne bezpečie a facilitovať proces učenia sa. Učiteľ rozpoznáva a podporuje spontánne príležitosti na učenie sa.
9. Učiteľ si je vedomý svojich obmedzení, predsudkov, hodnotení a aj toho, ako ovplyvňuje učiacich sa.
10. Zážitkové učenie vychádza z možností učiť sa z prirodzených dôsledkov, chýb a úspechov.

4 kroky spájania zážitku s učením:

1. vytvorenie zážitku,
2. reflexia zážitku,
3. transfer reflektovaného do praxe,
4. podpora naučeného (Bednařík, A. a kol., 2004).

Model tvorivo-humanistickej výchovy (THV) je systémovým prístupom z autorskej dielne M. Zelinu a M. Zelinovej. Tvorí ho 6 dimenzií, ktoré je možné v stručnosti charakterizovať nasledujúco:

1. Dôležitosť výchovy.
2. Rozvíjanie najvyšších kognitívnych funkcií, kde je najvyšším štádiom tvorivé myslenie a tvorivosť.

3. Štruktúrovanie nonkognitívnych funkcií, kde najvyšším štádiom je humanizmus a humanizácia človeka.¹
4. Interakcia vychovávateľ – dieťa – učiteľ – žiak.
5. Vzťah funkcie (proces rozvoja osobnosti) a činnosti, pričom prvoradá je funkcia, ku ktorej sú priradené činnosti (témy, projekty).
6. Inovácia hodnotenia osobnosti, žiaka, študenta, učiteľa, školy. Nemá byť hodnotená iba činnosť, ale najmä úroveň rozvoja kognitívnych a nonkognitívnych funkcií osobnosti. Hodnotený má byť nielen výsledok, ale aj vstup a proces. Nielen množstvo osvojenej látky, ale aj sociálne zručnosti (koľko, ako, vzťah žiaka k tomu, čo sa učí), sebahodnotenie, aditívne hodnotenie (hodnotenie možných a reálnych prírastkov na základe poznania vstupu, procesu a podmienok) (Zelina, M., 1996. s. 189). Iba tak bude možná čo najvyššia objektivizácia. Veľmi aktuálnou je aj myšlienka prepojenia psychológie a pedagogiky.

Používanie uvedených metód na akomkoľvek predmete (samozrejme aj v súvislosti s problematikou ľudských práv) je zárukou rozvíjania životných sociálnych zručností. Žiada sa čo najväčšia frekvencia ich používania a spolupráca učiteľov pri využívaní medzipredmetových vzťahov a výučbe jednotlivých predmetov vo vzájomných súvislostiach.

3.2 PROSTREDIE VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Deti a mladí ľudia sa potrebujú učiť o svojich právach, základných slobodách a zodpovednosti v rozvíjajúcom sa demokratickom prostredí (pozitívna sociálna klíma, demokratická atmosféra v škole, v triede, optimálne riešenie problémov) na základe vlastnej skúsenosti.

Pozitívna sociálna klíma v triede zvyšuje poznávaciu motiváciu a priaznivo ovplyvňuje správanie žiakov.

Pozitívnu klímu v triede vytvárajú najmä faktory:

- *dôvera,*
- *pocit spolupatričnosti,*
- *zapájanie žiakov do rozhodovacích procesov,*
- *láskavosť, povzbudzovanie,*
- *učiteľov prístup, spravodlivosť, neposudzovanie,*
- *jasne stanovené očakávania a ciele,*
- *preferovanie spolupráce pred súťaživosťou.*

Významné je modelovanie demokratického správania a životných zručností učiteľmi, vychovávateľmi a ďalšími dôležitými dospelými z prostredia, v ktorom sa žiak pohybuje, rodičov a rodinu nevynímajúc.

Dôležité je vychovávať nielen múdrych, ale aj dobrých, prosociálne orientovaných ľudí, participujúcich členov väčšieho spoločenstva. Osobné a sociálne kompetencie žiakov (či širšie vzdelávaných), ale aj ich **celkovú školskú úspešnosť** ovplyvňuje aj skryté (implicitné) kurikulum, na ktoré pôsobí sociálna klíma, získané sociálne skúsenosti v rámci sociálnej interakcie. Podporovať školskú úspešnosť žiakov, nie je možné bez budovania ich sebahodnotenia a sociálneho rozvoja. **Skutočné učenie sa nie je pasívne počúvanie odovzdávaných informácií, ale tvorivý proces, sociálny jav (Kmene, 1994), ktorý úzko súvisí s uplatňovaním ľudských práv.**

POZNÁMKY

¹KEMSAK: K – kognitivizácia, jej cieľom je naučiť človeka myslieť. E – emocionalizácia má za úlohu naučiť človeka cítiť, rozvíjať emócie. M – motivácia má rozvinúť záujmy, potreby, túžby. S – socializácia má naučiť žiť s inými ľuďmi. A – axiologizácia má rozvíjať progresívnu hodnotovú orientáciu osobnosti, učiť hodnotiť. K – kreativitizácia má rozvíjať v osobnosti tvorivý štýl života.

Ďalším argumentom pre takýto prístup je zdôrazňovanie **významu „vnútorného poznania“**, ktoré je úzko spojené s nositeľom. Tvorí ho osobný súhrn vedomostí a vnútorný špecifický (jedinečný) systém ich usporiadania, ktorý je určovaný na jednej strane (v menšej miere) faktickým obsahom poznatkov a mierou ich osvojenia, ale na strane druhej (vo veľkej miere) najmä vlastnou skúsenosťou (z osobného života alebo učebných situácií), schopnosťami, zručnosťami, postojmi a hodnotami, ich hierarchiou, cez ktorú pristupuje jednotlivec k poznaniu. **Kvalitu sociálnej klímy v triede** je možné odmerať dotazníkom My Class Inventory austrálskych autorov B. J. Frasera a D. L. Fischera (1986), upraveného podľa J. Lašeka a J. Mareša (1991, s. 401 – 410), ktorý publikovali v Pedagogickej revue ako pomôcku pre učiteľov a poskytli ho na voľné používanie, aby vedeli posúdiť sociálnu klímu vo svojej triede. Prečo je poznanie sociálnej klímy dôležité?

Osobné (intrapersonálne kompetencie) – sebareflexia a sebaúcta zohrávajú významnú úlohu pri primeranom sebahodnotení, sebaobrazu dieťaťa a jeho seba prijatí. Mnohé výskumy dokazujú, že nie je možné zamerať sa na školskú úspešnosť žiakov bez toho, že by sme sa zamerali na budovanie ich sebahodnotenia, sebaobrazu a sociálneho rozvoja. J. Gibbs (1987, s. 4) uvádza príklady takýchto výskumov s veľavravnými názvami: „Priamy vzťah medzi sebaúctou žiaka a jeho schopnosťou čítať“, „Korelácia medzi nedostatočnou sebaúctou žiakov a ich školskou neúspešnosťou a problémovým správaním“ a ďalšie. Uvedené fakty podčiarkujú dôležitosť osobnej a sociálnej výchovy žiakov a **vytvárania primeranej sociálnej klímy v triede, bez ktorej nie je možné ani faktické uplatňovanie ľudských práv.**

V prílohe kapitoly **prikladáme dotazník na meranie sociálnej klímy aj s postupom na vyhodnotenie.** Na porovnanie a posúdenie sociálnej klímy vo svojej triede poslúžia učiteľom údaje z výskumov Štátneho pedagogického ústavu, ktoré boli zistené v porovnateľných podmienkach. Vyhodnotenie dotazníka poskytne celkový obraz o sociálnej klíme, prostredí v triede a vzťahoch medzi spolužiakmi, ktoré sú nevyhnutným predpokladom praktizovania ľudských práv.

Vhodné je dotazník zadať žiakom na začiatku školského roku (alebo projektu...), keď sa začíname zaoberať výchovou a vzdelávaním k ľudským právam, a po určitom období, počas ktorého uplatňujeme metodiku rozvíjania osobných a sociálnych spôsobilostí (zručností, kompetencií), ktorú môžeme uplatňovať na akejkolvek hodine. Na tieto účely zvlášť slúži rozsiahla štvrtá kapitola metodiky.

Príloha – Dotazník

SP TR SŤ NA SD

Dotazník NAŠA TRIEDA

Meno: ..... Trieda: ..... Škola: .....

Kód: .....

1. V našej triede deti práca baví.		Áno – Nie
2. V našej triede sa deti medzi sebou stále bijú.		Áno – Nie
3. V našej triede deti medzi sebou často súťažia, aby sa dozvedeli, kto je najlepší.		Áno – Nie
4. V našej triede je učenie ťažké, máme veľa práce.		Áno – Nie
5. V našej triede je každý mojim kamarátom.		Áno – Nie
6. Niektoré deti v našej triede nie sú šťastné.	(R)	Áno – Nie
7. Niektoré deti v našej triede sú lakomé.		Áno – Nie
8. Mnoho detí našej triedy si praje, aby ich práca bola lepšia ako práca ostatných.		Áno – Nie
9. Mnoho detí z našej triedy si dokáže urobiť svoju prácu bez cudzej pomoci.	(R)	Áno – Nie
10. Niektoré deti v našej triede nie sú mojimi kamarátmi.	(R)	Áno – Nie
11. Deti z našej triedy majú svoju triedu rady.		Áno – Nie
12. Mnoho detí z našej triedy robí ostatným napriek.		Áno – Nie
13. Niektorým deťom v našej triede je nepríjemné, keď nemajú také dobré výsledky ako druhí.		Áno – Nie
14. V našej triede vedia dobre pracovať len bystré deti.		Áno – Nie
15. Všetky deti z našej triedy sú moji dôverní priatelia.		Áno – Nie
16. Niektorým deťom sa v našej triede nepáči.	(R)	Áno – Nie
17. Určité deti v našej triede vždy chcú, aby bolo podľa nich, aby sa im ostatné deti prispôbili.		Áno – Nie
18. Niektoré deti z našej triedy sa vždy snažia urobiť svoju prácu lepšie ako ostatní.		Áno – Nie
19. Práca v triede je namáhavá.		Áno – Nie
20. Všetky deti sa v našej triede medzi sebou dobre znášajú.		Áno – Nie
21. V našej triede je veselo.		Áno – Nie
22. Deti z našej triedy sa medzi sebou často hádajú.		Áno – Nie
23. Niektoré deti v našej triede chcú byť vždy najlepší.		Áno – Nie
24. Väčšina detí v našej triede vie, ako si má urobiť svoju prácu, vie sa učiť.	(R)	Áno – Nie
25. Deti z našej triedy sa majú medzi sebou rady ako priatelia.		Áno – Nie

Vyhodnotenie dotazníka Naša trieda:

Dotazník žiaci vypisujú samostatne, pričom krúžkujú odpoveď „áno“ alebo „nie“.

Vyhodnotenie dotazníka nie je časovo náročné, **odpovede „áno“ (3 body), „nie“ (1 bod) sa premieňajú na číselné hodnoty.** Keď žiak neodpovedal vôbec alebo zaškrtol obe možnosti, pripisujeme 2 body. Existujú výnimky pri hodnotení otázok č. 6, 9, 14, 19 a 24 označených písmenom (R), pri ktorých sa odpovede žiakov skórujú obrátene – **áno (1 bod), nie (3 body).**

Na základe autormi odporúčaného bodového hodnotenia sa v každom z piatich ukazovateľov môže bodové skóre pohybovať v rozpätí 5 až 15 bodov.

- Čím vyššia je bodová hodnota v premenných **spokojnosť a súdržnosť**, tým sú výsledky **priaznivejšie**.
- Čím vyššia je bodová hodnota v premenných **trenice, súťaživosť a náročnosť**, tým sú výsledky **menej priaznivé, tu sú optimálnejšie nižšie hodnoty**.
- Hodnotu každej premennej u jednotlivého žiaka získame tým, že spočítame počty bodov za jednotlivé príslušné otázky k danej premennej a vydělíme ich číslom zodpovedajúcim počtu otázok, ako uvádza nasledujúca tabuľka.

Hodnota premennej	Súčet bodov za jednotlivé otázky č.:	Priemerná hodnota (výsledok delený číslom...)
Spokojnosť v triede	$1 + 6R + 11 + 16 + 21 =$	5 =
Trenice v triede	$2 + 7 + 12 + 17 + 22 =$	5 =
Súťaživosť v triede	$3 + 8 + 18 + 23 =$	4 =
Náročnosť učenia	$4 + 9R + 14 + 19 + 24R =$	5 =
Súdržnosť triedy	$5 + 10R + 15R + 20 + 25 =$	5 =

Týmto spôsobom je možné vyrátať priemerné hodnoty (aritmetický priemer) pre každú z piatich premenných.

- Vypočítanie každej priemernej premennej pre celú triedu zrealizujeme tak, že spočítame priemerné hodnoty za jednotlivú premennú u každého žiaka a delíme počtom žiakov. Napríklad pre výpočet spokojnosti v triede spočítame hodnoty za každého žiaka a vydělíme počtom žiakov.
- Pri vypočítaní hodnoty premenných pre celú triedu je možný aj druhý prístup, ktorý je vhodnejší v prípade, že názory žiakov nie sú rovnomerne rozdelené, vtedy určujeme strednú hodnotu, tzv. medián (pozri bližšie Pedagogická revue. Ročník 18. 1991. č. 6, s. 401 – č.10). Vyhodnotenie, porovnávanie a interpretáciu výsledkov je možné konzultovať aj s autorkami metodiky, ktoré sa dlhodobo zaoberajú problematikou osobnej a sociálnej výchovy žiakov.

Bodové rozpätie 5 – 7 je možné pokladať **za nízke skóre a rozpätie 13 – 15 bodov za vysoké skóre.** Je zaujímavé tiež zistiť, aká je „vnútorná štruktúra“ priemeru skupiny – či vznikol tak, že väčšina žiakov dávala hodnotenia blízke vypočítanému priemeru, alebo tento vznikol na základe spriemerovania skupiny žiakov, ktorí hodnotili priaznivo, a skupiny, ktorá hodnotila negatívne.

Získané údaje vhodné na porovnávanie dosiahnutých výsledkov:

Na porovnanie úrovne sociálnej klímy triedy uvádzame orientačné normy, ktoré uvádzajú J. Lašek a J. Mareš (1991, s. 406) vo svojom článku na základe ich výskumnej činnosti.

Aritmetický priemer za triedu:

Spokojnosť	12,20	(pásmo bežných hodnôt 10,0 – 14,4)
Trenice	9,97	(pásmo bežných hodnôt 6,9 – 13,1)
Súťaživosť	12,24	(pásmo bežných hodnôt 9,7 – 14,8)
Náročnosť učenia	8,67	(pásmo bežných hodnôt 6,2 – 11,1)
Súdržnosť	9,63	(pásmo bežných hodnôt 6,4 – 12,9)

Na porovnanie uvádzame aj výsledky získané z výskumov ŠPÚ v súvislosti s experimentálnym overovaním inovačných edukačných programov v experimentálnych a bežných triedach (E. Marušincová, K. Kollárik). Metodiku sme používali v priebehu rokov 1992 až 2002 vo výskume alternatívnych a bežných tried ZŠ v 2. až 6. ročníku. Pre možnosť porovnávania vašich výsledkov uvádzame tabuľkový prehľad nami získaných výsledkov v jednotlivých ročníkoch (v 2. – 4. ročníku je počet žiakov v jednotlivých skupinách 300 až 400, v 5. – 6. okolo 100).

Ročník	Skupina	Spokojnosť	Trenice	Súťaživosť	Náročnosť	Súdržnosť
2.	Alt.	13,0	10,5	12,3	7,9	10,5
	Bež.	12,9	9,5	12,1	8,5	11,2
3.	Alt.	12,9	9,8	12,3	6,9	10,9
	Bež.	12,7	10,2	12,1	7,9	11,1
4.	Alt.	13,0	9,4	12,0	6,9	10,6
	Bež.	12,0	10,6	12,2	8,1	10,5
5.	Alt.	11,8	10,0	10,8	7,5	9,8
	Bež.	10,3	11,2	12,6	8,9	8,6
6.	Alt.	11,8	10,8	12,4	7,3	9,2
	Bež.	10,7	11,4	12,6	8,3	9,3

Alt. – alternatívna trieda

Bež. – bežná trieda

Dôležité je uviesť, že hoci sa sledované alternatívne triedy zameriavali na zmenu vzťahu učiteľ – žiak na partnerskom princípe a vytváranie pozitívnej sociálnej klímy, väčšinou sa nevenovali (okrem integrovaného tematického vyučovania) cielene a programovo rozvoju sociálnych životných zručností. Uvedené hodnoty sú tiež spriemerované za rôzne alternatívne triedy, aj také, ktorých program nebol úspešne overený.

Na lepšiu porovnateľnosť uvádzame tiež výsledky zistené počas experimentálneho overovania Integrovaného tematického vyučovania (ITV) v rokoch 1993 – 2001, zo Záverečnej správy (Marušincová, E. a kol., 2001). Ide o výchovno-vzdelávací program, ktorého integrálnou súčasťou je osobná a sociálna výchova žiakov a rozpracovanie metodiky rozvíjania životných zručností. Uvádzame výsledky **zaznamenané na I. stupni ZŠ a v 5. a 6. roč.** a ich stručnú interpretáciu. Výsledky boli namerané v rámci vyučovacieho procesu. **Sociálnu klímu** v triedach sme sledovali každoročne rovnakou metodikou – dotazníkom Naša trieda. Sledovanú vzorku žiakov ITV tvorilo v 2. ročníku 49 žiakov, v 3. ročníku 42 žiakov dvoch tried a vo 4. ročníku 71 žiakov troch tried. Kontrolný súbor žiakov tradičných tried v týchto ročníkoch tvoria žiaci rôznych bežných základných škôl z viacerých regiónov Slovenska v počte 240 v 2. ročníku, 287 v 3. ročníku a 376 žiakov v 4. ročníku.

Prvou zo sledovaných dimenzií sociálnej atmosféry bola **spokojnosť** detí v triede. Na začiatku sledovania v 2. ročníku bola spokojnosť žiakov ITV vysoká a štatisticky významne vyššia ako v kontrolnom súbore. V 3. ročníku poklesla spokojnosť žiakov v oboch súboroch a výsledky v tomto meraní sú prakticky zhodné v triedach ITV aj v kontrolných triedach. Vo 4. ročníku v bežných triedach pokračuje pokles spokojnosti žiakov, kým v triedach ITV došlo naopak k miernemu zvýšeniu spokojnosti a tým sa rozdiel medzi sledovanými skupinami stal štatisticky významným v prospech vyššej spokojnosti v triedach ITV. Kontrolný súbor (kontr. súb.) zodpovedá bežnej triede.

Tabuľka 1: **Sociálna atmosféra v triedach – spokojnosť**

	2. ročník	3. ročník	4. ročník	5. ročník	6. ročník
ITV	13,76	12,57	12,97	11,47	10,60
Kontr. súb.	12,95	12,68	12,03	10,28	10,43

Dimenzia **trenice** – v tomto ukazovateli bola štartovacia pozícia v 2. ročníku v oboch typoch tried približne rovnaká, v triedach ITV sa treníc vyskytovalo (štatisticky nevýznamne) menej ako v bežných triedach. V kontrolnom súbore je tendencia vzrastania treníc v každom postupnom ročníku. V triede ITV síce v 3. ročníku tiež mierne stúpol počet nezhôd, ale bolo ich výrazne (štatisticky významne) menej ako v kontrolných triedach. V 4. ročníku sa situácia v triedach ITV zlepšila, nezhôd ubudlo a opäť je rozdiel oproti kontrolnému súboru štatisticky významný v prospech tried ITV.

Tabuľka 2: **Sociálna atmosféra v triedach – trenice**

	2. ročník	3. ročník	4. ročník	5. ročník	6. ročník
ITV	8,71	9,17	7,32	10,00	11,43
Kontr. súb.	9,45	10,24	10,58	11,22	11,43

Dimenzia **súťaživosť** – v 2. ročníku je v triedach ITV súťaživosť o málo menšia ako v kontrolných triedach, ale rozdiel nie je štatisticky významný. V 3. ročníku narástla súťaživosť v oboch typoch tried (v ITV o niečo viac), ale úroveň tejto dimenzie je v oboch typoch tried prakticky zhodná. Vo 4. ročníku v bežných triedach pokračuje nárast rivality medzi deťmi, v triedach ITV však došlo naopak k jej výraznému poklesu, a tak súťaživosť v triedach ITV je štatisticky významne nižšia ako v bežných triedach.

Tabuľka 3: **Sociálna atmosféra v triedach – súťaživosť**

	2. ročník	3. ročník	4. ročník	5. ročník	6. ročník
ITV	11,43	12,24	10,99	9,69	12,90
Kontr. súb.	12,06	12,12	12,20	12,65	12,81

Dimenzia **náročnosť** – v tomto ukazovateli je medzi žiakmi ITV a kontrolným súborom od začiatku sledovania v 2. ročníku i v priebehu ostatných ročníkov štatisticky významný rozdiel. Žiaci ITV pociťujú nároky školy, záťaž školskou prácou ako výrazne nižšie v každom postupnom ročníku a tento ukazovateľ má u nich klesajúcu tendenciu. V kontrolnom súbore po počiatočnej adaptácii a znížení pocitu náročnosti školskej práce dochádza k jej vzostupu v 4. ročníku.

Tabuľka 4: **Sociálna atmosféra v triedach – náročnosť**

	2. ročník	3. ročník	4. ročník	5. ročník	6. ročník
ITV	7,69	6,98	6,59	8,14	8,03
Kontr. súb.	8,51	7,95	8,08	8,90	8,58

Súdržnosť – v 2. ročníku možno súdržnosť v triedach ITV hodnotiť ako značne vysokú, štatisticky významne lepšiu ako v kontrolných triedach. V týchto triedach je tendencia znižovania súdržnosti v triedach s postupom ročníkov. V triedach ITV došlo v 3. ročníku k určitému zníženiu súdržnosti takmer až na úroveň bežných tried – rozdiel medzi nimi nie je štatisticky významný. Vo 4. ročníku sa však vzťahy v triedach ITV upravili a súdržnosť opäť stúpila skoro na pôvodnú úroveň a je štatisticky významne lepšia ako v bežných triedach.

Tabuľka 5: Sociálna atmosféra v triedach – súdržnosť

	2. ročník	3. ročník	4. ročník	5. ročník	6. ročník
ITV	12,88	11,41	12,28	11,02	8,16
Kontr. súb.	11,16	11,09	10,45	8,61	8,96

V 5. ročníku priaznivejšie hodnotia sociálnu atmosféru v triede žiaci ITV tried než žiaci kontrolných vo všetkých ukazovateľoch, v štyroch z nich (spokojnosť, trenice, súťaživosť, súdržnosť) sa rozdiely ukázali aj štatisticky signifikantné. V piatom ukazovateli (náročnosť učenia) rozdiel nedosiahol hodnotu štatistickej významnosti, čo môže signalizovať, že aj pre žiakov ITV bol prechod na 2. stupeň ZŠ náročnejšou záležitosťou, začali sa totiž stretávať aj s tradičným spôsobom výučby.

V 6. ročníku posudzovanie sociálnej klímy v triede u oboch skupín žiakov (ITV a kontrolné triedy) poskytuje približne rovnaký obraz, žiaden z rozdielov nedosahuje hodnotu štatistickej významnosti. Naďalej sú žiaci ITV v škole o niečo spokojnejší a náročnosť požiadaviek školy sa im javí o niečo nižšia ako žiakom kontrolného súboru, zhoršili sa však parametre sociálnych vzťahov medzi žiakmi – stúpili trenice a súťaživosť a klesla súdržnosť triedy. Táto tendencia je zrejماً v každej zo sledovaných tried. (Vzhľadom na to, že tieto parametre sa zhoršujú aj v kontrolnom súbore, bolo by možné hypoteticky uvažovať o vekovom špecifiku – nástup puberty?).

Taktiež na II. stupni prevažovalo klasické vyučovanie a nie všetci učitelia boli trénovaní v metodike práce so ŽZ. Celkove však možno konštatovať, že dlhodobé, ciele a kontinuálne výchovno-vzdelávacie pôsobenie podľa projektu ITV významne pozitívne ovplyvňuje sociálne vzťahy, atmosféru v triedach, posilňuje schopnosť spolupráce a znižuje záťaživosť, stresogénne faktory pôsobenia školy. Vo všetkých triedach rastie aj „citlivosť“ detí na vzťahy, kritické myslenie a schopnosť prezentovať svoj názor.

Namerané výsledky jasne dokumentujú, že sociálnu klímu v triede je možné meniť tak, aby vytvárala priateľské podporujúce prostredie, nevyhnutné pre uplatňovanie ľudských práv. K čomu môže pomôcť aj ciele rozvíjanie osobných a sociálnych (životných) zručností premysleným metodickým postupom (námety v štvrtej až siedmej kapitole).

4. KAPITOLA

ROZVÍJANIE SOCIÁLNYCH ZRUČNOSTÍ – AKTIVITY A METODICKÝ POSTUP

Kapitola prináša ukážky aktivít, postupov, aplikačné úlohy a pracovné listy, ktoré slúžia na precvičovanie **sociálnych zručností** potrebných na výchovu a vzdelávanie „k ľudským právam“ a ich praktizovanie v každodennom živote. Kapitola podporuje prístup „k ochrane“ a aplikácii ľudských práv².

4.1 PREDSTAVENIE PROBLEMATIKY ĽUDSKÝCH PRÁV

Podkapitola obsahuje ukážky tvorivých aktivít, ktoré sú zamerané na oboznámenie sa s problematikou ľudských práv. Techniku skladačka je možné využiť pri akomkoľvek učive, kde výklad učiteľa zastupuje objavná činnosť žiakov. Zaujímavé sú aj aktivity alebo projekty, v ktorých starší žiaci vyučujú mladších. V závere ukazujeme ďalšiu možnosť spracovania problematiky z dielne inovačného programu integrovaného tematického vyučovania ITV – aplikačné úlohy na osvojenie učiva, pri ktorých je využitá Gardnerova teória viacnásobných inteligencií a Bloomova taxonómia poznávacích cieľov. Používanie aplikačných úloh zvyšuje školskú úspešnosť žiakov.

1. SKLADAČKA O ĽUDSKÝCH PRÁVACH

Cieľom aktivity je modelovať tímové učenie, pomôcť žiakom, aby pocítili svoju hodnotu u ostatných spolužiakov a oboznámiť sa aktívnym spôsobom s deklaráciou, prebrať spoluzodpovednosť za svoje učenie.

Postup:

Predstavte žiakom **Všeobecnú deklaráciu ľudských práv** ako chartu základných práv všetkých obyvateľov planéty. Prečítajte na ilustráciu niektoré články deklarácie. Pracujeme so zjednodušenou verziou alebo pôvodnou verziou podľa veku žiakov. Vyzvite žiakov, aby sa aktívnym spôsobom oboznámili s jej celým obsahom. Na tento účel môžete použiť techniku **skladačka**.

1. Vytvorte štyri študijné stanovišťa v rohoch triedy, ktoré označíte. Zjednodušený text deklarácie rozdeľte na štyri (šest') rovnaké študijné časti a položte ich v dostatočnom množstve na stanovišťa.
2. Žiaci sedia v skupinách po štyroch alebo po šiestich. Rozpočítajú sa - 1, 2, 3, 4 (alebo 1, 2, 3, 4, 5, 6) a zapíšu si svoje číslo do zošita alebo na samolepku a prilepia napríklad na ruku.
3. Celej triede vysvetlite proces skladačky, aby žiaci vedeli, o čo ide, a že je ich úlohou pozorne si prečítať svoj text a oboznámiť s ním ostatných spolužiakov v skupine. Každý zo skupiny je zodpovedný za „svoj“ študijný text. Keď každý člen skupiny vysvetlí ostatným svoj text - všetci budú vedieť všetko.
4. Po rozpočítaní a vysvetlení podstaty skladačky žiaci odídu na príslušné stanovišťa - jednotky na stanovište č. 1, dvojky na stanovište č. 2. atď., kde si najskôr individuálne a potichu preštudujú „svoje“ časti deklarácie. Určte čas na štúdium. Prechádzajte od skupiny k skupine a pomáhajte, ale len keď je to skutočne potrebné.
5. Po individuálnom prečítaní textu sa žiaci v študijných skupinách porozprávajú o právach v svojom texte a vzájomne si ho interpretujú.
6. Keď skončí študijný čas, vrátia sa do pôvodných skupín a postupne oboznámia ostatných s článkami deklarácie, ktoré študovali, vlastnými slovami. Podľa veku žiakov pracujeme pri vysvetľovaní s rôznym počtom článkov - necháme ich napríklad, aby vybrali dva, ktoré pokladajú za najdôležitejšie.
7. Po skončení vysvetľovania článkov v skupinách umožnite celotriednu diskusiu a venujte čas reflexii a oceňovaniu.

POZNÁMKY

² Podrobnejšie na strane 6 a 7.

Diskusia:

- Čo nové ste sa dozvedeli?
- Ktoré práva pokladáte za najdôležitejšie a prečo?

Reflexia:

- Ako ste sa cítili pri práci v študijnej skupine?
- Aký pocit ste mali zo seba, keď ste v svojej pôvodnej skupine učili ostatných?
- Čo by ste mohli urobiť inokedy lepšie?

Ocenenie:

- Oceňujem spôsob, akým nám (meno) ..... hovoril o jednotlivých článkoch,
  - ..... (oslovenie), veľmi mi pomohlo, keď si mi v študijnej skupine povedal svoj názor a pod.
- Žiaci môžu skúsiť podobné cvičenia za pomoci zjednodušenej verzie **Deklarácie práv dieťaťa**.

2. PREDSTAVUJEME PRÁVA DIEŤAŤA - DISKUSIA

Cieľom aktivity je diskusiou priblížiť deťom ich práva zakotvené v Deklarácii práv dieťaťa a motivovať ich, aby skúmali svoje vlastné práva.

Postup:

Opýtajte sa detí, či vedia, že určité práva a povinnosti sa špecificky viažu na isté skupiny ľudí, najmä na nich, čiže na mládež. Pomôžte deťom pochopiť vzťah medzi potrebami a právami.

Diskutujte o nasledujúcom:

- Prečo prijala OSN rezolúciu za účelom ochrany detí? Čím sa líšia potreby detí od potrieb dospelých?
- Prečo deti potrebujú zvláštnu ochranu? Uved'te príklady.
- Prečo deti potrebujú špecifické výsady, aby mali primerané sociálne zázemie? Čo deti potrebujú na prežitie, pre pocit šťastia a správny vývin?
- Kto je zodpovedný za dodržiavanie práv dieťaťa? (napr.: rodičia? učitelia? ostatní dospelí? iné deti? vláda?)

V niektorých štátoch sa práva dieťaťa propagujú v masmédiách. Požiadajte žiakov, aby v skupinách vymysleli nejaký **reklamný šot** na niektorý z článkov Dohovoru o právach dieťaťa (napr.: plagát, skeč, pieseň či inú formu), ktorý pri prezentácii predstavia spolužiakom.

Reflexia:

- Čo vás najviac zaujalo pri prezentácii?
- Čo ste doteraz nevedeli?
- Čo oceňujete na prezentácii?
- Čo by ste urobili inak?

Ocenenie v skupinách:

Žiakov, ktorí spolupracovali v skupinách, vedieme ku vzájomnému oceňovaniu, napr.: „Peter, oceňujem tvoje výborné nápady, ktoré sme použili v reklamnom šote.“ „Anička, páčil sa mi tvoj návrh, že budeme hovoriť v smere hodinových ručičiek 1 minútu. Konečne som sa dostal k slovu.“

Môžeme použiť schému oceňujúcej vety:

„(Oslovenie)....., oceňujem....., pretože.....“

Osvedčilo sa aj vytváranie plagátov ocenení, ktoré uľahčia žiakom naučiť sa túto techniku dávania spätnej väzby.

3. KAŽDÝ JE UČITEĽOM

Táto technika (obmena skladačky) umožňuje žiakom zažiť na vlastnej koži pocit individuálnej zodpovednosti za vyučovanie svojich spolužiakov.

Postup:

- Rozdajte všetkým účastníkom prázdne kartičky papiera, na ktoré majú napísať otázku týkajúcu sa uplatňovania (porušovania) ľudských práv (v živote, v triednom kolektíve).
- Pozbierajte vyplnené kartičky, premiešajte ich a rozdajte žiakom. Pre väčšiu istotu môžu o svojom riešení „kartičkového“ problému diskutovať vo dvojici, v trojici...
- Požiadajte dobrovoľníkov, aby prečítali pridelenú otázku nahlas a poskytli pripravenú odpoveď.
- Umožnite aj ostatným žiakom zapojiť sa do diskusie - môžu odpoveď doplniť, obohatiť, vyvrátiť, argumentovať, kriticky hodnotiť...
- Pokračujte v predchádzajúcej činnosti tak dlho, pokiaľ sa budú hlásiť dobrovoľníci.

Obmeny:

Papierové kartičky s otázkami žiakov - problémami sa môžu stať podkladovým materiálom panelovej diskusie. Členov panelovej diskusie, ktorých úlohou je diskutovať o jednotlivých otázkach, je potrebné často obmieňať.

4. PRÍPADOVÉ ŠTÚDIE VYTVORENÉ ŽIAKMI

Prípadové štúdie - kazuistiky sú často považované za jednu z najlepších vyučovacích aj učebných metód. Dajú sa použiť pri akejkoľvek problematike, o ktorej je možné diskutovať. Môžeme ju aplikovať aj na problematiku ľudských práv. Ako sa môžu žiaci naučiť tvoriť prípadové štúdie?

Postup:

- Rozdeľte žiakov do dvojíc alebo do trojíc. Ich úlohou bude vytvoriť prípadovú štúdiu na daný problém alebo tému, ktoré budú ostatní žiaci analyzovať a diskutovať o nich.
- Zdôraznite, že účelom prípadovej štúdie je získať nové poznatky o konkrétnej téme skúmaním konkrétnej situácie alebo príkladu.
- Poskytnite žiakom adekvátny čas na prípravu krátkej prípadovej štúdie v rozsahu 10 - 20 riadkov, ktorej súčasťou je aj otázka súvisiaca s témou vyučovania. Môže ísť o opis skutočnej alebo vymyslenej situácie, problému. Spracovanie má byť zaujímavé a podnetné.
- Prípadové štúdie skupiny postupne prezentujú a sú podnetom na diskusiu.

5. APLIKAČNÉ ÚLOHY K PROBLEMATIKE ĽUDSKÝCH PRÁV

Aplikačné úlohy sú efektívnym spôsobom osvojovania a precvičovania učiva. Vytvorené sú na základe Gardnerovej teórie viacnásobných inteligencií. Umožňujú žiakom vybrať si svoju preferovanú cestu osvojenia učiva. Povinnou úlohou chce učiteľ(ka) zaručiť, aby určitý typ úlohy robili všetci. Ďalšiu si žiaci vyberú z výberových úloh pre rôzne typy inteligencie (pozri bližšie, s. 17, s. 53). Môžu na nich pracovať individuálne alebo v skupinách. Po skončení práce žiaci úlohy prezentujú.

Povinné pre každého (pracovný list príloha č. 1):

1. Zhotov „tričko ľudských práv“ o sebe:
  - zapíše tvoje dve „silné“ ľudské práva (pokladáš ich za veľmi dôležité) na ramená,
  - ľudské právo, ktoré sa podľa teba najmenej rešpektuje, napíše okolo výstrihu,
  - ľudské právo, ktoré je pre teba najpodstatnejšie, zapíše do srdca,
  - aspoň 2 ľudské práva, ktoré chceš, aby ľudia rešpektovali, napíše k dolnému okraju trička.

Na výber:

1. Charakterizuj aspoň 1 ľudské právo a napíše o tom príbeh, báseň alebo pieseň, (aspoň 10 viet alebo 2 slohy).
2. Vytvor aspoň 10 riadkovú reklamu na zvolené ľudské právo, spolu s uvádzajúcou zvučkou, (max. 5 min.).
3. Zostav poradie ľudských práv (vyber aspoň 7), ktoré sú podľa teba najdôležitejšie.
4. Nakresli obrázok, vytvor piktogram na formát A4, alebo urob koláž (aspoň formát A3), pre najmenej 3 ľudské práva.
5. Zdramatizuj (alebo zahraj scénu pomocou pantomímy, tanca, monodrámy), ako sa prejavujú aspoň 2 ľudské práva, predved' pred skupinou.
6. Vyber aspoň 5 obrázkov z činností ľudí a pripíše ku každému obrázku, ktoré ľudské práva by sa tam mohli uplatňovať. Aplikačnú úlohu prezentuj ako plagát (formát aspoň A3).
7. Vyber aspoň 3 ľudské práva dôležité pre žiakov vo vašej triede. Vysvetli prečo a uveď konkrétne situácie, v ktorých by sa mali prejavovať, napíše si pre každé z nich aspoň 5 dôvodov, prečo je práve toto právo dôležité.

4.2 SEBAPOZNANIE A SEBAVYJADROVANIE

Prinášame príklady piatich aktivít pre mladších a starších žiakov, ktoré podporujú ich sebaopoznanie, sebahodnotenie a sebavyjadrovanie. Súčasťou je päť aktivít s pracovnými listami vhodnými pre starších žiakov v prílohe kapitoly.

6. KNIHA O MNE

Aktivita sa realizuje denne 15 až 20 minút počas vyučovania, v školskej družine alebo aj doma ako dlhodobý projekt. Najlepšie je každý deň v kruhu komunity alebo aspoň raz do týždňa vytvoriť priestor, aby deti mohli svoju knihu prezentovať pred celou skupinou v triede alebo aj pred rodičmi. Vhodné pre žiakov mladšieho školského veku. Cieľom je podporovať sebauvedomenie, sebahodnotenie a sebavyjadrovanie detí, učiť ich pracovať na dlhodobom projekte a rozvíjať jazykové zručnosti.

Postup:

- Vysvetlite deťom, že desať nasledujúcich dní si budú písať knihu o sebe a to tak, že budú dopĺňať nasledujúce (alebo podobné) vety, ku ktorým nakreslia obrázok:

Cítim sa výborne, keď....

Som unavený/á, keď...

Moja mama si myslí, že som...

Najradšej robím...

Moje obľúbené jedlo je...

Nahnevám sa, keď...

O mojej sestre si myslím, že...

Môj otec si o mne myslí, že...

Najradšej sa hrám...

Moja obľúbená hračka je...

- Každý deň na jednu stranu čistého zošita doplnia jednu z viet a nakreslia k nej obrázok/ilustráciu. Keď ešte nevedia písať, môžu odpoved' nakresliť alebo nadiktujú odpoved' asistentom – starším spolužiakom, ktorí im pomáhajú.
- Po desiatich dňoch má každé dieťa knihu o sebe.

Diskusia:

- Kto by nám chcel predstaviť svoju knihu? Vyber si jednu otázku a povedz, čo si odpovedal(a).
- Napríklad: Čo máš najradšej? Kedy si unavená?

Reflexia:

Aké to bolo vymýšľať odpovede a obrázky?

Čo sa ti videlo najľahšie/najťažšie?

S ktorou odpoveďou si sa najviac potrápil(a) a prečo?

Ocenenie:

Podporujte, aby si deti vyjadrovali ocenenie, napr.:

Páčilo sa mi, keď... Na tvojej knihe ma najviac zaujalo... Mám s tebou spoločné...

7. TO SOM JA

Aktivita je vhodná pre mladších žiakov. Trvá približne hodinu. Jej cieľom je podnietiť sebahodnotenie, podporovať príslušnosť k skupine a priateľské správanie. V modifikovanej podobe je aktivitu možné realizovať aj so staršími žiakmi. Cieľom je cvičenie sebareflexie, sebapoznania a sebahodnotenia.

Postup:

- Žiaci vytvoria dvojice, jeden z nich si ľahne na baliaci papier a druhý obkreslí jeho siluetu, potom sa vystriedajú.
- Vystrihnú si svoje siluety, na ktoré si napíšu svoje meno.
- Každý si vystrihne z časopisov alebo nakreslí obrázky, ktoré ho nejakým spôsobom vyjadrujú, ktoré sa mu páčia, a nalepí si ich ako koláž do svojej siluety.
- Siluety umiestnime na steny.
- Môžeme ich využívať na dlhodobý projekt zameraný na oceňovanie. Na každú siluetu prilepíme obálku s menom, do ktorej si žiaci môžu umiestňovať pozitívne odkazy, ocenenia, „teplé chumáčiky“ (pozri aktivitu č. 14 Rozprávka ako pomôcka, na s. 36). Raz za čas odkazy spolu prečítame. Dôsledne dbáme, aby nikoho nezosmiešňovali ani nezraňovali. Vysvetlíme žiakom, že ich cieľom je spolužiakov podporovať. Ocenenia môžu do obálok vkladať aj učitelia alebo rodičia.

Diskusia:

Čo ste sa naučili o sebe? O spolužiakoch? Čo nové ste sa dozvedeli? Našli ste s niekým niečo spoločné?

Reflexia:

Ako sa Ti spolupracovalo v dvojici?

Ako si sa cítil(a), keď si tvoril(a) svoju siluetu?...

Ocenenie:

Veľmi sa ti podobám v...

Oceňujem, že...

Páčilo sa mi, keď...

8. MÔJ PORTRÉT

Podporuje sebavyjadrovanie a vzájomné poznávanie účastníkov. Vhodné pre žiakov strednej školy. Trvá 20 až 30 minút.

Postup:

- Vysvetlite žiakom, aby na formát A3 alebo polovicu hárku baliaceho papiera znázornili nejakým grafickým spôsobom alebo napísali (alebo oboje), čo radi robia, aké majú koníčky, športové, kultúrne záujmy a pod. Majú na to 10 minút.
- Podporujte grafické znázornenie, možná je aj koláž. Hore na plagát napíšu svoje meno.
- Keď sú žiaci hotoví, požiadajú niekoho, aby im pripol plagát na chrbát.
- Prechádzajú sa po miestnosti, pokiaľ hrá hudba a pozerajú si plagáty. Môžu klásť doplňujúce otázky. Podporujeme, aby sa porozprávalo čo najviac dvojíc.

Ocenenie:

Plagáty môžeme využiť aj na oceňovanie, ktoré čitatelia plagátov dopíšu priamo na plagát na chrbte. Napr. „Veľmi vtipné znázornenie, pobavila som sa, ďakujem, Anka.“ Keď dohrá hudba, umožníme, aby si účastníci aktivity našli svoj kútik a prečítali si odkazy.

Reflexia:

Ako si sa cítil(a) pri čítaní plagátov?
 Ktorý odkaz ťa najviac potešil, zaujal, prekvapil...?
 S kým si našiel(la) niečo spoločné? Čo to bolo?

AKTIVITY S PRACOVNÝMI LISTAMI

9. ZRKADLO SPOZNÁVANIA

Aktivita podporuje vytváranie dobrých vzťahov v triede a vtiahnutie, aby sa každý cítil ako platný a cenný člen skupiny. Jej cieľom je podporovať akceptovanie odlišností, pochopiť, že hoci sme rozdielni, máme veľa spoločného a každý z nás môže niečím prispieť. Trvá približne 45 minút. Pracovný list č. 2 s obrázkom zrkadla je v prílohe kapitoly.

Postup:

- Žiaci si sadnú do kruhu a postupne si podávajú zrkadlo s rúčkou. Alebo keď chceme aktivitu ozvláštniť, môžu si podávať „škatuľku s tajomstvom“ s upozornením, že v nej nájdu niečo cenné. Škatuľka je vystlaná látkou alebo pekným papierom a je v nej nalepené zrkadlo. Po zložení vrchnáka, detividia svoju tvár.
- Diskutujte o tom, že v zrkadle sa odráža náš jedinečný vzhľad, máme odlišné vlasy, pokožku, úsmevy...
- V zrkadle však nevidno naše myšlienky a to, čo cítime, ani aké máme vlastnosti, hoci je to veľmi dôležité.
- Do pracovného listu - zrkadla si žiaci zapíšu svoje vlastnosti a porozprávajú sa najskôr v menších skupinách. Potom diskutujú v celotriednej skupine.

Diskusia:

Aké rozdielne a zhodné vlastnosti ste si všimli vo svojich zrkadlách?
 Čo ťa prekvapilo?...
 Ktoré svoje vlastnosti by si chcel(a) zlepšiť?

Reflexia:

Aký pocít si mal(a) pri tvorbe svojho zrkadla?

Čo si cítil(a), keď si hovoril(a) o svojom zrkadle? Počúvali ostatní, čo ste hovorili? Vy ste dokázali počúvať druhých?

Ocenenie:

Páčilo sa mi tvoje zrkadlo, lebo...

Myslím, že si bol(a) veľmi úprimný(á), pretože...

10. VEĽKÉ PÁTRANIE

*Podporujeme vzájomné spoznávanie a spolupatričnosť; aktivita je vhodná aj pre starších žiakov. Žiaci sa pohybujú po triede a pracujú s **pracovným listom č. 3 – formulár**, ktorý obsahuje príloha kapitoly.*

Postup:

- Všetci sa pohybujú po miestnosti a hľadajú niekoho, kto môže kladne odpovedať na niektorú z otázok v okienkach formulára. Trénujú si komunikačné zručnosti, osoby oslovujú slušne, primeranou intenzitou hlasu.
- Keď nájdú niekoho, kto odpovie kladne, zapíšu si jeho/jej meno do zoznamu k príslušnej otázke. Pokračujú ďalej v pátraní.
- Keď všetkých vypátrajú, zakričia „Bingo!“ a sadnú si do kruhu.
- Keď je kruh celý, podelia sa so svojimi zážitkami a názormi.

Reflexia:

- Ako sa ti pátralo?
- Ako si sa cítil(a), keď si odpovedal(a) na otázky?
- Vedel(a) si predtým, koľko spoločného máš s ostatnými v triede?...

Ocenenie:

- Oceňujem, že...
- Páčilo sa mi, keď...

11. KTORÁ STRANA VÁŠHO TELA JE DOMINANTNÁ

*Ide o individuálnu aktivitu zameranú na sebaopoznávanie svojich daností. Vhodná pre žiakov 2. stupňa ZŠ a strednej školy. Približný čas aj s reflexiou predstavuje 20 minút. Žiaci pracujú s **pracovným listom č. 4 s rovnomenným názvom**.*

Postup:

- Vysvetlite žiakom podstatu testu:
Mozog sa skladá z pravej a ľavej hemisféry. Každá z nich funguje rôzne a je zodpovedná za rôzne činnosti. Keď spolupracujú, každá hemisféra prispieva svojimi zvláštnymi schopnosťami k riešeniu nejakého problému. Môžu však pracovať aj oddelene alebo dokonca proti sebe. Pretože ľavá hemisféra ovláda pravú ruku a pravá hemisféra ľavú ruku, môže niekedy dôjsť k tomu, že pravá ruka doslova nevie, čo robí ľavá. U väčšiny ľudí činnosť jednej hemisféry prevláda. Je dominantnejšia. Nasledujúci test odhalí, ktorá hemisféra prevláda u vás.
- Vysvetlite im postup vypracovania a hodnotenia testu:
  1. Prečítajte si dvojice viet.
  2. V každej dvojici označte krížikom tú, ktorá je pre vás typickejšia (viac sa hodí).
  3. Keď ste označili krížikom viac odpovedí v ľavom stĺpci, prevláda u vás ľavá časť mozgu.
  4. Keď ste označili krížikom viac odpovedí v pravom stĺpci, prevláda u vás pravá časť mozgu.
  5. Keď sú výsledky v oboch stĺpcoch približne rovnaké, je činnosť vašich hemisfér vyrovnaná.
- Diskutujte o teste a jeho výsledkoch.

12. AKO VYUŽÍVAM SVOJ MOZOG?

Aktivita podobného druhu, ktorá umožňuje spoznať, ktorá strana nášho tela je dominantná. Súvisí to s dominanciou opačnej hemisféry. Test je zaujímavý najmä pre starších žiakov. Pri hodnotení používajú **pracovný list č. 5**, ktorý je v prílohe.

- Vysvetlite žiakom význam testu a oboznámte ich s nasledujúcim postupom:
  - 1) Rozhodnite sa, ktorú stranu svojho tela používate častejšie. Keď je to ľavá strana, napíšte X (krížik) do riadku Ľavá. Keď je to pravá strana, napíšte X (krížik) do riadku Pravá.
  - 2) Výsledky spočítajte a dozviete sa, ktorá strana vášho tela je dominantná.
  - 3) Vyšší súčet vynásobte číslom 5.
Napríklad: keď máte vyšší súčet (12) v stĺpci Pravá, potom $12 \text{ krát } 5 = 60$. To znamená, že pravá strana u vás (približne na 60 %) prevláda.
- Po vyhodnotení testu môžete ešte uviesť zaujímavú informáciu, napríklad:
Viete, že máte jedno oko dominantnejšie ako druhé?
Zistíte to tak, že vztýčíte prst a ukážete ním na niektorý bod na opačnej strane miestnosti. Najprv privríte jedno oko a potom druhé. Keď máte otvorené dominantné oko, váš palec ukazuje práve na tento bod. V opačnom prípade bude ukazovať trochu nabok.

13. AKO ODHALIŤ SVOJE SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY?

Každý človek je zložitá osobnosť. Každý má vlastnosti, ktoré mu uľahčujú život, ale aj také, ktoré mu ho sťažujú alebo komplikujú. Dôležité je uvedomiť si tieto vlastnosti a svoje slabé stránky brať ako svoje rozvojové možnosti. Pozrite sa teraz na svoje silné a slabé stránky. Použite **pracovný list č. 6**.

Postup:

1. Vyberte si 5 činností, ktoré viete dobre robiť alebo 5 svojich vlastností, ktoré sa vám páčia, a zapíšte ich do riadkov. Napríklad: Mám veľa kamarátov. Viem pekne spievať a pod.
2. Do ďalších 5 riadkov zapíšte svoje slabé stránky. Napríklad: Som neporiadny(a). Nechodím načas na stretnutia.
3. Vo vedľajšom stĺpci potom ohodnotte, či a ako viete svoje silné a slabé stránky využiť.

4.3 VYTVÁRANIE SPOLOČENSTVA A AKTIVITY VŤIAHNUTIA

Medzi najsilnejšie nástroje na vytváranie spoločenstva patrí komunita, preto uvádzame v podkapitole jej postup s vhodnými otázkami. Komunitu je možné uskutočňovať so žiakmi každého veku. Ďalšou ukážkou je rozprávka/príbeh a možnosti jej/jeho využitia v súvislosti s danou problematikou. Tri nasledujúce kratšie aktivity umožnia zapojenie priestorovej a telesno-pohybovej inteligencie a sú príkladom, že nie všetky aktivity musia byť slovné a že môžu trvať aj veľmi krátky čas a aj tak splniť svoj účel. Posledné dve aktivity sú vhodné pre starších žiakov.

14. KOMUNITA – AKTIVITA V KRUHU

Cieľom komunity je budovať spoločenstvo a vytvárať vťahnutie. Poskytuje priestor na rozvíjanie zručností efektívnej komunikácie a nácvik pravidiel života v triede. Poskytuje výborný priestor na rozhovory o rôznych témach.

Postup:

- Vytvorte so žiakmi kruh komunity.
- Inštrukcia, ktorú žiakom zadáva učiteľ pri vedení aktivity v kruhu, by potom mohla znieť: „Povedz svoje meno a čo najradšej robíš vo voľnom čase.“
- Skôr ako deti začnú odpovedať, mohol by prebehnúť krátky riadený rozhovor na tému: čo je potrebné na to, aby sme si mohli každého vypočuť. Námety otvorených otázok:
- **Čo je potrebné, aby si skupina ľudí porozumela a spolu zažila príjemnú hodinu plnú nových poznatkov? Ako by sme sa mali k sebe navzájom správať? Viete vysvetliť slovné spojenie: „hovorí vždy len jeden“? Viete charakterizovať slová úcta a nevysmievanie sa, je obsah týchto dvoch slov vôbec medzi ľuďmi potrebný?...**
- K základným predpokladom vzájomnej akceptácie patrí **aktívne počúvanie – počúvanie spojené s očným kontaktom, vnímaním toho, čo kto hovorí (tzv. počúvanie srdcom), a neverbálnym vyjadrovaním pozorného počúvania (celé telo, prípadne ruky sú v pokoji).**
- Dobrou pomôckou na nácvik počúvania je inštrukcia – hovorí len ten, kto drží v ruke mušľu (kocku, guľôčku, kamienok...) Žiaci ocenia, keď predmet korešponduje s témou, ktorou sa práve zaoberajú.
- Položte žiakom otázku dňa, napr.: „ Na priateľoch si najviac cením, že...“
- Žiaci postupne odpovedajú na danú otázku. Môžu hovoriť, keď chcú alebo keď na nich príde rad. Dbáme na aktívne počúvanie.
- Majú právo zdržať sa.
- Keď prejde celé kolo, znovu dáme možnosť vyjadriť sa tým, ktorí vynechali (rešpektujeme ich právo nevyjadriť sa).

Reflexia:

Počuli ste pre vás niečo nové? Aké zhody/rozdielely ste si uvedomili?

Ako ste sa cítili, keď ste hovorili pred všetkými?

Ocenenie:

Páčilo sa mi, keď...

Cítil(a) som sa ako ty, keď...

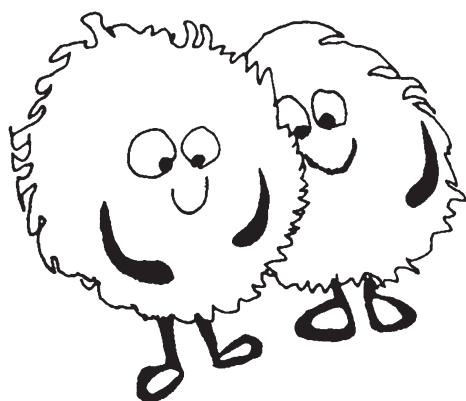
Príklady otázok vhodných do komunity:

- Keby som mohol/mohla byť zvierat'om, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť vtákom, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť kvetom, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť stromom, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť nábytkom, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť hudobným nástrojom, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť budovou, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť autom, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť ulicou, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť mestom/krajom/regiónom, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť iným štátom, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť hrou, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť platňou, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť televíznou reláciou, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť filmom, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť potravou, tak by som bol/bola... pretože...
- Keby som mohol/mohla byť nejakou farbou, tak by som bol/bola... pretože...

AKTIVITA S PRACOVNÝM LISTOM

15. ROZPRÁVKA AKO POMÔCKA

Na hodinách, ktorých prostredníctvom chceme žiakom priblížiť problematiku ľudských práv, sa rozprávky (príbehy) používajú v súvislosti s vtiahnutím - preladením sa na tému vyučovacej hodiny alebo ako motívacia pre aktívne rozvíjanie osobných a sociálnych kompetencií. Pomôcku „teplý chumáčik“, ktorú si vytvoria samotní žiaci, môžeme používať pri vzájomnom pozitívnom podporovaní, oceňovaní. Ako „prierezovú“ aktivitu môžeme chumáčik využívať aj na iných hodinách, bez ohľadu na ich obsah. Teda vždy, keď chceme niekomu povedať niečo pozitívne, príjemné, oceniť ho alebo povzbudiť. Aktivita podporuje vytváranie spoločenstva (pracovný list č. 7).

Téma:

O teplých chumáčikoch z Krajiny chumáčikov.

Kľúčové slová:

Spolupatričnosť, pomoc, darovanie, delenie sa.

Možnosť použitia:

Vhodné pre žiakov I. stupňa alebo aj pre žiakov II. stupňa v medzioročníkových projektoch - napr. „Starší žiaci učia svojich mladších kamarátov“.

Cieľ:

Aktívne rozvíjanie osobných a sociálnych kompetencií, vzájomné pozitívne podporovanie sa medzi žiakmi, vytváranie pozitívnej sociálnej klímy.

Pojmové kľúčové učivo:

Všetci žijeme vo svete ľudí. Niekedy sme veselí, niekedy smutní, často úspešní a často tiež neúspešní. Nie vždy sa nám všetko podarí, nie vždy sme zdraví, šťastní a spokojní. Pochopiť, utešiť a pomôcť nám môžu iba ľudia. Empatickí, ochotní vypočuť, poskytnúť radu, podať pomocnú ruku - teplý chumáčik záujmu a pochopenia.

Čo budeme potrebovať na zhotovenie a použitie pomôcky:

Rozprávka - príbeh Krajina chumáčikov, zvyšky farebných bavlniek na pletenie, špagát, tvrdý papier, nožnice, kružidlo, fixky, magnetofón, CD s pokojnou tichou hudbou.

Postup pre žiakov:

- Dobrý deň, vitaj, sadni si do kruhu komunity.
- Porozmýšľaj o pojmoch spolupatričnosť, pomoc, darovanie, delenie sa.
- Čo si predstavíš, keď niekto povie slovo chumáčik.
- Usmej sa a pozdrav aspoň troch spolužiakov, spolužiačky.
- Cít sa príjemne.

Rozprávka - príbeh:

Bola raz jedna zázračná krajina - Krajina chumáčikov. Ľudia žijúci v tejto krajine boli veľmi spokojní a šťastní, pretože medzi nimi vládli teplé ľudské vzťahy. Vždy, keď niekto pocítil nevoľu, prestal sa cítiť dobre, požiadal iného človeka o teplý chumáčik. Každý obyvateľ Krajiny chumáčikov totiž disponoval plnou taškou takýchto zázračných, ľuďom pomáhajúcich farebných klobôčok. Nebola by však rozprávka rozprávka, keby nenastal problém. Zlá čarodejnica, ktorá jedného dňa prišla do krajiny, nielenže všetkých presvedčila, že každý má vo svojej taške málo teplých chumáčikov a treba nimi šetriť, ale časom ľuďom ponapíňala tašky „uštipačnosťami“. Keď už

bolo najhoršie a medzi ľuďmi panoval chlad a neznášanlivosť – do Krajiny chumáčikov pricestovala dobrá čaro-dejnica. Jej dobrota najprv zapôsobila na deti. Mala dost' teplých chumáčikov a kto ich od nej dostal, uštipač-nosti z jeho tašky sa premenili na dobré, príjemné, radostné a šťastie rozdávané chumáčiky.

(Prevzaté a upravené z J. Gibbs: Kmene)

Otázky na reflexiu:

- Ako sa ľudia v rozprávke vyrovnávali s problémami a nespokojnosťou?
- Čo symbolizoval malý teplý chumáčik?
- Spomeň si na jednu z uštipačností, ktoré si dostal/a od ľudí z tvojho okolia, a opíš, ako si sa vtedy cítil/a.
- Prečo ľudia nemajú byť k sebe uštipační?
- Má zmysel konať dobro aj bez toho, aby sme z toho mali výhody?
- Ak by si mal/a malý teplý chumáčik, ako by si ho vedel/a, chcel/a použiť?

Postup pre žiakov na vytvorenie chumáčikov:

- Polovicu výkresu A4 preložte na polovicu, narysujte dve sústredné kružnice. (Vnútorňú kružnicu s polome-rom 3 cm, vonkajšiu kružnicu s polomerom 6 cm.)
- Obidve kružnice vystrihnite. Vzniknú vám dva krúžky s otvorom v strede.
- Vhodnú bavlnku na jednom mieste priviažte a obmotávajúte ňou obidva krúžky. Môžete si zvoliť aj viac rôz-ných farieb a technikou obmotávania a prevliekania pokryte celú plochu vystrihnutých krúžkov.
- Po obmotaní celého kruhu (obidvoch kruhov) bavlnku po okrajoch prestrihnite, odtiahnite krúžky od seba a medzi ne pevne uviažte špagát. Papierové krúžky vytiahnite.
- Vznikol vám farebný teplý chumáčik, ktorý môžete vylepšiť tým, že mu zo slamiek, ktoré prilepíte, vyrobíte ruky a nohy. Fixkami dokreslíte tváričku.

Otázky na reflexiu:

- Ako si sa cítil/a, keď si zhotovoval/a svoj farebný teplý chumáčik?
- Čo je pre teba v živote teplým chumáčikom?
- Podľa čoho si si vyberal/a farbu pre svoj chumáčik?
- Ako by si svoj teplý chumáčik využil/a pri riešení bežných každodenných problémov (v triede medzi spolu-žiakmi, doma s rodinnými príslušníkmi...)?
- Navrhni, ako ich budeme využívať tento mesiac v triede.

Ďalší námet na využitie:

S touto pomôckou môžeme realizovať aj dlhodobejší (medzi)triedny, (medzi)ročný projekt, o ktorom bu-deme pravidelne hovoriť, trénovať schopnosť reflexie a sebareflexie žiakov. Poskytuje dobré možnosti aj na rovesnícke projekty starších a mladších žiakov.

16. REŤAZOVÉ TVORENIE PRÍBEHU

Jednoduchá aktivita, ktorú je možné realizovať aj súčasne, v menších skupinách. Na záver obsah zrekapi-tulujú. Vhodná pre všetky vekové skupiny.

Postup:

Každý vymyslí jednu vetu postupne tak, aby vznikol zmysluplný príbeh (rozprávka) na danú tému z problema-tiky ľudských práv.

Reflexia:

Ako ste spolupracovali pri vymýšľaní príbehu?

Mal(a) si možnosť prispieť?

Čo sa vám najviac páčilo na vašom príbehu?

17. KLÚČE

Zábavná aktivita spojená s pohybom, okrem precvičovania spolupatričnosti, rozvíja aj sústredenie a schopnosti spolupráce. Účastníci pracujú v skupinách. Vhodná pre všetky vekové skupiny.

Postup:

Žiaci vytvoria dve družstvá, ktoré sedia oproti sebe. Členovia jednotlivých družstiev sedia vedľa seba a držia sa za ruky. (Môžu ich mať pri tele alebo za chrbtom.) V každom družstve musí byť rovnaký počet členov. Zvyšný žiak alebo učiteľ hodí mincu a ak padne vopred dohovorovaný znak, ktorý vidia len prví z družstiev, stlačia ruku susedovi. Sused stlačenie pošle ďalej (elektrina, iskrička). Keď stláčanie prejde celým družstvom, posledný v družstve chytí kľúče, ktoré sú položené v rovnakej vzdialenosti od oboch posledných hráčov družstiev. Družstvo, ktoré chytilo kľúče prvé, posunie svojich členov - posledný si sadne dopredu. Hra sa zopakuje.

Reflexia:

Aký pocit ste mali z hry?

Čo najviac oceňujete?...

18. STROM - ROZVOJ STROMU (VETIEV)

Tvorivá aktivita bez slov, ktorá rozvíja priestorovú inteligenciu. Žiaci pracujú v skupinách. Vhodná pre všetky vekové skupiny.

Postup:

Pomocou fúkacích fixiek (každý žiak má svoju) žiaci fúkajú farbu z fixky na vopred nakreslený kmeň stromu s vetvami. Vznikne spoločný strom.

Reflexia:

Ako si sa cítil(a) pri tejto aktivite?

AKTIVITA S PRACOVNÝM LISTOM

19. ČO ROBÍM NAJRADŠEJ VO VOĽNOM ČASE

Krátka aktivita zameraná na sebaopoznanie a spoznávanie sa navzájom. Je založená na individuálnej práci, skupinovej prezentácii a diskusii. Pracovný list č. 8 obsahuje príloha.

Postup:

- Inštrukcia: Vyplň tabuľku, do každého stĺpca napíš aspoň 5 činností, ktoré robia rôzni ľudia vo voľnom čase.
- V druhej polovici uved' svoje obľúbené činnosti.
- Porovnajte si najskôr zaznamenané činnosti v dvojici, neskôr v šestici.
- Vyberte 3 činnosti, ktoré máte spoločné a prezentujte ich pred celou skupinou.

Reflexia:

Našli ste niekoho, s kým ste mali niečo spoločné?

Ktorú činnosť by ste sa chceli naučiť? Kto by vám v tom mohol pomôcť?

Koho alebo čo by ste chceli oceniť?

4.4 AKTÍVNE POČÚVANIE A KOMUNIKÁCIA

Rozvíjanie komunikačných zručností poskytuje rôzne možnosti cvičení zameraných na zdokonaľovanie verbálnej a neverbálnej komunikácie. Uvádzané príklady cvičení sú zamerané na rozvíjanie schopnosti vyjadrovať svoje názory a pocity, aktívne pozorne počúvať a podnecovať diskusiu otvorenými otázkami. Samozrejme sme nevyčerpali celú problematiku, ku ktorej existuje bohatá literatúra. Potrebné je aj precvičovať schopnosť vciťovania sa, reflexie, poskytovania spätnej väzby, neverbálnej komunikácie a ďalšie.

20. KOMUNIKAČNÝ JAS

Aktivita zameraná na precvičovanie komunikačných zručností a aktívneho počúvania. Umožňuje každému, aby sa podelil s druhými o niečo osobné, jedinečné.

Postup:

- Požiadajte žiakov, aby si premysleli 3 informácie o sebe, o ktorých môžu úprimne hovoriť v skupine podľa komunikačného postupu **JAS**:
J-edna udalosť z vášho života, ktorá sa vám práve stala.
A-kú vec by ste chceli pre seba urobiť?
S-vedectvo o tom, v čom ste jedinečný(á), nejaká vlastnosť, schopnosť.
- Po individuálnej príprave si žiaci v malých (štvor- až šesťčlenných skupinách) vymenia informácie o sebe. Hovoria postupne, v smere hodinových ručičiek.

Reflexia:

- Ako ste sa cítili v skupine, keď ste počúvali ostatných?
- Ktorá informácia bola pre vás najzaujímavejšia a prečo?
- V čom ste jedineční?
- Čo máte spoločné?

Ocenenie:

- Koho by ste chceli oceniť za aktívne počúvanie a prečo?

21. POČÚVAM ĽA POZORNE

Aktivita je zameraná na precvičovanie zložiek aktívneho počúvania - neverbálne povzbudzovanie, parafrázovanie, vyjadrovanie pocitov. Dôležité je zorganizovanie diskusných kôl. Diskusia prebieha v trojiciach, potrebný čas najmenej 45 minút. Aktivita s primeranými témami diskusie je vhodná pre žiakov všetkých vekových kategórií.

Postup:

Diskutujte o potrebe aktívneho počúvania a zadajte žiakom pokyny:

1. Vytvorte trojice a rozdeľte si funkcie A, B, C, skontrolujte si, či každý vie svoje písmeno. Každý bude mať príležitosť vyskúšať si všetky roly.
2. Na stenu vyveste plagát s postupom:

	A	B	C
1. kolo	pozorovateľ	hovorca	poslucháč
2. kolo	hovorca	poslucháč	pozorovateľ
3. kolo	poslucháč	pozorovateľ	hovorca

3. Zadajte tému, o ktorej budú hovoriť 2 minúty. Napr. mali by mať žiaci volebné právo? Kým bude hovorca s poslucháčom hovoriť, budú si precvičovať parafrázovanie a očný kontakt. Vyhláste nové témy pri každom ďalšom kole.
4. Pozorovatelia sledujú rozhovor a zaznamenávajú si prejavy verbálnej a neverbálnej komunikácie. Po skončení rozhovoru podávajú spätnú väzbu poslucháčovi (jeho verbálne a neverbálne prejavy a ako naňho reagoval hovorca).
5. Celý proces zopakujte tak, aby si všetci traja účastníci precvičili všetky zručnosti.

Reflexia:

Ako ste sa cítili pri hovorení o nastolených témach?
 Čo bolo pre vás ľahšie - hovoriť alebo počúvať? Prečo?
 Čo ste si uvedomili?

22. AKVÁRIUM S OTVORENÝMI OTÁZKAMI

Precvičovanie aktívneho počúvania vhodné pre žiakov 2. stupňa ZŠ a strednej školy. Potrebná doba si 60 minút.

Postup:

- Účastníci sa rozdelia do dvoch veľkých skupín s rovnakým počtom hráčov a vytvoria vnútorný a vonkajší kruh, tak aby dvojice stáli oproti sebe.
- Hráčov vo vnútornom kruhu - rozprávačov v 1. kole vyzvite, aby diskutovali o zadanej téme (napr. čo si myslíte o treste smrti) 3 minúty, poslucháči vo vonkajšom kole podnecujú diskusiu dávaním otvorených otázok. Vždy keď poslucháč položí zatvorenú otázku, na ktorú môže rozprávač odpovedať len áno alebo nie, dvojice tlesknú. Cieľom je rozprávať sa čo najdlhšie bez tlesknutia.
- Po 3 minútach sa hráči vo vonkajšom kole posunú o 1 miesto vpravo a vymenia si úlohy pri diskusii o ďalšej téme.
- Na záver si vymenia skúsenosti z používania otvorených otázok.

Reflexia:

Ako sa vám darilo v súvislosti s vymýšľaním otvorených otázok?
 Kedy je vhodné klásť otvorené a kedy zatvorené otázky?
 Ako ste sa cítili v oboch pozíciách?

AKTIVITA S PRACOVNÝM LISTOM**23. ČO JE DÔLEŽITÉ**

*Cieľom aktivity je individuálna práca s **pracovným listom č. 9** (v prílohe), ktorý je zameraný na poznanie vlastných komunikačných zručností. Vhodná pre starších žiakov. Potrebný čas 20 minút, čas na rozbor približne 25 minút.*

Postup:

- Žiakom vysvetlíme cieľ pracovného listu. Poskytneme im čas na samostatnú prácu, pokiaľ hrá tichá hudba.
- Po uplynutí príslušného času rozoberáme jednotlivé otázky formou riadenej diskusie.

Reflexia:

Ako sa vám odpovedalo na otázky - hovorte o svojich pocitoch.
 Čo je vašou najsilnejšou stránkou v komunikácii?

Čo je vašou rozvojovou možnosťou?
Pracujete radšej individuálne alebo v skupine?

4.5 PREZENTOVANIE VLASTNÉHO NÁZORU A REŠPEKTOVANIE NÁZOROV DRUHÝCH

Schopnosť vyjadriť vlastný názor je rovnako dôležitá ako rešpektovanie názorov druhých a ich práva mať vlastný názor aj keď s ním osobne nesúhlasíme. Okrem komunikačných aktivít je vhodná aj technika „Postavme sa na čiaru.“

24. ROZHOVOR PRI STOLE

Komunikačná aktivita simulujúca životné situácie. Možné je zrealizovať ju malým naservírovaným pohostením, ktoré žiaci dopredu pripravujú. Cieľom je nenásilné precvičovanie komunikačných zručností, vzájomné spoznávanie, prehlbovanie empatického vcit'ovania sa do prežívania spoločníkov. Dôležitý je premyslený výber tém.

Postup:

- Začnite aktivitu Rozhovor pri stole opisom reštaurácie známej pre jej priateľskú atmosféru a vynikajúce jedlo. Prijemnú atmosféru pri obede vytvára aj rozhovor zúčastnených. Každé zo zúčastnených detí bude obedujúcim. Deti sú oboznámené s tým, že sa budú rozprávať na rôzne témy. Žiaci v triede sa premiestňujú po zaznení zvukového signálu (zvonček, rolnička a pod.), po určení témy rozhovoru a inštrukcii učiteľa.
- Napríklad učiteľ oznámi tému a inštrukciu: „Obl'úbené jedlo, stôl pre dvoch!“
- Každý vytvorí pár s niekým vo svojej blízkosti (variácie: sadnú si za spoločný stôl, na dve k sebe otočené stoličky), predstavia sa navzájom. Ak niekto zvyšuje, môže sa pridať ku ktorémukoľvek stolu. Učiteľ dá žiakom pár minút porozprávať sa o jedlách, ktoré majú radi. Potom učiteľ znovu zazvoní, dá ďalšiu inštrukciu a ponechá deťom čas na rozhovor.
- Témy rozhovoru môže po určitom čase meniť, alebo môže ponechať len jednu tému. Počet sediacich pri stole mení zakaždým, vždy po zaznení zvukového signálu. Ďalšia inštrukcia by mohla napríklad znieť: „Tvoj plán na prežitie vianočných sviatkov, stôl pre štyroch.“
- Na záver každého rozhovoru je dôležité podporovať deti v tom, aby sa navzájom ocenili za použité sociálne zručnosti, vyjadrili uznanie voči tomu druhému pred odchodom od stola, alebo si poďakovali za rozhovor. Postupne sa témy stávajú náročnejšie až poskytneme námety na ľudsko-právne témy.

Pri tejto aktivite môžeme tiež použiť ako témy rozhovorov otázky z učiva.

Reflexia:

O čom sa ti najlepšie rozprávalo?

Čo ti pomáhalo pozorne počúvať?

25. POSTAVME SA NA ČIARU

Účinná aktivita, ktorú je možné často používať na precvičovanie vyjadrovania názorov a diskusiu. Potrebný čas asi 20 minút. Vhodné pre starších žiakov.

Postup:

- Vyhláste tému, pri ktorej sa dá predpokladať, že na ňu budú rozličné názory, napríklad: „Väčšina sa musí prispôbiť menšine.“
- Vysvetlite, že triedou sa ťahá pomyselná čiara, napr. od tabule k protiaľahlej stene. Keď si žiaci premyslia svoje stanovisko k problému, postavia sa na čiaru. Keď súhlasia s názorom úplne – postavia sa k tabuli, keď

vôbec nesúhlasia - k stene. V strede je nulový bod. Môžu sa stavať aj medzi dva krajné body. Napríklad myslia si, že väčšinou, ale nie vždy je to opačne. To znamená, že sa postaví medzi bod pri stene a nulový bod. Intenzitu svojho súhlasu alebo nesúhlasu „škálujú“ svojím telom.

- Keď sa všetci postaví, čiara sa preklopí a vytvorí sa dvojica diskutujúcich s opačnými názormi.
- Diskutujú k danej téme, pričom dbáme na parafrázovanie hovoreného a aktívne počúvanie. Parafrázujeme pomocou opakovacej techniky:
  1. Krátko hovorí prvý účastník.
  2. Druhý účastník zopakuje jeho názor vlastnými slovami: „Hovoríš, že... Ale ja myslím, že...“
  3. Postup opakuje prvý účastník a diskusia pokračuje touto formou 7 až 10 minút až do ukončenia zvukovým signálom.
- Nasleduje rozbor.

Reflexia:

Aké bolo presadzovať svoj názor? Hovor o svojich pocitoch.
Do akej miery vás presvedčili argumenty vášho spoločníka?
Čo bolo cieľom tejto aktivity?
Ako ste sa cítili? A prečo?

4.6 SAMOSTATNÉ ROZHODOVANIE A ZODPOVEDNOSŤ

Predpokladom samostatného rozhodovania je poznanie svojich hodnôt a priorít. So samostatnosťou a realizáciou svojich práv súvisí zodpovedné správanie voči sebe aj druhým. Dôležité je plniť svoje sľuby a povinnosti, pravidelne uskutočňovať, na čo sme sa podujali.

26. KALENDÁR OSLÁV

Prináša námet na dlhodobú konkrétnu úlohu v každodennom živote, ktorej plnením možno precvičovať zodpovednosť. Vhodné aj pre mladších žiakov.

Postup:

- Vytvorte celoročný kalendár osláv vo vašej rodine. Použite jeden hárok papiera pre každý mesiac.
- Vyzdobte ho vhodnými obrázkami a vyznačte významné dni - narodeniny, výročia, sviatky, špeciálne rodinné udalosti - svadby, stretnutia rodiny a pod.
- Pre každý druh slávnosti vymyslíte a použijete osobitnú značku a názov.
- Kalendár po prezentácii v triede zaveste doma na dobre viditeľné miesto.
- Zodpovedne pripomínajte významné udalosti pre vašu rodinu a podporujte jej súdržnosť.
- Raz za určité obdobie urobte v triede komunitu, kde zhodnotíte plnenie tejto úlohy.

Reflexia:

Čo vám najviac pomáha pri zodpovednom plnení úlohy?
Ktoré úlohy ešte plníte zodpovedne?
S akým prejavom zodpovedného správania ste sa v poslednom čase stretli?

27. ZODPOVEDNÉ SPRÁVANIE

Zodpovedné správanie sa nacvičuje najlepšie na konkrétnych dlhodobých aktivitách. Uvádzame niektoré príklady.

Postup:

- Žiakov rozdelíme do skupín. Skupiny spoločne vypracovávajú návrh na zodpovedné riešenie problémov, napríklad:
  - „Máme v triede pre hry na dvore dve lopty. Ako zabezpečiť, aby sa do júna, kým sa pripravíme na školský turnaj nestratili alebo nepokazili?“
  - „Ako zabezpečiť, aby mali žiaci vždy na hodinách geometrie pomôcky?“
  - „Ako zabezpečiť, aby sa aj cez prázdniny polievali pravidelne kvety?“
  - „Ako doceliť, aby sa žiaci navzájom neposmievali?“
- Po 15 minútach sa žiaci pripravujú na prezentáciu riešení.
- Vyberte jeden problém a riešenie, ktoré budete dlhodobo zodpovedne realizovať.
- Pravidelne realizáciu vyhodnocujte.

Reflexia:

Ako sa vám pracovalo v skupine? Hovorte o svojich pocitoch.

Ktoré riešenie vás najviac zaujalo?

Čo budete potrebovať na realizáciu vybraného riešenia?

4.7 EMPATIA A AKCEPTÁCIA SEBA A DRUHÝCH, STAROSTLIVOSŤ O DRUHÝCH

Aktivity sú zamerané na nacvičovanie schopnosti empatie a starostlivého správania. Sú vhodné pre mladších ale aj starších žiakov.

28. ŠIKOVNÝ KOPIRÁK

V klasickej hre na „telefón“ sa slovný odkaz presúva šepotom z jednej osoby na druhú. Veľmi často sú posielaný a prijatý odkaz úplne odlišné. Toto sa uplatňuje aj v „šikovnom kopiráku“. Aktivitu robíme starostlivo, aby bola čo najlepšie čitateľná.

Postup:

- Všetci sa postavia do radu, tvárou otočení jedným smerom.
- Poslednej osobe v rade ukážeme jednoduchý obrázok, aby ho prstom nakreslila na chrbát osoby stojacej pred ňou. Každý ďalší prekreslí tento obrázok na chrbát osoby stojacej pred ňou (ním). Osoba, ktorá je na začiatku radu, nakreslí motív na kúsok papiera pre porovnanie s originálom.
- Poradie osôb je možné meniť. Kopírovať môžeme tiež čísla, písmená, slová.

Reflexia:

Ako ste sa pri tejto aktivite cítili a prečo?

29. PRIHRÁVKA TROCH LÔPT

Pri pohybovej hre podporujeme starostlivé správanie, organizáciu a koncentráciu.

Postup:

- Toto je „skupinový trik“ s použitím troch lôpt (pokrčený papier, kľbko vlny, brmbolec). Utvorte kruh. Zavolajte meno a hodte loptu zdola jemne tejto osobe. Tá loptu chytí, povie iné meno a zasa ju hodí. Pokračujte v tejto činnosti, až kým každý zúčastnený zvolal meno, hodil a chytil loptu jedenkrát (každý teda dostáva a hádže loptu v prvom kole len raz).

- Na lepšie rozlíšenie v nacvičovacom kole dá osoba, ktorá loptu už dostala, znamenie, napríklad si prekríži nohy. Je to znak, že lopta sa jej už nehádza.
- Každý si musí zapamätať, od koho dostal loptu a komu ju hodil. Loptu hádzame jemne a pozorne. Keď loptička náhodou spadne, zdvihneme ju (bez obviňovania) a pokračujeme ďalej.
- Po nacvičení začnite hru, opakujte tú istú cestu postupu loptičky čoraz rýchlejšie. Po pár hodoch a chyteniach zapojte druhú loptu s použitím toho istého modelového poradia. Potom zapojte tretiu loptu. Nakoniec budú vo vzduchu po rôznych dráhach, stále podľa toho istého poradia, lietať určitý čas (čo najdlhší) tri loptičky.

Reflexia:

Pocítili ste pri hre niekoho starostlivosť a v čom?

Ako ste sa cítili, keď sa k vám lopta blížila?

30. POZRI SA, AKÉ TO JE - ZÁŽITKOVÉ UČENIE

Výborná aktivita vhodná na precvičovanie schopnosti vcítiť sa do prežívania druhých.

Postup:

- Vyberte typ osobnosti alebo situáciu a sprostredkujte žiakom zážitok, aké to je byť v niektorej z nasledujúcich situácií:
  - a) patriť k menšine,
  - b) pochádzať z inej kultúry,
  - c) mať špecifické potreby alebo postihnutie.
- Pripravte simuláciu zvolenej situácie alebo problému: oblečenie, pomôcky, rolová hra, scenár, improvizácia, verbálna, neverbálna komunikácia...
- Na záver v reflexii kladte žiakom otázky zamerané predovšetkým na pocity, súvislosti s empatiou, príbehy, divadlo, film a iné umelecké diela, ktoré pojednávajú o špecifických ľudských problémoch a situáciách.

4.8 TÍMOVÁ PRÁCA – ZRUČNOSTI PRIATEĽSTVA A SPOLUPRÁCE, SPOLUPRÁCA NA PROJEKTOCH

Úspešná tímová práca predpokladá rozvíjanie viacerých zručností. Základom sú priateľské vzťahy, dobrá komunikácia, schopnosť kooperatívneho riešenia problémov, tvorivosť a ďalšie. Prinášame príklady takýchto aktivít pre všetky vekové kategórie.

31. TOTO JE ŠATKA

Aktivita rozvíja predstavivosť a tvorivosť, predpokladá aj dobrú spoluprácu a priateľské podporovanie.

Postup:

- Vedúci kruhu drží uterák alebo šatku a povie: „Toto je uterák (šatka).“ Potom znázorní ručníkom (šatkou) inú vec alebo jej funkciu, napríklad si ho uviaže okolo bokov. Opýta sa: „Čo je toto?“
- Uterák (šatku) podá ďalšej osobe, ktorá povie: „Toto je zástera, ale nie je skutočná, je to servírovací obrúsok“ a drží uterák prevesený cez ruku ako čašník. Tretia osoba v kruhu prevezme šatku a povie: „Toto je servírovací obrúsok, ale nie je skutočný, je to....“ Každá nasledujúca osoba sa snaží uhádnuť, čo znázorňuje osoba pred ňou a sama predvedie novú vec.

- Môžeme použiť hocikaký predmet, ktorý vezmeme do ruky (lopta, šálka, špongia na tabuľu...) alebo kusy oblečenia a pod. Aktivita rozvíja predstavivosť a tvorivosť.

Reflexia:

Ktorý nápad sa vám zdal najoriginálnejší?

Ako sa vám vymýšľalo?

32. „DETVIANSKE“ OBJATIE

Cieľom aktivity je podporovať spolupatričnosť a priateľské vzťahy v skupine.

Postup:

- Stojte v kruhu a položte ramená okolo krku osoby (starostlivo) vpravo i vľavo.
- Na signál urobí každý krok dovnútra kruhu a mierne sa pritisne.
- Urobte ešte jeden krok, aby vzniklo tesné „detvianske“ objatie.
- Keď urobíte dva veľké kroky do kruhu, dosiahnete „detviansky praskot“. Postupujte ohľaduplne.

Reflexia:

Ako ste sa pri tejto aktivite cítili?

Do akej miery bola pre vás príjemná?

33. PIZZA – PARTNERI

Aktivita na hľadanie a spoznávanie priateľov.

Postup:

1. Nakreslite si kruh na kus papiera (1 stranu v zošite).
2. Rozdeľte kruh čiarami na 6 (12) častí.
3. Kráčajte alebo tancujte na hudbu.
4. Keď hudba skončí, otočte sa tvárou k najbližšiemu partnerovi.
5. Krátko sa porozprávajte (môžeme zadať 1 – 3 otázky alebo tému) a zapíšte meno svojho partnera do 1. časti pizze.
6. Keď začne hrať hudba, pokračujte, až kým nebudete mať v každej časti pizze napísané meno partnera z rozhovoru.

Podľa Patty Harrington, 1999

Reflexia:

Ako ste sa cítili pri aktivite a čo myslíte, prečo?

Čo vás najviac zaujalo?

S kým ste našli spoločné črty?

34. POČÍTAJ DO 10

Aktivita vhodná na precvičovanie starostlivosti o druhých, všímanie si ich prejavov a spoluprácu pri splnení spoločnej úlohy.

Postup:

1. Postavte sa do kruhu s približne desiatimi členmi.
2. Počítajte do desať:

- nepoužívajte signály rukou alebo hlavou,
  - keď dvaja ľudia povedia to isté číslo, začnite počítať znovu od čísla 1.
3. Diskutujte pri **reflexii** o procese - čo ste pri tom prežívali, cítili, čo vám pomáhalo, aké zručnosti ste museli použiť (The Laughing Classroom - Loomans and Kolburg).

4.9 KOOPERATÍVNE RIEŠENIE KONFLIKTOV

Veľmi dôležitou zručnosťou pri uplatňovaní ľudských práv je riešenie problémov a konfliktov. Uvádzame premyslený dlhodobý postup riešenia konfliktov pre žiakov 1. stupňa (overený v triedach ITV), ale aj pre žiakov 2. stupňa a strednej školy.

35. ZAVÁDZANIE ZRUČNOSTI RIEŠENIE PROBLÉMOV NA I. STUPNI

Len málo učiteľov a rodičov si uvedomuje, v akom útlom veku sa môžu deti učiť riešiť svoje problémy. Súčasný výskum naznačuje, že sme podceňovali schopnosť detí riešiť problémy a že naša podpora ju môže rozvinúť. Prinášame vám overený postup na 1. stupni podľa A. Chlebníčanovej.

Metodický postup riešenia problémov v 1. ročníku, červená farba - zastav sa

Opisovanie základných pocitov. Začíname hrou „Tváričky“, ktorú zavádzame v komunite.

- Napríklad: tvárička „Šťastný“, dieťa opisuje výtvarné stvárnenie ľudského pocitu slovné: „...keď som šťastný, tvárim sa takto...“ (nasleduje individuálne pantomimické vyjadrenie pocitu).
  - Pokračujeme slovným opisom individuálneho prežívania pocitu: „...keď som šťastný, usmievam sa, pri úsmeve je mi vidieť zuby, je mi teplo, som uvoľnený...“
- Touto činnosťou budujeme lepšiu vnímavosť pre pocity iných ľudí.
- Návrik postupu predchádzania konfliktom: Pri zavádzaní zručnosti použijeme červenú farbu ako znak, ktorý keď sa objaví, žiak musí vykonať určitý súbor činností, ktoré sú veľmi dôležité.

A. Zastav sa, upokoj sa a premýšľaj skôr, než začneš konať.

B. Povedz, ako sa cítiš a prečo.

- Tieto postupy sa môžu nacvičovať v rámci integrácie všetkých predmetov v 1. triede. V ročníku ešte nezavádzame symbol riešenia problému, ani žiakom nevysvetľujeme celú problematiku zavádzania tejto zručnosti. Sústredíme sa len na dodržanie a správne uskutočnenie krokov A a B, kým sa postupy neautomatizujú.

Odporúčanie: Pri hre „Tváričky“ sme používali kreslené obrázky, ktoré znázorňovali jednotlivé pocity. Mali sme ich pripevnené na viditeľnom mieste, aby nám pomohli spomenúť si na presné opísanie pocitu v danej situácii. Pri postupe A sme používali dychové cvičenie a relaxačné techniky. Mali sme pravidlo: Dýcham a počítam do desať.

Metodický postup riešenia problémov v 2. ročníku, žltá farba - priprav sa

- Vyvodenie zručnosti „Riešenie problémov“ pomocou piktogramu (Pozri metodický postup učenia sociálnych zručností - Kol.: Metodické materiály pre 2. a 3. ročník, 1996, s. 29). V prvom rade považujeme za dôležité, aby sa deti stotožnili s myšlienkou, že riešenie problémov je úžasná vec. Je to spôsob, ako dokázať veľ-

ké veci, ale aj vyriešiť jednoduché malé životné problémy, ktoré nám pomôžu nájsť nových priateľov. Samozrejme si to nevieme predstaviť bez osobnej zainteresovanosti učiteľa.

- Z osobnosti učiteľa má vychádzať pozitívny postoj k riešeniu problémov a záujem učiť riešiť problémy iných.
- V 2. ročníku pokračujeme v zavádzaní ďalších postupov. Po nácviku bodov A a B postupu pokračujeme postupom C, D, E, F.

C. Premysli si, čo chceš vyriešiť a povedz to nahlas.

Pri tomto postupe je dôležité, aby sme si nestanovovali ciele riešenia, ktoré sú nedosiahnuteľné. Odporúčame použiť pri opise cieľa riešenia jednoduché vety.

D. Premysli si aspoň tri možnosti riešenia problému.

Deti sa pozerajú na problém čierno-bielym videním, buď ho dokážu vyriešiť, alebo ho nedokážu vyriešiť. Pri druhej možnosti sa snažia problém odsunúť, keď však pociťujú silnú potrebu vyriešiť ho, vyhľadajú pomoc. Väčšinou je to niekto starší, ktorý má daný problém vyriešiť za neho, s očakávaním, že dospelý vyrieši problém v jeho prospech. Pri zavádzaní tohto postupu odporúčame použiť rôznu detskú literatúru, v ktorej hlavný hrdina musí použiť viacej možností na vyriešenie problému. V rozprávkach sú veľmi dobré príklady ako hľadať viacej možností.

E. Posúď riešenia. Rozdeľ ich na dve skupiny.

1. Tie, ktoré mi pomôžu vyriešiť problém.
2. Tie, ktoré mi nepomôžu problém vyriešiť.

V triede autorky nazvali druhú skupinu „Riešenia - s ktorými nič nedokážem vyriešiť“.

Táto skupina riešení bola spísaná a vyvesená na viditeľnom mieste, aby sa predchádzalo používaniu týchto riešení.

Sú to napr. riešenia: Začnem sa biť, hádzať sa o zem, utečiem, skryjem sa, budem plakať, kričať....

Metodický postup riešenia problémov v 3. ročníku, zelená farba - môžeš ísť

F. Vyber podľa teba najvhodnejšie riešenie a použi ho.

S deťmi sme pri zavádzaní tohto postupu používali hru „Divadlo“. Vybrali sme najaktuálnejšie problémy v triede a riešili sme ich spoločne, pričom všetky možnosti riešenia problému sme aj zdramatizovali. Možnosti riešenia sme neposudzovali bezprostredne po dramatizácii, nechali sme to až na záver. Po vzhliadnutí všetkých možností riešenia deti dokázali samostatne posúdiť a vybrať riešenie, ktoré by ony použili ako prvé.

G. Ak si nevyriešil problém, použi ďalšie riešenie, nevzdávaj sa.

H. Ak si problém ešte nevyriešil (myslí sa samostatne), požiadaj niekoho o pomoc.

V tomto prípade je to učiteľ, rodič, starší súrodenec. Pomoc nechápeme ako žiadosť: „Vyrieš to za mňa.“ Ide o vyjadrenie osobného názoru alebo ukázanie novej možnosti riešenia.

Metodický postup v 4. ročníku

Deti si vyberú spomedzi seba žiakov, ktorí budú určení pomáhať deťom pri riešení ich osobných alebo triednych problémov. Je to náročná záležitosť. Práve poskytnutou dôverou, že dokážu svoje problémy samostatne riešiť, im ponúkame možnosť stať sa samostatnou osobnosťou.

Odporúčam zavedenie zošita na zapisovanie základných informácií o probléme a postupe jeho riešenia. Zošit pôsobí ako motivácia detských úspechov. Naša trieda nazvala tento zošit: „Ako som riešil problémy“. (Podľa Anety Chlebničanovej).

36. OSVEDČENÉ POSTUPY RIEŠENIA KONFLIKTOV SO STARŠÍMI ŽIAKMI

Na 2. stupni ZŠ a na strednej škole precvičujeme schopnosti uvedomiť si, pomenovať a vyjadriť pocity v konfliktných situáciách, ospravedlniť sa. Objasňujeme význam iniciatívy pri riešení problémov. Rozoberáme rôzne reakcie v konfliktných situáciách (útek, útok, dohoda). Všímame si rozdiel medzi súťaživým a spolupracujúcim správaním v konflikte. Dôraz kladieme na hľadanie kooperatívnych spôsobov riešenia konfliktov, hlavne na techniku ja-správy (ja-výroku). Pozornosť je venovaná aj objavovaniu a rozlišovaniu medzi pozíciami a záujmami strán zúčastnených v konflikte.

37. POUŽÍVANIE JA-SPRÁVY

Ja-správa (ja-výrok) je komunikačný nástroj riešenia konfliktov, ktorý môžeme použiť, keď konflikt začína, a tak máme šancu zabezpečiť, že konflikt sa nestane bojom. Keď používame ja-správu, hovoríme o sebe. Cítim sa... Je mi nepríjemné... Neútočíme, nebojujeme s druhým človekom.

Postup:

- Pri tvorbe ja-správy postupujeme podľa schémy:
  1. pomenovanie pocitu hovoriaceho,
  2. opis nepríjemných prejavov (v správaní rušiteľa, v prostredí),
  3. objasnenie dôvodu, potreby hovoriaceho, dôsledku rušiteľovho správania.

Príklady ja-správy:

Situácia: Stále ti skáče do reči.

Ja-správa: Hnevá ma, keď mi niekto skáče do reči, pretože strácam myšlienku.

Situácia: Povedal o tebe kamarátovi, že si zbabelec.

Ja-správa: Mrzí ma, keď o mne kamarátovi hovoríš, že som zbabelý, myslím, že nie som.

Situácia: Odpisuje od teba cez písomku.

Ja-správa: Mám zlý pocit z toho, keď odo mňa niekto odpisuje, pretože na to môžeme doplatiť obaja.

Situácia: Zobral ti z lavice pero.

Ja-správa: Rozčul'uje ma, keď si niekto berie moje pero bez toho, aby som o tom vedel, lebo potom neviem, kde ho mám hľadať.

Nácvik ja-správy

- Pri nácviku ja-správy je potrebné žiakom zdôrazniť, že použitie ja-správy znamená prijímať spolužiaka ako partnera, múdreho človeka.
- Na tomto mieste je vhodné spomenúť **techniku RPO** (Rozhorčenie, Prosba, Ocenenie) modifikovanú pre použitie ja-správy, podľa knihy Kmene.
- Postup pre učiteľa - facilitátora:
  1. Usmernite žiakov tak, aby si posadali do kruhu.
  2. Vysvetlite žiakom, že v tejto aktivite budú môcť požiadať niekoho o ja-správu alebo dať niekomu ja-správu.
  3. Zdôraznite, že sa majú právo zdržať a že sa môžu zdržať aj v prijímaní ja-správy.
  4. Vysvetlite im, že keď niekto súhlasí a prijme ja-správu, súhlasí aj s tým, že sa odpoveďou do aktivity zapojí a ja-správu zopakuje tomu, kto mu ju povedal.
  5. Spätné reprodukovanie zabezpečí vypočutie, hovoriacemu dáva pocit uspokojenia, že bol vypočutý, umožňuje dať spätnú väzbu.

Možnosti zastavenia nevhodného správania - postupnosť krokov:

1. poprosiť o neopakovanie nevhodného správania,
2. ignorovať nevhodné správanie, odísť,
3. použiť ja-správu.

Príklad: Hnevá ma, keď mi cez plece pozeráš do zošita a stále sa ma vypytuješ, čo máš napísať, pretože potom dobre nepočujem učiteľa a nestíham si robiť poznámky.

Keď ja-správa nezaberie je možné...

4. Ja-správu zopakovať dôraznejšie ešte raz.
5. Je možné pridať návrh na spoluprácu.

Príklad: Veľmi ma hnevá, keď mi cez plece pozeráš do zošita a stále sa ma vypytuješ, čo máš napísať, pretože potom dobre nepočujem učiteľa a nestíham si robiť poznámky. Môžem ti môj zošit požičať po hodine, aby si to stihol prepísať.

6. Oznamovať rušiteľovi, čo urobíme, ak s nevhodným správaním neprestane.

Napr.: Skúsil som ti slušne povedať, čo mi prekáža, ak neprestaneš, pôjdem to oznámiť pani učiteľke.

7. Požiadat' o radu, pomoc spolužiaka, sprostredkovateľa sporu (ak na škole pracuje mediátor), triedneho alebo iného učiteľa, rodiča, psychológa, riaditeľa školy.

8. Ak po všetkých týchto krokoch, keď rušiteľ vie, že jeho správanie niekomu prekáža a neprestane a aj napriek tomu pokračuje vo svojom správaní - nejde pri požiadaní o pomoc autority o žalovanie, ale o prirodzený dôsledok nevhodného správania.

4.10 PARTICIPÁCIA A PODIEĽANIE SA NA SKUPINOVÝCH ROZHODNUTIACH

Zodpovedné konanie súvisí s možnosťou rozhodovať. Podporujme v triede skupinové rozhodovanie. Dosahovanie súhlasného rozhodovania je pre nekonzfliktné fungovanie skupiny veľmi dôležité.

AKTIVITA S PRACOVNÝM LISTOM

38. RODINNÝ VÝLET

Cieľom aktivity je naučiť sa robiť odhady a stanovovať priority, precvičovať rozhodovanie a zlepšiť prijímanie individuálnych odlišností. Pracovný list č. 10 je v prílohe.

Postup:

1. Žiaci pracujú v skupinách, každý člen skupiny má k dispozícii pracovný list „Rodinný kempingový výlet“.
2. Povedzte im, že ich rodiny pozvali na výlet k moru.
3. V každej výprave bude asi 20 ľudí, čo je približne päť rodín a skúsený sprievodca. Môžu si vziať so sebou len jeden batoh (ruksak). Ostatné veci dostanú k dispozícii na mieste (stravu, lieky...). Budú preč dlhší čas.
4. Úlohou žiakov je urobiť si na pracovný list zoznam desiatich obľúbených vecí.
5. Potom ukážu svoj zoznam spolužiakom v skupine a porozprávajú sa o ňom.
6. Požiadajte ich, aby 3 najdôležitejšie veci označili krížikom.
7. Znovu nasleduje prezentácia zoznamov v skupine. Zároveň vysvetlia, prečo sú pre nich tieto veci dôležité.

Reflexia:

Aký ste mali pocit, keď ste si vybrali priority?

Rozmýšľal(a) si o veciach len pre seba alebo aj pre iných členov rodiny?

Aké je pre teba vybrať si priority? Už si sa niekedy niečoho vzdal(a)? Čo to bolo?

39. DOBRODRUŽSTVO V ANTARKTÍDE

Cieľom aktivity je naučiť sa tvorivo zvládať náročné situácie kooperatívnym spôsobom a pomocou skupinového rozhodovania. Aktivita je vhodná pre starších žiakov.

Postup:

- Oboznámime žiakov so vzniknutou situáciou:
„Ste súčasťou expedície, ktorá má skúmať ozónovú dieru nad Antarktídou. Cestou ste sa na motorových saniach dostali do snehovej búrky a zišli z cesty. Vedúci expedície odhaduje, že stanica je 25 km južne od miesta, kde sa nachádzate. Minul sa vám benzín, máte len 10 l rezervný kanister. Preto sa vedúci rozhodne odísť a sám hľadať pomoc. Tá by mala prísť najneskôr do 24 hodín. Ubehlo už 36 hodín a pomoc neprišla, čo ďalej? Je deväť hodín večer a na saniach ostala len:
  - škatuľka zápaliek, vreckový nôž,
  - 3 vlnené prikrývky,
  - stan, sáčok cukríkov, 3 signálne rakety,
  - puška, 5 malých konzerv, 5 balíčkov chleba,
  - lopata a 5 časopisov.“
- Účastníci pracujú v 6-členných skupinách. Majú nájsť riešenie (čo robiť ďalej), s ktorým by všetci súhlasili.
- Dohodnuté riešenie napíšu na papier a prezentujú ho.

Reflexia:

Ako prebiehal proces dohodovania? Opíšte.

Prispeli ste k spoločnému riešeniu?

Cítil(a) si sa vypočutý(á)? Bral sa váš názor do úvahy?

Čo vám pomohlo problém vyriešiť?

40. ROZBORY UMELECKÝCH TEXTOV

Etická analýza problémov a zaujímanie morálnych stanovísk je schopnosť, ktorú je vhodné rozvíjať na literárnych textoch alebo príbehoch zo života. Uvádzame príklad takého textu a postup práce s ním. Ukážka je vhodná aj pri analyzovaní pojmu sebaúcta.

Príbeh

Každý večer som dostával hlásenie, čo sa deje v kaštieli, po celých osem rokov, aj predtým, keď Kristína ešte nebola chorá, a aj potom, keď sa rozhodla, že ochorie a zomrie. Pretože som presvedčený, že o niečom takom sa dá aj rozhodnúť – dnes to už viem s istotou. Nemohol som jej pomôcť, pretože medzi nami bolo tajomstvo, jediné, ktoré sa nedá odpustiť, no neodporúča sa ani privčas ho odhaliť, pretože človek nikdy nevie, čo sa na dne podobných tajomstiev skrýva. Jestvuje niečo horšie ako smrť a utrpenie... to, že človek stratí sebaúctu. Preto som sa bál toho tajomstva, Kristíninho, tvojho a môjho. Je tu niečo, čo dokáže tak bolieť, ubližovať a páliť, že toto utrpenie neukončí ani smrť: ak v nás jeden človek alebo dvaja ľudia zrania hlbokú sebaúctu, bez ktorej už nemôžeme byť ľuďmi. Pýcha, povieš si. Áno, pýcha..., a predsa je táto sebaúcta najhlbším obsahom ľudského života. Preto som sa bál tajomstva. Preto súhlasíme so všelijakými riešeniami, podlé, zbabelé riešenia nevynímajúc – porozhliadni sa v živote, medzi ľuďmi zakaždým narazíš na takéto polovičné riešenia: jeden odíde ďaleko od toho či od tých, ktorých má rád, pretože sa bojí tajomstva, druhý zostane a celú večnosť čaká na nejakú odpoveď... Toto som videl. A zažil. Nie je to zbabelosť, nie... posledná obrana pudu života.

(Úryvok z románu S. Máraia Sviece dohárajú, s. 127 - 128.)

Otázky a úlohy:

1. Čo považuje autor úryvku pre život človeka za najdôležitejšie. Vysvetlite vlastnými slovami a doložte citátom z textu.
2. Predstavte si, že dej sa odohráva na javisku. Koľko postáv vystupuje v tomto úryvku?
3. Porozmýšľajte, o aké tajomstvo spomínané autorom by mohlo ísť a stručne ho sformulujte.
4. Porozprávajte sa v skupine a vytvorte zoznam možných tajomstiev.
5. Aké morálne aspekty má uchovávanie tajomstiev?

Úryvok môžeme využiť aj ako úvodný text na **dvojhodinovom vyučovacom bloku**, počas ktorého budú žiaci pracovať na vybranej aplikačnej úlohe podľa svojho záujmu jednotlivo alebo v skupinách. Po vypracovaní svojej úlohy prezentujú.

Aplikačné úlohy:

1. Zdramatizujte úryvok tak, aby bol dej pretransformovaný do súčasnosti a týkal sa života mladých ľudí vo vašom veku. Použite slová, pohyb, rekvizity a hudbu - podľa vlastného výberu.
Aspoň 5 minút
2. Napíšte príbeh/poviedku/novelu. Hlavnou myšlienkou bude téma (hlavná myšlienka) predloženého úryvku.
Aspoň 1 strana A4
3. Ilustrujte úryvok s cieľom vytvoriť podklad na vytvorenie scény. Navrhňte kostýmy, rekvizity, farby...
Veľkosť plagátu podľa priloženého materiálu
4. Napíšte báseň/skomponujte pieseň na motívy predloženého textu. Obsah môžete dotvoriť podľa vlastného uváženia a dohody.
Aspoň 4 slohy
5. Urobte prieskum v niektorej triede vašej školy na základe analýzy textu. Prieskum (prostredníctvom dotazníka alebo interview) bude mapovať „najdôležitejšie veci v živote“ v súlade s hlavnou myšlienkou predloženého úryvku. Výsledky prieskumu spracujte na počítači.
Aspoň 1 strana A4

Pri otázkach pod textom precvičujeme fluenciu (počet navrhnutých riešení), flexibilitu (počet kvalitatívne rôznych typov riešení), originalitu (schopnosť produkovať nezvyčajné a neočakávané riešenia).

PRACOVNÉ LISTY K AKTIVITÁM

4.1 PREDSTAVENIE PROBLEMATIKY ĽUDSKÝCH PRÁV

5. APLIKAČNÉ ÚLOHY K PROBLEMATIKE ĽUDSKÝCH PRÁV (s. 29)

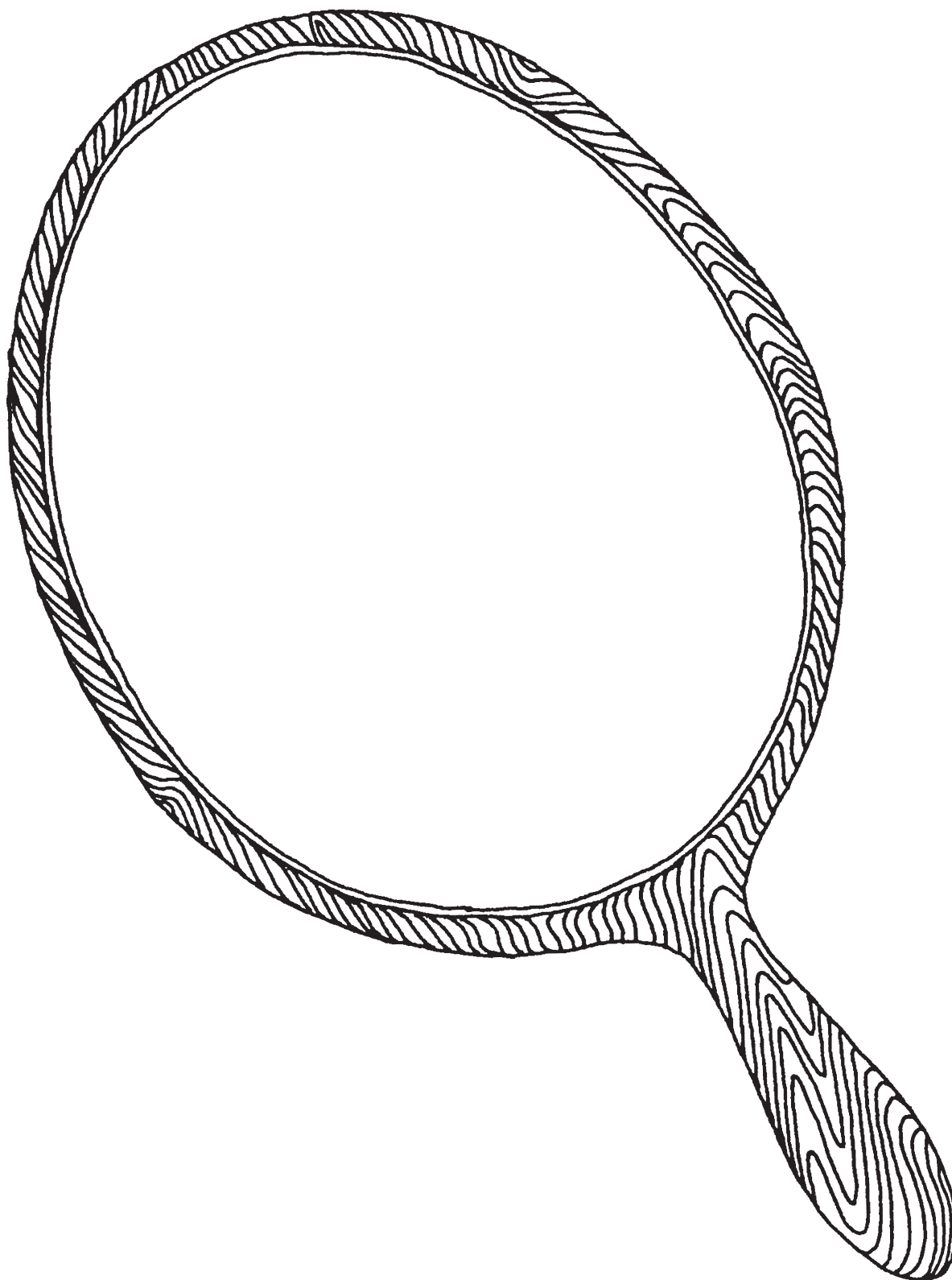
P. I. č. 1

4.2 SEBAPOZNANIE A SEBAVYJADROVANIE

9. ZRKADLO SPOZNÁVANIA (s. 32)

P. I. č. 2

4.2 SEBAPOZNANIE A SEBAVYJADROVANIE**10. VELKÉ PÁTRANIE (s. 33)****P. I. č. 3**

Nájdí niekoho, kto...

1. Nedávno sa mu/jej niečo podarilo... Čo?	2. Zažil(a) nejaké prekvapenie...
3. Niekomu pomohol(a)... Komu a v čom?	4. Nedávno sa na niečom dobre zasmial(a)... Na čom?
5. Dnes sa naučil(a) niečo nové... Čo?	6. Pravidelne športuje... Aký šport?
7. Nedávno sa cítil(a) šťastný...	8. Niečo potrebuje... Čo to je?
9. Chce spoznať niekoho nového...	10. Hrá na hudobnom nástroji... Na akom?
1. Ovláda cudzí jazyk... Aký?	2. Má rád(a) takéto aktivity...
3. Má v triede priateľa/priateľku...	4. Čítal(a) zaujímavú knihu... Akú?
5. Má najobľúbenejšiu skladbu... Akú? Popros, aby ti ju zaspieval(a).	6. Tvoja otázka... Čo a koho si sa opýtal?

4.2 SEBAPOZNANIE A SEBAVYJADROVANIE

11. KTORÁ STRANA VÁŠHO TELA JE DOMINANTNÁ (s. 33)

P. I. č. 4

Ako vykonávate rôzne činnosti:	Ľavá	Pravá
1. Preložte si jednu ruku cez druhú, ktorá ruka je navrchu?		
2. Ktorou rukou sa poškrabete, keď vás svrbí chrbát?		
3. Nakloňte hlavu nabok (smerom k ramenu), ako sa najviac dá. Ktoré rameno je bližšie k vašej hlave?		
4. Ktorou rukou píšete?		
5. Zopnite si obe ruky. Ktorý palec prečnieva (je vyššie)?		
6. Postavte sa na jednu nohu. Na ktorej stojíte?		
7. Prekrižte si nohy. Ktorá noha je navrchu?		
8. Tlesknite. Ktorá ruka je navrchu?		
9. Keď ležíte v posteli, na ktorý bok sa najskôr otočíte?		
10. Pozrite sa do zrkadla (alebo sa opýtajte suseda). Keď máte náhodou jedno rameno vyššie, ktoré to je?		
11. Na ktorej strane sa vám prirodzene tvorí cestička vo vlasoch?		
12. Ktorú ruku si prikladáte k uchu, keď niečo nepočujete?		
13. Ktorou nohou radšej kopete do lopty?		
14. Ktorou rukou radšej hádzate loptu?		
15. Keď nesiete dve tašky, v ktorej ruke nesiete tú ťažšiu?		
16. Ktorú topánku si obúvate ako prvú?		
17. Ktorou nohou vykročíte, keď idete po schodoch?		
18. Predstavte si, že na niekoho žmurkáte. Ktorým okom sa vám žmurká ľahšie?		

11. KTORÁ STRANA VÁŠHO TELA JE DOMINANTNÁ

Ako vykonávate rôzne činnosti:	Ľavá	Pravá
1. Preložte si jednu ruku cez druhú, ktorá ruka je navrchu?		
2. Ktorou rukou sa poškrabete, keď vás svrbí chrbát?		
3. Nakloňte hlavu nabok (smerom k ramenu), ako sa najviac dá. Ktoré rameno je bližšie k vašej hlave?		
4. Ktorou rukou píšete?		
5. Zopnite si obe ruky. Ktorý palec prečnieva (je vyššie)?		
6. Postavte sa na jednu nohu. Na ktorej stojíte?		
7. Prekrižte si nohy. Ktorá noha je navrchu?		
8. Tlesknite. Ktorá ruka je navrchu?		
9. Keď ležíte v posteli, na ktorý bok sa najskôr otočíte?		
10. Pozrite sa do zrkadla (alebo sa opýtajte suseda). Keď máte náhodou jedno rameno vyššie, ktoré to je?		
11. Na ktorej strane sa vám prirodzene tvorí cestička vo vlasoch?		
12. Ktorú ruku si prikladáte k uchu, keď niečo nepočujete?		
13. Ktorou nohou radšej kopete do lopty?		
14. Ktorou rukou radšej hádzate loptu?		
15. Keď nesiete dve tašky, v ktorej ruke nesiete tú ťažšiu?		
16. Ktorú topánku si obúvate ako prvú?		
17. Ktorou nohou vykročíte, keď idete po schodoch?		
18. Predstavte si, že na niekoho žmurkáte. Ktorým okom sa vám žmurká ľahšie?		

4.3 VYTVÁRANIE SPOLOČENSTVA A AKTIVITY VTIAHNUTIA

12. AKO VYUŽÍVAM SVOJ MOZOG? (s. 34)

P. I. č. 5

Ľavá hemisféra		Pravá hemisféra	
Nové veci plánujem do detailov.		Nové veci robím rýchlo bez rozmýšľania.	
Uvažujem logicky a málokedy robím unáhlené závery.		Záveru robím ihneď.	
Nesnívam s otvorenými očami a málokedy si pamätám nočné sny.		Mám veľmi živé sny a často snívam s otvorenými očami.	
Snažím sa pochopiť príčiny správania iných ľudí.		Neviem, prečo sa niektorí ľudia správajú tak, ako sa správajú.	
Mám radšej matematiku a prírodovedné predmety ako humanitné.		Mám radšej humanitné predmety ako matematiku a prírodné vedy.	
Všade chodím načas a aj sa v čase dobre orientujem.		Nikam nechodím načas a zle sa mi v čase orientuje.	
Svoje pocity viem dobre opísať slovami.		Svoje pocity ťažko vyjadrujem slovami.	
Keď sa potrebujem rozhodnúť, spolieham sa na fakty.		Keď sa rozhodujem, spolieham sa na svoje pocity.	
Svoje materiály a poznámky mám v perfektnom poriadku.		Nerobím si žiadne poznámky.	
Keď hovorím, mám ruky v klude.		Keď hovorím, veľa a často gestikulujem.	
Nemávam predtuchy a nespolieham sa na svoju intuíciu.		Spolieham sa na svoj inštinkt a dám na predtuchy.	
Málokedy myslím v obrazoch.		Moje dojmy a myšlienky vidím často v obrazoch.	
Viem dobre vysvetľovať.		Rozumiem tomu, čo kto hovorí, ale neviem to vysvetliť.	
Problémy riešim tak, že na nich pracujem, snažím sa hľadať rôzne prístupy, až kým nenájdem riešenie.		Problémy riešim tak, že ich na čas odložím a čakám, až sa na „obzore“ objaví nejaké riešenie.	
Viem riešiť hádanky a slovné hračky.		Hádanky a slovné hračky ma nebavia.	
Viem dobre ovládať svoje pocity.		Svoje pocity dávam najavo.	
Mám radšej literatúru faktu než romantické príbehy.		Mám radšej romantické romány ako literatúru faktu.	
Problém sa snažím analyzovať.		Na problém sa pozerám ako na celok.	
Hudba mi nič nehovorí.		Mám veľmi rád(a) hudbu.	

4.3 VYTVÁRANIE SPOLOČENSTVA A AKTIVITY VŤIAHNUTIA

13. AKO ODHALIŤ SVOJE SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY (s. 34)

P. I. č. 6

Moje silné a slabé stránky

Moje silné stránky	Viem tieto svoje vlastnosti využiť? áno/nie, ako
1.	
2.	
3.	
4.	
Moje slabé stránky	Čo s nimi urobím?
1.	
2.	
3.	
4.	

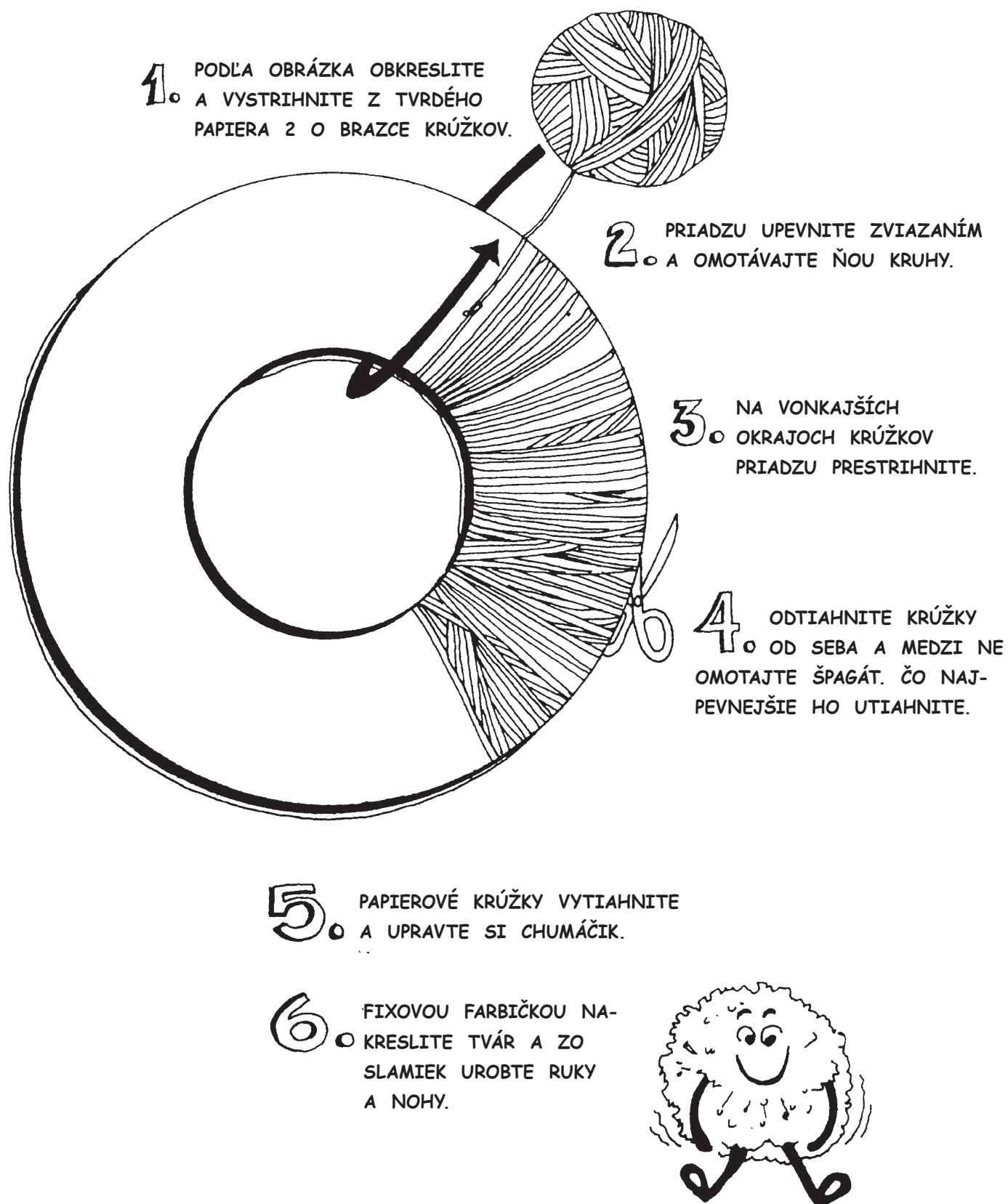
Moje silné a slabé stránky

Moje silné stránky	Viem tieto svoje vlastnosti využiť? áno/nie, ako
1.	
2.	
3.	
4.	
Moje slabé stránky	Čo s nimi urobím?
1.	
2.	
3.	
4.	

4.3 VYTVÁRANIE SPOLOČENSTVA A AKTIVITY VTIAHNUTIA

15. ROZPRÁVKA AKO POMÔCKA (s. 36)

P. I. č. 7

4.3 VYTVÁRANIE SPOLOČENSTVA A AKTIVITY VTIAHNUTIA

19. ČO ROBÍM NAJRADŠEJ VO VOĽNOM ČASE (s. 38)

P. I. č. 8

<p style="text-align: center;">Činnosti vo voľnom čase, ktoré človek robí radšej sám:</p> <p>1.</p> <p>2.</p> <p>3.</p> <p>4.</p> <p>5.</p>	<p style="text-align: center;">Činnosti vo voľnom čase, ktoré človek robí radšej spolu s druhými ľuďmi:</p> <p>1.</p> <p>2.</p> <p>3.</p> <p>4.</p> <p>5.</p>
<p style="text-align: center;">Činnosti vo voľnom čase, ktoré JA robím radšej sám (a):</p> <p>1.</p> <p>2.</p> <p>3.</p> <p>4.</p> <p>5.</p>	<p style="text-align: center;">Činnosti vo voľnom čase, ktoré JA robím radšej spolu s druhými ľuďmi:</p> <p>1.</p> <p>2.</p> <p>3.</p> <p>4.</p> <p>5.</p>

4.4 AKTÍVNE POČÚVANIE A KOMUNIKÁCIA

23. ČO JE DÔLEŽITÉ (s. 40)

P. I. č. 9

1. Osoba, s ktorou najradšej hovorím, je: .....
Dobre sa mi s touto osobou hovorí, pretože:
2. Najväčšie ťažkosti mi robí hovoriť s: .....
Je pre mňa ťažké hovoriť s týmto človekom, pretože:
3. Keď s niekým hovorím, najviac ma nahnevá, keď dotyčný robí nasledujúce:
4. Keď sa s niekým hádam a chcel(a) by som situáciu zlepšiť, urobím nasledujúce:

5. Myslím, že vďaka spôsobu, akým hovorím s ľuďmi, si o mne myslia toto:	
Moji priatelia	Dospelí
6. Bol (a) by som rád(a), keby si mysleli, že som:	
Moji priatelia	Dospelí
7. Ľudia sa so mnou radi rozprávajú, pretože:	
8. Mohol(a) by som sa pri komunikácii zdokonalil v týchto veciach:	

4.10 PARTICIPÁCIA A PODIEĽANIE SA NA SKUPINOVÝCH ROZHODNUTIACH

38. RODINNÝ VÝLET (s. 49)

P. I. č. 10

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.

5. KAPITOLA

TEMATIKA ĽUDSKÝCH PRÁV NA PRVOM STUPNI ZÁKLADNEJ ŠKOLY

Na prvom stupni základnej školy je základnou ľudsko-právnou problematikou sebaopoznanie, sebaúcta a na tom založené seba prijatie, vytváranie dobrých vzťahov s druhými, úcta k sebe a druhým. Deti sa učia prijímať odlišnosti druhých nezraňujúcim spôsobom a akceptovať ich. Ponúkame námety na spracovanie uvedenej problematiky, ktoré sa môžu stať inšpiráciou pre vlastné nápady.

5.1 DÔVERA A ÚCTA

V rámci vyučovania na prvom stupni ZŠ sa výchova k ľudským právam sústreďuje na upevňovanie pocitov dôvery a úcty voči sebe a iným. Tieto dve hodnoty sú základným princípom ľudských práv.

V tomto procese je technika čítania príbehov veľmi prínosná. Deti sa učia z príbehov, berú si z nich ponaučenie a vedia sa vžiť do diania, ak sa počas rozprávania identifikujú s oblúbeným hrdinom. Príbehy môžeme bez problémov vyhľadať v rozprávkových knižkách, poznajú ich rodičia či starí rodičia, alebo si ich jednoducho vymyslíme.

Ak má škola k dispozícii špeciálne učebne, deti môžu pracovať v kuchynke, v dielni, starať sa o kvety. Môže to prebiehať i vo forme imaginárnej hry. Aktivity by mali rovnako vykonávať chlapci i dievčatá. Ak by sa deti odmietali zapojiť do aktivít, musí si trieda stanoviť pravidlá života v triede. Rovnováhu je okrem iného možné dosiahnuť aj zmenou vnútorného usporiadania triedy či vzťahov medzi spolužiakmi. Pritom je dôležité, aby sme zabránili utváraniu istých skupiniek, ktoré môžu zväčšovať rozdiely medzi deťmi. Snažte sa podporovať priateľské vzťahy medzi deťmi, šíriť povedomie o odlišnostiach a ich prirodzenosti a o potrebe tolerancie.

41. ALBUM „KTO SOM?“

Cieľom aktivity je sebaopoznanie a rozvíjanie schopnosti seba vyjadrenia, ako aj bližšie spoznávanie sa navzájom v spoločensťve triedy.

Postup:

Deti si založia album o sebe a na prednú stranu si nalepia fotografiu. V albume si budú zbierať vlastné fotografie, básničky a články. Ako sa deti postupne naučia písať, môžu si do albumu zaznamenávať osobné údaje, výpovede o sebe a odpovede na vlastné otázky. Album môže pozostávať najskôr z jednej alebo dvoch, neskôr viacerých strán, pričom vzrastá náročnosť „výpovedí“ o sebe.

42. DISKUSNÝ KRUH

Aktivita je zameraná na seba vyjadrovanie, precvičovanie komunikačných zručností a vyjadrovanie pocitov.

Postup a námety na diskusiu:

Deti sa posadia do kruhu, v ktorom sedí i vyučujúci a prípadní hostia. Vyučujúci vysloví vetu s otvoreným koncom a každé dieťa odpovedá. Otázky by mali mať nasledujúci charakter:

Čo mám na sebe rád/rada je...

Rád/rada by som bol/bola...

Moja oblúbená hra je...

Myslím, že moje meno znamená...

Rád/rada by som sa učil/a o...
 Som šťastný/á, keď...
 Som smutný/á, keď...
 Chcel/a by som byť viac...
 Verím, že jedného dňa...

Veľmi dôležité je počúvať bez prerušovania a pritom dostatočne využívať čas. Ak dieťa nechce diskutovať, dáme slovo ďalšiemu. Každé dieťa sedí na svojom mieste až do skončenia diskusie. Odpovede si môžu deti zapísať aj do svojich albumov.

43. ČIARA ŽIVOTA

Aktivita je zameraná na lepšie vzájomné spoznávanie a vtiahnutie v skupine.

Postup a námety:

Každé dieťa odmotá kúsok nite, ktorá bude reprezentovať jeho vlastný život. Na túto niť si každý zavesí svoje kresby, príbehy a rôzne predmety, ktoré predstavujú spomienky na dôležité udalosti v jeho živote. Môžu byť usporiadané v chronologickom slede či v ľubovoľnom poradí. Podľa potreby je možné zaznamenávať i budúce udalosti.

44. JA A MOJE ZMYSLY

Cieľom aktivity je prehlbovanie empatie prostredníctvom zážitkového učenia.

Postup a námety na diskusiu:

Deti diskutujú v kruhu alebo hrajú rolové hry a precitujú nasledujúce výroky:

Sluch mi pomáha...
 Zrak mi pomáha...
 Čuch mi pomáha...
 Hmat mi pomáha...
 Chuť mi pomáha...

Ak je žiaduce, preformulujeme otázky a prispôbíme ich k typu postihnutia detí (napr.: Nemáte dobrý zrak/ste nevidiaci? Som stále tým, kým som a dokážem...). Povedzte deťom, aby si predstavili nejaký nástroj, ktorý im pomôže lepšie počúvať, cítiť či precitovať. Ak ho vedia opísať, môžu ho aj nakresliť alebo predviesť.

5.2 KONFRONTUJEME SA S DISKRIMINÁCIOU

V prípade diskriminačných postojov sa riešenia nehľadajú jednoducho. Napadnuté dieťa a ani ten, kto diskriminoval, zvyčajne nemá poňatie o tom, čo je diskriminácia. Významnú úlohu pritom zohráva skutočnosť, ako sa vyučujúci zachová. Najprv by mal odsúdiť diskriminačný postoj a vysvetliť, že diskriminácia je rozhodne neprípustná. Okrem toho musí poskytnúť viditeľnú podporu napadnutému dieťaťu, bez kritizovania jeho pocitov (hnev, strach, sklamanie) a byť prísny, no akceptujúci i k dieťaťu s diskriminačným postojom. Vyučujúci by mali pomôcť napadnutým deťom pochopiť, že negatívne nálady spojené s ich pohlavím, výzorom, postihom, jazykom, farbou pleti či inými skutočnosťami vznikajú na základe neprípustných predsudkov. Spolu s deťmi musia zhodnotiť, ktorá strana mala aký podiel na vzniknutom probléme. Odporúčame tieto javy prediskutovať s rodičmi, pedagogickým zborom a členmi školskej rady.

Tento spôsob môžeme aplikovať vo všetkých ročníkoch, aj pri riešení konfliktných situácií mimo školy. Je vhodný pre všetky typy diskriminačného správania. Ak to okolnosti dovoľia, mali by sa v triede zohľadňovať i etnické princípy, snažiť sa ich pochopiť a pri určitých príležitostiach ich aj vyzdvihnúť. Nemali by sme zabúdať ani na rasizmus či sexizmus, pretože i tieto fenomény sú súčasťou správania detí, a to i v rannom veku. Vyučujúci by si taktiež mali uvedomiť, že aj sami môžu byť pôvodcami diskriminačných nálad a mali by sa snažiť rozpoznať ich a eliminovať.

Dôraz sa má klásť na skutočnosť, že trieda či škola by mala byť otvorená aj deťom so špeciálnymi potrebami.

Nižšie uvedené stratégie a aktivity prezentujú spôsoby, ako je možné zapracovať ideu ľudských práv do výchovy a vzdelávania na prvom stupni ZŠ.

45. CHARAKTERISTIKY

Cieľom aktivity je zažiť, že ľudia majú mnoho spoločných, ale aj odlišných znakov, ale aj napriek odlišnostiam môžu byť navzájom priateľskí.

Postup:

Deti sedia v polkruhu. Jedno z nich sa postaví do stredu a povie, čo ho charakterizuje. Napríklad: „má opa-sok“ či „má sestru“. Každý, na koho sa táto informácia vzťahuje, musí sa premiestniť, vrátane dieťaťa stojaceho v strede. Ten, kto si nestihne presadnúť na nové miesto, ostáva v strede a vyslovuje ďalšiu charakteristiku. Deti prostredníctvom tejto techniky rýchlo pochopia, že majú mnoho spoločných, no i odlišných znakov. Na záver hry sa odporúča vysloviť neadresnú charakteristiku „ľudia sú priateľskí“. V tomto bode sa hra skončí, nakoľko je ťažké nájsť požadovanú charakteristiku na prvý pohľad.

Námety na diskusiu:

Vyučujúci by mal otvoriť diskusiu na túto tému a hľadať príklady, ako sa prejavuje priateľskosť v správaní ľudí. Ako sú niektoré skutočnosti viditeľné a iné nie.

46. SME NA JEDNEJ LODI

Cieľom aktivity je prehlbovanie spoločenstva v triede a vytváranie podporujúcich vzťahov.

Postup:

Vyučujúci navodí situáciu vetou: „Ľudia si niekedy neuvedomujú dôsledky svojho správania.“ V tejto súvislosti vysloví istú charakteristiku (napr.: mesiac narodenia, počet súrodencov, druh domáceho zvierat'a, obľúbená hračka či hra) a požiada deti, aby vytvorili skupiny s tými, ktorí zdieľajú rovnaké hodnoty. Staršie deti vedia reagovať na zložitejšie príklady (napr.: počet jazykov, ktorými hovoria, vysnívané povolanie, koníčky, obľúbený predmet).

Námety na diskusiu:

„Čo vás zaujalo na tejto aktivite?“ a následne pokračuje diskusia o nerozpoznaných podobnostiach a rozdieloch.

5.3 VZŤAHY S DRUHÝMI ĽUĎMI

47. MOJA BÁBKOVÁ RODINA

Aktivita sa zameriava na uvedomenie si dôležitosti vzťahov v rodine, pričom je trieda prezentovaná ako „veľká rodina“.

Postup:

Každé dieťa si vyrobí bábky, ktoré budú reprezentovať jeho vlastnú rodinu. Bábky môžu byť jednoduché, napríklad ako výstrižky z kartónového papiera, pospájané špajdlami do figúrok alebo ako postavičky z plastelíny či modelovacej hmoty. Dieťa si postavičky pomenuje a vysvetlí vzťahy medzi nimi. Následne vystrojí určitú oslavu (napríklad svadbu) či nejakú rodinnú slávnosť, ktorú zahrá pred spolužiakmi. Bábkovú rodinu môžeme doplniť o ľudí, ktorí bývajú v našom okolí. Deti môžu taktiež zahráť určitú situáciu, ktorú často prežívajú so svojimi susedmi v lavici, aby sa lepšie spoznali. Môžu si spomenúť i na ľudí z rôznych končín sveta.

48. IMAGINÁRNY PRIATEĽ

Rozvíjanie predstavivosti a uvažovanie o hodnotách priateľstva.

Postup:

Deti sedia či ležia v tichosti a majú zavreté oči. Vyzvite ich, aby sa zhlboka nadýchli a pomaly vydychovali. Celý postup opakujte dvakrát. Potom im povedzte, aby si predstavili zvláštne miesto, miesto im blízke kdekoľvek na svete (či vo vesmíre). Hovorte, aby sa prechádzali na danom imaginárnom mieste a precitovali, počúvali a videli, čo sa tam deje. Navigujte ich, aby vstúpili do nejakej budovy, domu a nech tam nájdu špeciálnu miestnosť. Tá miestnosť má dvere, ktoré sa otvárajú posúvaním smerom hore. Dvere sa pomaly otvárajú, a kým sa tak deje, postupne sa pred nimi zjavuje neznámy priateľ, ktorého ešte nikdy nestretli – najprv vidia nohy a nakoniec tvár. Priateľ môže byť mladší alebo starší. Tento priateľ je tu vždy pre nich, a keď sa s niekým potrebujú porozprávať, obrátiť sa na niekoho, môžu ho kedykoľvek navštíviť. Zatvorte dvere, opustite dom a vráťte sa do triedy. Dovoľte deťom, aby sa podelili o svoje zážitky vo dvojiciach, skupinkách či diskusnom kruhu.

49. LISTY A PRIATELIA

Cieľom projektu je uplatnenie zručnosti priateľstva v reálnej životnej situácii, ktorá vytvorí mnoho možností pre konkrétne uplatňovanie práv detí.

Postup:

Nadviažte priateľstvo prostredníctvom listov alebo elektronickou poštou s triedou na inej škole alebo školou v zahraničí. Na úvod im pošlite básničky, drobné darčeky. Takéto priateľstvo môže vyústiť do vzájomnej návštevy, ak to vzdialenosť dovoľí a deti budú mať príležitosť stretnúť kamarátov z iného kultúrneho prostredia. Vyberajte si školu na základe týchto kritérií:

- Veľkosť školy.
- Aké hry sa tam hrajú.
- Čo robia rodičia.
- Aké má škola podobné a odlišné charakteristiky.

50. „PARTÁK“

Cieľom aktivity je zlepšovanie vzťahov medzi staršími a mladšími žiakmi, „naštartovanie“ školských medzi-ročníkových projektov.

Postup:

„Sprostredkujte“ deťom kamaráta z vyššieho ročníka. V spolupráci s kolegami z druhého stupňa vymyslite si takú aktivitu, ktorá prinúti deti obrátiť sa na svojho „partáka“, ak budú mať nejaký problém. Malo by to prebiehať asi tak, že kamarátov z vyššieho ročníka motivujete, aby sa zaujímali o svojich mladších spolužiakov. Vhodné sú medzi-ročníkové projekty, v ktorých starší žiaci môžu učiť mladších žiakov, pozvať ich na čaj do svojej triedy, alebo sa môžu spolu hrať, či športovať.

51. ĽUDIA V MOJOM OKOLÍ

Cieľom aktivity je podporovanie pozitívneho sebaobrazu, sebaúcty a úcty k ostatným.

Postup:

Posaďte deti do kruhu a vyzvite ich, aby rozmýšľali o svojich dobrých vlastnostiach, alebo sa pýtajte, aké vlastnosti si vážia u druhých ľudí.

Následne **diskutujte** na tieto témy:

- Vážite si u druhých ľudí vlastnosti, ktoré máte aj vy?
- Vážite si u ľudí dobré vlastnosti, ktoré sami nemáte?
- Zaslúžia si všetci ľudia úctu?
- Ako preukazujete úctu voči druhým?

Ďalej sa detí pýtajte, ako sa cítili v situácii, keď im niekto nepreukázal úctu.

- Čo cítite, ak nám niekto nepreukázal úctu?
- Prečo sa takto ľudia k sebe správajú?
- Čo rozumieme pod pojmom dôstojnosť? Cítite sa dotknutý, ak vám niekto nepreukázal úctu?
- Čorobiť, ak nám niekto nepreukázal/preukázal úctu?

A na záver:

- Opýtajte sa: „Čo tým myslíme, ak povieme, že všetci ľudia si zaslúžia úctu?“
- Pýtajte sa, či by sa zlepšilo spolunažívanie v triede, keby si spolužiaci prejavovali väčšiu úctu.
- Požiadajte deti, aby preukázali úctu niekomu konkrétnemu.

52. PRÁČKA

Cieľom aktivity je pozitívne podporovanie, posilňovanie spolupatričnosti a priateľských kontaktov, budovanie dôvery.

Postup:

Postavte deti do dvoch radov tak, aby si navzájom hľadeli do tváre. Nechajte prejsť dieťa zo začiatku jedného radu stredom („cez pranie“). Každý z radu ho potľapká po chrbte, či podá mu ruku (ak to pravdaže zvyky dovoľujú), pričom ho zároveň chváli, vyjadrujú náklonnosť a podporu. Na konci „prania“ sa objaví usmiate, šťastné a spokojné dieťa. Dieťa sa teraz zaradí späť a proces sa opakuje. (Odporúčame tento postup robiť denne s jedným, dvoma deťmi, nakoľko je to výhodnejšie, než vykonať túto aktivitu jednorazovo.)

5.4 BUDOVANIE DÔVERY

Dôvera sa formuje vo vzťahu učiteľ/žiak medzi žiakmi navzájom. Uvoľňovanie atmosféry v triede prebieha nasledujúco:

- vysvetlite, že i vyučujúci je ľudská bytosť ako hocikto iný,
- dôkladne zdôvodnite každú aktivitu,
- vysvetlite neznáme pojmy a názory,
- poskytnite informácie (nielen o špecifických aktivitách, ale aj o príslušných témach dotýkajúcich sa života detí).

53. SLEPÁ DÔVERA

Cieľom aktivity je prehlbovanie dôvery medzi žiakmi.

Postup:

Vytvorte páry. Jednému z dvojice zaviažte oči a nechajte vidiaceho viesť svojho spolužiaka pár minút. Dbajte pritom na to, aby vidiace dieťa nezneužívalo svoju situáciu, pretože cieľom tejto aktivity je rozvíjanie dôvery. Vodiaci z dvojice by sa mal snažiť čo najviac pomôcť svojmu spolužiakovi, napríklad nahmatat' veci rukami a nohami, „ukazovaním“ smeru hlasovými signálmi, či dokonca hraním.

Po chvíli si žiaci vymenia svoje úlohy a celý proces sa zopakuje, no ten, ktorý mal oči zaviazané, je teraz vodiaci, a ten, ktorý viedol, má oči zaviazané.

Námety na diskusiu:

Po ukončení vyzvite deti, aby sa k tejto technike vyjadrili. Hovorte o tom, ako sa cítili - nie iba z pozície „zaviazaných očí“, ale i z pozície „vodiacich“ a ich pocitoch zodpovednosti.

Prispejete tým nielen k lepšiemu pochopeniu ľudí s poruchami zraku (aj sluchu), ale podnietite tým diskusiu o potrebe vzájomnej dôvery v rámci skupiny. Narazíte pritom aj na tému týkajúcu sa problematiky ľudskej spoločnosti, jej usporiadania a možného zlyhania.

5.5 DEFINOVANIE PRAVIDIEL

Na dôležitosť celkovej atmosféry v triede či na potrebu angažovať sa a spolupracovať sa nekladie dostatočný dôraz. Aj názory a nápady detí môžu pomôcť v procese utvárania lepšej atmosféry v triede. Otvorte sa týmto výzvam a uskutočňujte i nápady detí.

Nasledujúca aktivita je veľmi dôležitá, pretože má priamy vplyv na utváranie celkovej atmosféry v triede. Jasne pritom poukazuje na ochotu vyučujúceho zainteresovať deti na celkovom dianí a zároveň demonštruje dôveru vyučujúceho voči nim. Okrem iného nabáda deti rozmýšľať o tom, ktoré pravidlá by bolo možné v triede dodržiavať, ako by sa malo s nimi zaobchádzať a aká je úloha vyučujúceho v procese ich dodržiavania.

54. PRÁVA

Cieľom aktivity je rozvíjanie schopnosti participovať na vytváraní pravidiel spoločnosti, ktoré by umožnili uplatňovať práva jednotlivcov v rovnováhe s ich povinnosťami.

Postup:

Potreby, práva a na ich základe vzniknuté pravidlá v triede možno definovať viacerými spôsobmi: za pomoci techniky brainstormingu (spájaním ideí v diskusii); v malých skupinách, ktoré prezentujú svoje postoje pred celou triedou; či ako individuálne vyjadrenia, ktoré vyučujúci alebo poverení žiaci (vybraní triedou) zapisujú v rámci neskoršej diskusie.

Na úvod je dobré spýtať sa detí, „čo potrebujú“ (zoznam môže byť dosť dlhý). Potom ich vyzvite, aby v zozname zvýraznili najpotrebnejšie veci. Mali by skončiť kratším zoznamom, kde budú iba najdôležitejšie záznamy. Napíšte ich do tabuľky s názvom „Naše potreby“. Nakoniec deti požiadajte, aby si z tohto zoznamu vybrali tie položky, na ktoré si myslia, že majú nárok ako členovia spoločnosti triedy. Zapište ich do tabuľky s názvom „Naše práva“. Pýtajte sa na dôvody ich rozhodnutia. Ďalším krokom je určenie pravidiel života v triede, ktoré umožnia realizovanie vybraných práv. Napríklad právo byť vypočutý/á – pravidlo aktívneho počúvania.

55. ZÁVÄZKY

Cieľom aktivity je dať do súladu práva a povinnosti a viesť deti k zodpovednosti a vzájomnej starostlivosti o seba navzájom.

Postup:

Vyzdvihnite vzájomný vzťah medzi právom a povinnosťou. Potom, čo deti zostavili zoznam „Naše práva“, požiadajte ich, aby preformulovali každý svoj nárok v medziach povinností a zapísali ho do osobitnej tabuľky s názvom „Naše záväzky“ (napríklad výrok: „Každý by sa mal v triede cítiť bezpečne“ by sa mal preformulovať na: „Každý je zodpovedný za to, aby neurážal a neranil city druhých“).

56. ŽIVOT V RÁMCI PRÁV A POVINNOSTÍ

Aktivita prináša ďalšie možnosti práce s právami, povinnosťami a pravidlami v triede. Zdôrazňuje skutočnosť, že pravidlám je potrebné sa sústavne venovať, aby účinne fungovali.

Postup:

Ak si už trieda stanovila základné práva a povinnosti, vystavte ich na viditeľné miesto, aby bolo možné na ne poukázať, prípadne ich pozmeniť. Niekedy pravidlá porušia žiaci, inokedy vyučujúci, alebo sa vyskytnú situácie, na ktoré sa pravidlá nevzťahujú. Môžu sa objaviť i konfliktné situácie a to najmä vtedy, ak určené pravidlá nekorešpondujú s pravidlami iných vyučujúcich alebo školským poriadkom. Tieto prípady si vyžadujú dodatočnú diskusiu a podrobné prehodnotenie skutočností, ktoré viedli k takémuto stavu. Riešenie situácie prostredníctvom celkového konsenzu sa dosahuje ťažšie, než len jednoduchou kontrolou a názorová zhoda sa dosahuje prostredníctvom kompromisov a rokováním. Už i samotný proces je cennou skúsenosťou. Skúsenosti so zavádzaním postupu a prepracovanú metodiku je možné nájsť v integrovanom tematickom vyučovaní, ktoré používa pravidlá: aktívne počúvanie, nevysmievanie sa - úcta, pravdivosť, dôvera a najlepší osobný výkon. Sústava pravidiel je samozrejme otvorená, vždy je možné ju meniť a dopĺňať na základe potrieb a spoločného rozhodnutia.

6. KAPITOLA

TEMATIKA ĽUDSKÝCH PRÁV V KONTEXTE VYUČOVANIA NA DRUHOM STUPNI ZÁKLADNEJ ŠKOLY A STREDNÝCH ŠKOLÁCH

Problematika ľudských práv je veľmi rozsiahla. Uvádzame hlavné témy s námetmi na ich využitie. Majú poslúžiť ako východisko na prípravu vlastných aktivít, aplikovanie prezentovaných metód a techník na rôznych ľudsko-právnych témach, ktoré si pre potreby svojich žiakov učitelia vyberú. Niektoré z uvedených príkladov môžu byť považované za kontroverzné, preto sa od vyučujúcich vyžaduje, aby sa správali diskrétno a primerane k situáciám.

Vyučujúci, ktorí sa chcú zaoberať špecifickými témami (napr.: mierový proces a odzbrojenie, ekonomický rast, väzni svedomia, menšinové národy, rasizmus, sexizmus), by ich mali preberať v celkovom kontexte ľudských práv. Žiaci si tak budú môcť uvedomiť, že problematika ľudských práv sa všeobecne zaoberá širšími obzormi a jednotlivé témy dôkladnejšie skúmajú konkrétne javy.

Väčšinu aktivít v tejto časti námetov a inšpirácií sme prevzali zo zahraničnej literatúry a ďalej spracovali. Vzhľadom na to, že podkapitoly sú monotematicky venované jednej ústrednej problematike, uvádzame krátku charakteristiku vždy na začiatku podkapitoly.

Podkapitoly tvoria len stručný úvod do danej problematiky, učiteľ si môže vybrať problematiku, ktorej sa bude venovať hlbšie a potom siahne po ďalšej literatúre k danej téme. Inšpirácie nájde aj v zozname literatúry.

6.1 OCHRANA ŽIVOTA – JEDINEC A SPOLOČNOSŤ

Na vysvetlenie pojmu „humánnosť“ by mali vyučujúci so žiakmi diskutovať o veciach, ktoré vnímame ako „humánne“. Človek je tvor spoločenský; máme rozdielne povahy, no učíme sa prostredníctvom spolunažívania. Na základe tejto skutočnosti je výchova jednotlivca vlastne aj výchovou celej spoločnosti.

Cieľom aktivít je prostredníctvom aktívnej objavnej činnosti žiakov definovať pojem „ľudský“ a zamýšľať sa nad vzťahmi medzi jednotlivcami a spoločnosťou. Rozvíjať občianske zručnosti a precvičovať „techniku“ skupinového rozhodovania tak, aby sa každý mohol vyjadriť a dosiahol sa konsenzus pri rozhodovaní. Aktivity vhodné pre starších žiakov precvičujú schopnosti komunikovať, aktívne počúvať a argumentovať. Sú náročné na vedenie (facilitovanie) aktivít. Je potrebné, aby ich mal učiteľ dobre premyslené, zvlášť keď ide o spoločensky kontroverzné témy.

57. SME ĽUDSKÝMI BYTOSŤAMI

Postup:

Ukážte žiakom nejaký predmet (napr.: prevrátený odpadkový kôš). Povedzte, že je to návštevník z vesmíru. Mimoszemšťan chce spoznať bytosti, ktoré sa nazývajú „ľudmi“. Požiadajte študentov, aby menovali vlastnosti, ktoré nás robia „ľudskými bytosťami“.

Diskusia:

- Čo rozumieme pod pojmom „ľudský“?
- Čím sa toto slovo líši od slov „žiť“ či „prežívať“?

58. POŠTA VO FLAŠI

Námety do diskusie:

Požiadajte žiakov, nech si predstavia situáciu, že ľudia zachytili signál prichádzajúci z vesmíru. OSN sa chystá vyslať informácie o ľudskej spoločnosti do vesmíru v kozmickej rakete. Žiaci dostanú za úlohu rozhod-

núť o tom, čo sa vyšle do kozmu (napr.: hudba, figuríny ľudí, oblečenie, literatúra, náboženské artefakty). Porozmýšľajte o možnostiach v rámci triedy, alebo zadajte úlohu ako samostatnú či skupinovú prácu. Možné je využiť techniku skupinového rozhodovania.

59. ZAČIATKY A KONCE

Postup:

Ľudské bytosti sú v rámci spoločnosti veľmi rôznorodé, v triede sa môžu vyskytnúť rôzne otázky, rôzne problémy. Na základe vášho rozhodnutia sa môžu žiaci zaoberať aj kontroverznými témami - právom na život, interrupciou alebo eutanáziou.

Námety do diskusie:

- Kde sa začína „život“?
- Je možné niekomu život odobrať?
- Ktoré faktory formujú naše názory na „život“ (napr.: náboženstvo, technika, zákony)?

60. STRATIL SA NOVINÁR!

Námety:

Túto techniku odporúčame využiť iba na základe citlivého uváženia vyučujúceho. Možné je použiť aj reálny prípad známy z tlače.

Uved'te žiakov/študentov do nasledovnej situácie:

Ste novinárom. Napísali ste článok do novín, ktorý niekoho urazil. Na druhý deň vtrhnú do vášho domu maskovaní zločinci a unesú vás. Zbili vás a zavreli do miestnosti. Nik nevie, kde sa nachádzate. Nikto nič nepodnikol na vašu záchranu. Už ste nezvestný niekoľko mesiacov.

Vám ako novinárovi boli odoprené viaceré základné práva. Za pomoci publikácie Všeobecná deklarácia ľudských práv rozhodnite, ktoré z nich boli porušené.

Vyzvite študentov, aby skoncipovali list na ministerstvo spravodlivosti ohľadom spomínaného prípadu. Môžu napísať list napríklad aj novinárovi a uvažovať, ktoré orgány by sa mali zaoberať týmto prípadom (študentom prideliť rolu zástupcov občianskych združení).

61. OCHRANA DETÍ

Postup:

Zadanie pre žiakov: Prelistujte si publikáciu Dohovor o právach dieťaťa a označte všetky články, ktoré sa zaoberajú ochranou práv dieťaťa, okolnosťami a špecifickými formami zneužívania či vykorisťovania.

Žiaci môžu pracovať v skupinách alebo individuálne, vybrať niektoré články a prezentovať ich formou plagátu, ako komiks, dramatizáciu, pantomímou a pod.

Námety na diskusiu:

- Myslíte si, že by sem patrili aj niektoré iné prípady?
- Sú niektoré deti viac ohrozené a potrebujú väčšiu ochranu než ostatné?

Diskutujte o zodpovednosti voči ochrane detí:

- Kto má zodpovednosť podľa publikácie Dohovor o právach dieťaťa za ochranu detí?

- Ukladá publikácia niekomu prioritnú zodpovednosť?
- Čo by sa stalo, ak by zodpovedné orgány prestali fungovať?

Porozmýšľajte o ochrane práv dieťaťa v našom štáte a použite pritom zoznam uvedený na začiatku.

- Aké sú konkrétne potreby na ochranu detí v našom štáte?
- Ktoré orgány poskytujú deťom ochranu?
- Mohla by vaša trieda nejakým spôsobom dopomôcť k tejto ochrane?
- Prečo si myslíte, že je potrebné, aby práva dieťaťa boli zakotvené v osobitnom dokumente deklarácie o ľudských právach?

6.2 VOJNA, MIER A ĽUDSKÉ PRÁVA

Všeobecná deklarácia ľudských práv bola skoncipovaná ako dôsledok udalostí druhej svetovej vojny. V preambule deklarácie je uvedené: „neúcta a pohrdanie ľudskými právami vyústili do barbarských činov, ktoré otriasli vedomím ľudstva“...„akceptovanie vrodenej dôstojnosti, ako aj rovnakých a neodobratelných práv každého jedinca ľudskej spoločnosti je základňou pre slobodu, spravodlivosť a mier vo svete.“

Mier, odzbrojenie, ekonomický rast a ľudské práva sú rovnocennými hodnotami.

Na základe skutočnosti, že od skončenia druhej svetovej vojny sa odohralo vyše 150 konfliktov, vidíme, že hrozba použitia zbraní je stále aktuálna. Podľa typu triedy, predstavte aj štúdiu s interpretovanými faktami (číselné údaje, grafy) o medzinárodnej politickej a ekonomickej situácii, ktorá takisto pomôže študentom lepšie pochopiť, prečo je také zložité udržať mier. Nerovnomerný ekonomický rast a ekologické problémy tu zohrávajú svoju úlohu; nespôsobujú problémy len samé osebe, ale môžu prispieť aj k vzniku vojnových konfliktov. A vojna – predovšetkým nukleárna vojna – hoci i menšej intenzity, môže vyústiť do ekologickej katastrofy.

Uvedené aktivity sú zamerané na komplexný prístup k vyučovaniu o ľudských právach prostredníctvom zážitkového učenia. Orientujú sa na výchovu k mieru a odzbrojeniu, a zároveň k rozvoju spoločnosti či k ochrane životného prostredia. Cieľom je oboznámiť žiakov o zbrojení a o pokusoch zameraných na jeho kontrolu, podporiť formovanie vlastných názorov a schopnosti argumentovať.

62. MIER

Postup:

Pre túto aktivitu si zvolte príjemný deň. Položte otázku: „Prečo si myslíte, že mier je taký dôležitý vo svete?“ Zoberte triedu von, najlepšie na nejaké príjemné miesto. Každý si ľahne na chrbát, žiaci sa nerozprávajú a zatvorí si oči približne na tri minúty. Vráťte sa do triedy (alebo vytvorte diskusné krúžky na lúke) a prediskutujte základné hodnoty mieru.

Námety na diskusiu:

Ako by ste mohli definovať pojem „mier“? Aký je vzťah medzi pojmami mier a ľudské práva? Skupiny môžu na plagát vytvoriť zoznam základných hodnôt, ktorý potom predstavia ostatným. Prezентujú najmenej dvaja členovia skupiny, ale je vítané, keď sa zapoja všetci. Ďalšie skupiny sledujú prezentáciu a na svoj zoznam si označia nejakou značkou hodnoty, ktoré už boli prezentované. V nasledujúcich prezentáciách priblížia už len hodnoty, ktoré ešte nezazneli. Na záver sa všetky plagáty vystavia - vznikne „galéria“. Vyhrádime čas na jej prezeranie.

63. ROKOVANIE

Postup:

Zahrajte sa na rokovanie, na ktorom sa zúčastňujú predstavitelia štátov celého sveta, aby prediskutovali závažné otázky, napríklad redukciu v používaní nášľapných mín či ochranu detí pred prácou, ktorá ich vykorisťuje a zotročuje. Začnite diskutovať o danej problematike tak, aby jednotlivé skupiny študentov zastupovali štátnych predstaviteľov. Niektoré skupiny sa vyslovia za zákaz takýchto praktík, iné budú proti. Ak to bude účelné, preštudujte si dôvody, ktoré viedli k skoncipovaniu Konvencie o zákaze nášľapných mín (1997) alebo Konvencie ohľadom zákazu práce detí (Konvencia medzinárodného zväzu pracujúcich č. 182, z roku 1999). Pripomeňte, že i rôzne štáty či národnosti môžu spoločne pracovať na budovaní a upevňovaní mieru.

64. BALÍM SI KUFOR

Jednou z prirodzených príčin vojnového stavu a potláčania ľudských práv je nárast utečencov, teda ľudí, ktorí opúšťajú svoju domovinu na základe „opodstatneného strachu z perzekúcie kvôli rasovým či náboženským dôvodom a príslušnosti k určitým sociálnym skupinám alebo na základe svojho politického presvedčenia“ (ustanovenie 1. a 2. Dohovor o právnom postavení utečencov, 1951). Zaoberajte sa utečencami v súčasnom svete.

Námety na diskusiu:

- V ktorých miestach sú najväčšie koncentrácie utečencov?
- Odkiaľ utekajú a z akých dôvodov?
- Kto je zodpovedný za starostlivosť o utečencov?

65. DETSKÍ VOJACI

V niektorých oblastiach sveta musia chlapci a dievčatá, dokonca mladší ako desať rokov, rukovať. Tieto deti sú často obeťami únosov. Nútia ich vykonávať nebezpečnú činnosť, ktorá ohrozuje ich životy, spôsobuje im ťažké zranenia a vzdaluje ich od domova a spoločnosti ako takej. Novoprijatý dokument Závazný dodatok k Dohovoru o právach dieťaťa zakazuje účasť detí v ozbrojených konfliktoch (2000), podobne ako Konvencia medzinárodného zväzu pracujúcich na tému najťažších foriem detskej práce (1999).

Námety na diskusiu:

- Prečo chcú ozbrojené zložky zneužívať deti na vojny?
- Ktoré základné práva sa tým porušujú? Citujte konkrétne state z publikácie Dohovoru o právach dieťaťa.
- Aký vplyv má účasť chlapcov a dievčat vo vojne na ich psychiku?
- Ak dieťa vojnu prežije alebo sa mu podarí vrátiť domov, akým počiatočným problémom musí čeliť? S akými problémami sa dieťa musí vyrovnat' v krátkom čase? Akým problémom musí čeliť dlhodobo?
- Vyhľadajte viac informácií o detských vojakoch v rôznych častiach sveta.
- Zistite, aké kroky podnikajú organizácie zodpovedné za starostlivosť o bývalých detských vojakov.
- Skoncipujte list a adresujte ho predstaviteľom vlády, aby ratifikovali dodatok k Dohovoru o právach dieťaťa zakazujúceho akúkoľvek účasť detí v ozbrojených konfliktoch.

66. HUMANITÁRNE PRÁVO

Súčasne platným zákonom k medzinárodnému dohovoru o ľudských právach je dodatkový zborník medzinárodného humanitárneho práva. V Ženevskej konvencii z roku 1949 sú zastúpené tieto takzvané „vojenské zákony“ a zavádzajú štandardy pre ochranu ranených, chorých a zostrelých vojakov, vojnových zajatcov

a civilistov žijúcich na území postihnutom vojnami či nepriateľskou okupáciou. Armáda väčšiny štátov sveta školí svojich vojakov v rámci Ženevských konvencií a Medzinárodný červený kríž (MČK) informuje verejnosť o medzinárodnom humanitárnom práve a zároveň poskytuje humanitárnu pomoc počas vojenských konfliktov.

Časy sa však menia. Bojujúcimi stranami dnes nie sú výlučne vojaci zúčastnených štátov (medzinárodné ozbrojené konflikty), ale aj rebelanti, teroristi či bojujúce politické strany a etnické skupiny (národné ozbrojené konflikty). Okrem toho sa obeťami týchto konfliktov vo väčšej miere stáva civilné obyvateľstvo a najmä ženy, deti a starci.

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že dokumenty o ľudských právach a medzinárodné humanitárne právo sa navzájom dopĺňajú a podporujú. Ako príklad uvádzame, že oba dokumenty zhodne definujú účasť detí vo vojne a nastoľujú potrebu ich špecifickej ochrany počas vojnového stavu.

Námety na aktivity a diskusiu – zadania pre žiakov:

- Naštudujte si históriu MČK a Organizácie červeného polmesiaca i Ženevských konvencií. Do akej miery sa zmenil pôvodný dokument Ženevská konvencia z roku 1949, aby zodpovedal súčasnej situácii vo svete?
- Vyhľadajte príklady humanitárnej pomoci poskytovanej MČK obetiam vojny. Porovnajzte základné princípy MČK (humanita, nestrannosť, neutralita, nezávislosť, dobrovoľná služba, jednota a univerzálnosť) s princípmi Všeobecnej deklarácie ľudských práv.
- Porovnajzte state pojednávajúce o deťoch a vojnovom stave, ako ich uvádzajú dokumenty Dohovor o právach dieťaťa, Štvrtá ženevská konvencia z roku 1949 (Ženevská konvencia vzťahujúca sa na ochranu civilistov v časoch vojen) a Dodatok k Dohovoru o právach dieťaťa z roku 1977. Prečo je medzinárodná deklarácia ľudských práv a medzinárodné humanitárne právo potrebné na ochranu práv dieťaťa?
- Porovnajzte Závazný dodatok k Dohovoru o právach dieťaťa ohľadom účasti detí vo vojnových konfliktoch a článok č. 77 dodatku č. 1 k Ženevskej konvencii o verbovaní detí. Ktorý z nich je účinnejší? Sú potrebné oba dokumenty? Súhlasíte s názorom, že pätnásťročné dieťa je dostatočne zrelé na to, aby sa stalo vojakom?
- Vyhľadajte v médiách správy o vojnových konfliktoch. Dodržiavajú sa Ženevské konvencie? Dohliada OSN na tieto konflikty?

6.3 VLÁDA A ZÁKONY

Ľudské práva sú práva vzťahujúce sa na každú ľudskú bytosť. Môžeme deklarovať morálne právo nezávisle na tom, či je predmetom zákonov. Tak napríklad majú všetky ľudské bytosti právo na život, či už takýto zákon existuje alebo nie.

Avšak zákony dávajú morálnemu právu všeobecnú platnosť. I v štátoch, ktoré práva občanov garantujú zákonmi, musíme preskúmať, či sa v plnej miere aj dodržiujú. Každopádne tu prioritne zohráva dôležitú úlohu proces deklarácie práv v medziach zákonov.

Zákony majú aj výchovnú zložku. Stanovujú, aký oficiálny postoj má konkrétna spoločnosť voči jednotlivým činom a definujú štandardné spôsoby správania sa. Majú všeobecnú platnosť a vzťahujú sa na každého občana predmetnej spoločnosti rovnako – aspoň v princípe – či už na „vodcov“ alebo „vedených“.

Cieľom ponúkaných aktivít a námětov je umožniť, aby žiaci porozumeli vzťahu morálneho práva a zákonov a procesu ich tvorby prostredníctvom zákonodarných orgánov, ako aj postaveniu človeka v právnom systéme.

67. VÝBORY A SÚDY

Zákony koncipujú štátne zákonodarné orgány. Žiaci by sa mali oboznámiť s týmto procesom, ktorý je veľmi dôležitý, pretože zabezpečuje fungovanie spoločnosti.

Otázky do diskusie:

- Čo sú vlastne zákony?
- Kto ich zostavuje?
- Za akým účelom?

Námety:

Chod'te s triedou na **exkurziu do parlamentu**, aby mohli žiaci vidieť prácu politikov. Prediskutujte s nimi horeuvedené otázky. Podobne chod'te na exkurziu na súd, aby žiaci videli nielen, ako tieto zákony fungujú v praxi, ale aj ako prebiehajú rokovania vyúsťujúce do jednotlivých rozhodnutí, ktoré následne priamo či nepriamo ovplyvňujú budúce životy ľudí. Takisto i na súde prediskutujte spomenuté otázky.

Keď sa spomínané exkurzie nepodarí zorganizovať, modelujte v triede **zasadnutie parlamentu**. Diskutujte o súčasných problémoch alebo napodobnite prijatie nejakého rozhodnutia ohľadom štátnej alebo medzinárodnej kauzy. Vyzvite žiakov, aby prezentovali vlastné príklady.

Požiadajte žiakov, aby vyhľadali informácie o štruktúre OSN a jej súčasných kauzách. Týmto nadobudne vyučovanie medzinárodný rozmer. Okrem iného si môžu priblížiť jednotlivé prípady, ktorými sa zaoberali medzinárodné sudy, tribunály či komisie.

Ďalšou možnosťou je **beseda s predstaviteľom miestnej politickej samosprávy**. Žiaci s ním môžu diskutovať tri vyššie uvedené otázky a napríklad aj ďalšie:

- Prečo sa dodržiajú zákony?
- Ako sa vykonáva spravodlivosť?
- Čím sa dosahuje férové jednanie v parlamente a pred zákonom?

Po prečítaní článku č. 12 dokumentu Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý dieťaťu zaručuje právo na vlastný názor, môžu žiaci rozmýšľať nad otázkami: Rešpektujú sudy v našom štáte toto právo? Akým spôsobom?

Námety do diskusie:

- Majú ženy pred zákonom rovnaké práva ako muži?
- Koľko je v našom štáte právnikov, starostiek, sudkýň, žien v radoch zákonodarcov miestnej a štátnej samosprávy?
- Ako tieto počty ovplyvňujú skutočnosť, že ženám poskytujú zákony rovnakú ochranu?

68. ROVNOSŤ PRED ZÁKONOM

Článok č. 7 dokumentu Všeobecná deklarácia ľudských práv začína nasledovne: „Všetci sú si pred zákonom rovní...“ No toto tvrdenie sa nie vždy stáva bežnou praxou.

Námety na diskusiu:

- Sú všetci občania v našom štáte pred zákonom rovní? Platia zákony pre isté skupiny ľudí odlišne?
- Čo vedie k skutočnosti, že niektorí ľudia sú uprednostňovaní pred ostatnými?
- Prečo je rovnosť pred zákonom potrebná pre správne fungovanie občianskej spoločnosti a tým aj pre problematiku ľudských práv?

6.4 SLOBODA ZMÝŠĽANIA, SVEDOMIA, VYZNANIA A PREJAVU

Sloboda myslenia, svedomia, vyznania a príslušnosti k skupinám je ústrednou myšlienkou problematiky ľudských práv. Dohovor o právach dieťaťa zaručuje tieto práva deťom v súlade s ich prirodzeným vývojom (pozri *Keď sme „dostatočne zreli“*). Medzi tieto práva ešte radíme i slobodnú voľbu svetonázoru, názorovú slobodu bez akéhokoľvek obmedzovania, vyhľadávanie, prijímanie a odovzdávanie informácií a názorov prostredníctvom akéhokoľvek média nezávisle na hraniciach, ale v súlade s prijímaním zodpovednosti a znášania následkov svojich rozhodnutí a činov.

Nasledujúce aktivity sú zamerané na posilňovanie osobných kompetencií, pochopenie problematiky osobnej slobody v jej rôznorodých podobách.

69. SPÔSOB VNÍMANIA

Naše názory sa menia podľa toho, či sa nám prebiehajúci dej páči alebo nie. Odráža sa to i vo výbere slov. Tak napríklad, istého jedinca môžeme charakterizovať buď ako „odmeraného“ alebo „nezávislého“, „agresívneho“ alebo „asertívneho“, „submisívneho“ alebo „ochotného komunikovať“, „pohotového“ alebo „pohodlného“. Požiadajte žiakov, aby uviedli ďalšie príklady.

Požiadajte ich, aby napísali päť kladných vlastností, ktoré si na sebe najviac vážia.

70. SLOVÁ, KTORÉ ZRAŇUJÚ

Článok č. 13 dokumentu Dohovoru o právach dieťaťa garantuje deťom právo na slobodu prejavu, ale špecificky obmedzuje také správanie, ktoré ohrozuje práva a dobré meno iných. Majú sa vôbec vymedzovať hranice našim názorom a postojom? Mali by sme mať vždy možnosť vyjadriť, čo cítime? Pri nacvičovaní tejto aktivity sa vyžaduje diskrétna a taktne správanie vyučujúceho.

Postup:

Rozdajte žiakom v skupinách viaceré lístočky a povedzte im, aby na každý z nich napísali jedno urážlivé slovo, ktoré počuli v škole. Vulgárne slová žiaci nepíšu - napíšu len slovné spojenie „vulgárne slovo“ (zastupuje všetky slová tohto typu). Potom ich vyzvite, aby ich usporiadali do jedného radu, pričom začnú so slovami, ktoré charakterizujeme ako „výsmešné/ žartovné“ a skončia slovami „veľmi urážajúce/degradujúce“ (lístočky môžete aj zozbierať a vyučujúci si ich najprv prečíta, aby sa zaručila anonymita). Nakoniec si študenti v tichosti lístočky prečítajú. Podľa doterajších skúseností sa niektoré výrazy budú opakovať, no zakaždým sa bude ich závažnosť posudzovať inak.

Následne im dajte inštrukciu, aby jednotlivé výrazy priradili do skupín (napr.: výzor, schopnosti, sociálny pôvod, sexualita).

Námety na diskusiu:

- Sú niektoré výrazy typické pre dievčatá/pre chlapcov?
- Aké závery môžete vyvodit' z používania hanlivých výrazov na základe jednotlivých kategórií?
- Prečo niektorí ľudia považujú isté slová za urážlivé a iným pripadajú tie isté slová ako žartovné?

Na záver hovorte so študentmi o právach a povinnostiach spojených s používaním hanlivých výrazov:

- Sú učitelia zodpovední za odstránenie používania hanlivých výrazov?
- Ak sú študenti sami zodpovední za to, že takéto slová používajú, ako to riešiť?
- Čo by sa dalo podniknúť, aby sa takéto výrazy v triede či škole nepoužívali?
- Prečo je dôležité snažiť sa zamedziť používaniu hanlivých slov?

6.5 PRÁVO NA SÚKROMIE

Článok č. 16 Dohovoru o právach dieťaťa garantuje deťom právo na ochranu pred narušením súkromia, rodinného života, obydlia či listového tajomstva a pred ohováraním a znevažovaním. Podobne však ako iné práva uvedené v Dohovore o právach dieťaťa je účinnosť tohto práva priamoúmerná „duševnému vývinu“ dieťaťa. Prirodzene, že sedemročné dieťa nemôže mať rovnaké práva a povinnosti ako sedemnásťročný mladík.

Cieľom uvedenej aktivity je pochopenie práva na súkromie a jeho aplikovanie v súvislosti s duševným vývinom.

71. KEDY SME „DOSTATOČNE ZRELÍ“?

Postup:

Prečítajte študentom nasledovný príbeh:

Ján a Peter sa poznajú z čias, keď sedeli v jednej lavici na základnej škole. Čoskoro sa z nich stali najlepší priatelia, ale ich priateľstvo narazilo na problém. Pochádzali z totiž dvoch rozdielnych sociálnych skupín. Čiže, keď sa Ján spýtal svojich rodičov, či môže Petra pozvať na návštevu, obaja mu to striktné zakázali. Rodičia Petra prišli do školy a poprosili triedneho učiteľa, aby ich rozsadil. Tak sa aj stalo. Ich priateľstvo pokračovalo až do čias, keď Peter išiel študovať na strednú školu v inom meste. Obaja si sľúbili, že si budú písať, no len čo prišiel list od Petra, Jánovi rodičia ho zničili. Ján sa snaží pochopiť názory rodičov, ale zároveň si myslí, že vo svojich šestnástich rokoch je dostatočne zrelý na to, aby si svojich priateľov vyberal sám a poprosil rodičov, aby mu poštu neotvárali.

Námety na diskusiu:

- Ktoré práva prislúchajú Jánovi na základe Dohovoru o právach dieťaťa?
- Ako sa dá odhadnúť miera „duševného vývinu“ u Jána?
- Aké práva majú Jánovi rodičia?
- Navrhните spôsob vyriešenia spomínaného problému.

6.6 PRÁVO NA SLOBODNÚ ÚČASŤ VO VEREJNOM ŽIVOTE

Akým spôsobom sa budujú vzťahy v spoločnosti? Čiastočne i stretávaním sa jej občanov a organizovaním rôznych podujatí. Na základe tohoto práva má angažovanie sa v spoločenskom živote prioritný význam. Ak by sme ho určitým spôsobom nezaručili, obrali by sme spoločnosť o najplodnejší zdroj: o zručnosti a talenty svojich občanov.

Tradíciu spoločenského angažovania sa môžeme upevňovať cieľenou výchovou žiakov. Možnosťou zúčastniť sa podujatí organizovaných mimo školy sa dá podporiť chuť zúčastňovať sa na spoločenskom a politickom daní i v ďalšom živote. Vo viacerých školách pôsobia študentské rady, ktoré organizujú rôznorodé aktivity, no sú stále závislé na rozhodnutí dospelých.

Ciele prezentovanej aktivity smerujú k rozvíjaniu občianskych kompetencií aj formou aktívnej účasti na živote školy prostredníctvom školského klubu.

72. KLUB PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

Priamou skúsenosťou spoločného boja za dobrú vec je založiť s triedou klub, ktorý by mal na starosti propagáciu problematiky ľudských práv.

Postup:

- Vyučujúci zadá žiakom úlohy, aby bolo takýto klub možné založiť:
- Definujte úlohy, ktoré budú náplňou činnosti tohto klubu.
  - Vyhláste súťaž na tvorbu loga.
  - Dajte vystaviť členské karty, na ktorých bude logo klubu.
  - Zabezpečte kancelárske priečinky.
  - Zriadte si zvláštnu nástenku, kde sa budú zverejňovať jednotlivé podujatia.
  - Kontaktujte miestne a medzinárodné organizácie, ktoré vykonávajú podobnú činnosť a ponúknite im spoluprácu; požiadajte ich, aby vám zaslali svoj propagačný materiál a vystavte ho na viditeľné a dostupné miesto.
  - Začnite organizovať stretnutia - na prvom môžete diskutovať o práve na slobodné zhromažďovanie sa: „Prečo práve na zhromažďovanie? Prečo je dôležité zúčastňovať sa na aktivitách verejného života, či už v rámci miestnych, štátnych či iných podujatí?“
  - Zorganizujte besedu (prizvite napríklad predstaviteľov miestnej samosprávy či rôznych iných odborníkov) a dajte im priestor na vyjadrenie sa a podniette diskusiu.
  - Zriadte komisie, ktoré sa budú zaoberať špecifickými úlohami.
  - Usporiadajte oslavu pri príležitosti Dňa ľudských práv, 10. decembra; zistite, ktoré ďalšie dni sa vzťahujú na problematiku ľudských práv a rovnako usporiadajte oslavu¹.

Členovia klubu sa môžu obrátiť na spolužiakov z iných tried a informovať ich o ľudských právach, vysvetliť im, prečo takýto klub vznikol a aké aktivity vykonáva; zároveň im môžu navrhnúť, aby sa stali členmi v klube. Kde to okolnosti dovoľia, môže klub vydávať svoje vlastné noviny.

6.7 SOCIÁLNY A KULTÚRNY BLAHOBYT

Všeobecná deklarácia ľudských práv a Dohovor o právach dieťaťa zabezpečuje občanom právo na odpočinok, vzdelanie, slobodnú voľbu vierovyznania, slobodnú účasť na aktivitách verejného života a na celkový rozvoj osobnosti. Školy majú žiakom zabezpečiť prístup ku kultúrnemu dedičstvu daného regiónu aj celého sveta, a zároveň budovať rešpekt voči príslušnosti dieťaťa k určitej kultúre, jazyku a hodnotám, i voči ostatným jedincom. Majú v rámci problematiky ľudských práv rozoberať aj udalosti z rôznych období histórie.

Miera sociálneho a kultúrneho blahobytu sa posudzuje podľa celkovej atmosféry a pomerov v rodinách. Rodinné prostredie nadobúda svoju podobu v medziach celkovej spoločenskej a ekonomickej situácie, od ktorej závisí život občanov, počnúc jednotlivcami a končiac veľkými spoločnosťami. Nasledujúce aktivity sú zamerané na pochopenie sociálneho a kultúrneho blahobytu rodín z historického hľadiska a hľadiska rozličných generácií.

73. AKO TO BOLO KEDYSI...

Postup:

Pozvite do triedy starých rodičov žiakov, aby vám priblížili, čo sa oni ako žiaci v škole o ľudských právach učili a či to nejakým spôsobom pre život potrebovali. Ktoré práva zadefinované vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv v súčasnosti postrádali v časoch, keď boli deťmi?

POZNÁMKY

¹ Na získanie praktických príkladov pozrite „More than 50 Ideas for Commemorating the Universal Declaration of Human Rights“, na stránke <http://www.ohchr.org> alebo kontaktujte kanceláriu najvyššieho komisára pre ľudské práva pri OSN. Zoznam pamätných dní získate na internetovej stránke OSN alebo v jej kanceláriách.

Námety na diskusiu:

Opýtajte sa žiakov, akým spôsobom by zabezpečili komplexný rozvoj osobnosti človeka, čo sa dozvedeli o rešpektovaní ľudských práv a slobôd, čo rozumejú pod pojmom porozumenie a vzájomná úcta v rámci skupín obyvateľstva a národov, čo by urobili za zachovanie spravodlivosti a mieru.

74. RODOKMEŇ**Postup:**

Vyzvite študentov, aby nakreslili rodokmeň svojej rodiny (s opatrnosťou pristupujte k prípadom adopcie). Po diskusii so spolužiakmi diskutujte vo veľkej skupine o nasledujúcom:

- Čím sa líši život rodiny od života rodiny ich prarodičov?
- Čo spôsobilo tieto zmeny? Boli to zmeny v rebríčku hodnôt, spoločenské zmeny, zmeny v technike či niečo iné? Ktoré zo zmien boli prospešné a ktoré nie?
- Zmenili sa práva členov rodiny v rámci jednej generácie?

6.8 DISKRIMINÁCIA

Ani jeden z nás nemá právo vyvyšovať sa nad druhého a nie je ničím viac než niekto iný. Koniec koncov sme si všetci rovní a máme rovnaké práva a povinnosti.

Rovní áno, ale nie totožní – skutočnosť, ktorá nabáda ľudí vymedzovať medzi sebou hranice a klásť dôraz na rozdiely, o ktorých si myslia, že sú dôležité. Ak sa vymedzia hranice, ktoré nielenže ľudí rozdeľujú, ale niektorých pritom stavajú do pozície nadradenosti voči iným na základe odlišnej rasy, farby pleti, sexuálneho správania, jazyka, náboženstva, politického presvedčenia či sociálneho pôvodu, vzniká diskriminácia.

Jednou z hlavných príčin diskriminácie je aj pohlavie. Pretože to súvisí s biologickou rozdielnosťou pohlaví, je pre ľudí ťažko predstavitelne nebrať tento rozdiel do úvahy. Skutočnosť, že sme rozdielni iba v niečom, neznamená, že sme rozdielni vo svojich podstatách. To, že máme rôzne telesné schránky, neznamená, že aj naše ľudské práva majú byť rôzne.

Ďalšou zo škodlivých foriem diskriminácie je diskriminácia podľa farby pleti či príslušnosti k určitej rase. Tomuto drobnému rozdielu sa neustále prikladá prehnaný dôraz, ktorý stavia do úzadia našu ľudskú prirodzenosť.

Žiadny učiteľ nedokáže eliminovať diskrimináciu ako takú. Nech akokoľvek hlásame rovnosť medzi ľuďmi, rovnosť šancí a príležitostí, nedarí sa to vždy zabezpečiť. Výchova na potlačenie diskriminácie sa nemá obmedziť iba na odhaľovanie stereotypných tvrdení či predsudkov. Má sa zamerať na prezentáciu presných a konkrétnych informácií a na pochopenie, že v tomto procese sme aktérmi najmä my sami.

Ide o proces neustáleho spytovania si svedomia. Dôležité pritom je informovať žiakov o celkovej spoločensko-ekonomickkej a politickej situácii a ich vzájomnom prepojení. Najdôležitejšie pre učiteľov je vyvarovať sa vlastnej predpojatosti a diskriminačných nálad, ktoré ako mnohí iní ľudia, majú. Každý učiteľ by mal sám zodpovedať za vlastné sebahodnotenie, lebo ak vo svojom správaní objaví isté prvky diskriminácie, stanú sa súčasťou jeho osobnosti a môže tieto modely správania prenášať na žiakov.

6.8.1 Diskriminácia – stereotypy

Ak sa zaoberáme stereotypmi správania, existuje tu nebezpečenstvo, že sa začneme správať protichodne. Hovorte so žiakmi o tom, že čo i len drobný náznak nesúhlasu s týmto tvrdením môže práve vyústiť do ďalšej formy stereotypného správania sa. Pýtajte sa žiakov, či zažili situácie, v ktorých počuli, ako niekto povedal: „Sú všetci rovnakí!“ alebo „Je to jedna banda!“.

Nasledujúce aktivity sú orientované na pochopenie podstaty stereotypného správania, jeho identifikáciu v bežnom živote a ako prevencia proti takémuto správaniu.

75. SÚ VŠETCI ROVNAKÍ

Postup:

Rozdajte každému zúčastnenému malý kamienok či nejaký bežný predmet, napríklad zemiak a poproste ich, aby sa s ním „spriatelili“ – naozaj ten predmet spoznali. Vyzvite niektorých žiakov, aby svojho „kamaráta“ predstavili spolužiakom, pričom uvedú koľko má rokov, či je šťastný alebo smutný, alebo akým spôsobom sa stal daným predmetom. Môžu aj vymyslieť krátky príbeh, pieseň alebo básničku. Potom vložte všetky predmety späť do škatule a pomiešajte ich. Nakoniec všetky predmety vysypte a požiadajte žiakov, aby si našli ten svoj.

Vyslovte známy výrok – každá skupina ľudí sa na prvý dojem zdá byť rovnaká, ale ak ju raz spoznáte, zistíte, že sú rozdielni. Majú svoje vlastné zážitky, skúsenosti, a predsa sa môžu stať priateľmi. To však znamená potlačiť všetky stereotypy (ako napríklad „skaly sú studené, tvrdé a nezaujímavé“) dávno pred tým, ako sme ich spoznali. Znamená to, neposudzovať ich.

76. SPOZNAJ ROZDIELY

Postup:

Vyslovte nasledovné tvrdenia:

1. Mám rád/a lekárov, lebo sa vždy správajú úctivo.
2. Teší ma skutočnosť, že niektorí lekári sa voči mne správajú úctivo.
3. Lekári sú veľmi úctiví.

Diskutujte o tom, ktorý z výrokov je stereotypom (č. 3), ktorý je predsudkom (č. 1) a ktorý je vyslovene názorom (č. 2). Zdôraznite pritom, ako všetky tri výroky (ako formy psychického vnímania) komplikujú charakteristiku lekárov nielen ako milých a starostlivých ľudí, ale aj ako prísnych a netrpezlivých jedincov. Rozprávajte sa o tom ako stereotypy, predsudky a názory ovplyvňujú naše postoje k určitým veciam.

6.8.2 Diskriminácia – na základe farby pleti či rasy

Rasizmus spočíva vo viere, že isté skupiny ľudí sú, na základe určitých charakteristík (týkajúcich sa najmä fyzického výzoru), nadradené alebo menejcenné. Neprejavuje sa len navonok, napríklad posudzovaním iných podľa príslušnosti k určitému etniku či na základe farby pleti, ale má aj svoje skryté podoby, keď sa napríklad spoločnosť systematicky správa voči niektorým skupinám obyvateľstva diskriminujúco.

Rasistické nálady často vyúsťujú do rasovej diskriminácie, ktorá má všeobecne negatívny dopad. Prejavuje sa neakceptovaním či prehliadaním potrieb tých, ktorých považujeme za odlišných a menejcenných, alebo má závažnejšie formy prejavujúce sa týraním, vykorisťovaním či sociálnym vylúčením.

Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie je pri predchádzaní takýchto prípadov vhodným dokumentom.

Farba pleti je jedným z najčastejších dôvodov diskriminácie, ktorej musia ľudia čeliť. Nasledujúca aktivita pri-náša námety, ako vytvárať multikultúrne prostredie prostredníctvom zážitkového učenia.

77. SPOLOČNOSŤ OSLOBODENÁ OD RASIZMU

Poznáme veľa spôsobov, ako v triede propagovať zásady tolerancie a multikultúrneho prostredia. Normy správania sa jedincov formujú postoje žiakov k rôznym témam, napr.: do akej miery je dôležitý očný kontakt, aký majú názor na spoločné aktivity, aký majú vzťah k dramatickému prejavu či rozprávaniu príbehov. Ak v triede spozorujete prípady rasovej diskriminácie, neodkladne ich riešte a neprehliadajte ich. Naučte žiakov rozpoznávať prvky rasizmu v správaní sa jedincov. Prečítajte si príbehy slávnych ľudí, ktorí sa zapojili do boja proti diskriminácii. Prečítajte si aj o ľuďoch, ktorí svojou činnosťou a skúsenosťami prispeli k rozvoju všeobecnej vzdelanosti ľudstva. V učebnej látke uveďte čo najviac príkladov na tému diverzity a poprosťte o pomoc rodičov žiakov, príbuzných a kamarátov. Usporiadajte besedu a pozvite ľudí odlišnej farby pleti či jedincov inej rasy, ktorí sa verejne angažujú a diskutujú o ich aktivitách.

Skúste v triede nasledujúcu techniku - povedzte žiakom, že sa stanú členmi multikultúrneho prostredia, no nebudú vopred poznať farbu svojej pleti.

6.8.3 Diskriminácia – na základe príslušnosti k minoritným skupinám

Význam pojmu „minoritná skupina“ si často zamieňame za význam slov „etnický“ a neraz aj „rasový“. Ak tomu tak je, nájdú pri výchove a vzdelávaní uplatnenie techniky spomenuté v predchádzajúcich kapitolách. Pojem minoritná skupina má aj iný význam. Často sa ním označujú pôvodní obyvatelia určitého územia, vysídlení, migrujúci pracovníci, utečenci a dokonca utláčané národy. Typickým znakom týchto skupín je chudoba. Menšinová skupina prestane byť minoritnou, ak dosiahne politickú moc.

Hoci má každý člen takejto skupiny zaručené individuálne ľudské práva, je neraz potrebné zaručiť im dodatočnú ochranu. Podľa typu menšiny môže ísť o právo na kultúrne a politické sebaurčenie, právo vlastníť pozemky, právo na odškodnenie kvôli vyvlastneniu, právo kontroly nad prírodnými zdrojmi či právo vstupu na posvätné miesta.

Aktivita poskytuje viaceré námety zamerané na pochopenie pojmu minoritná skupina a hlbšie zamyslenie sa nad touto problematikou.

78. URČOVANIE NIEKTORÝCH MINORITNÝCH SKUPÍN

Pomôžte študentom zdefinovať pojem minoritná skupina.

- Môžete hovoriť o príslušníkoch minorít v pravom slova zmysle?
- Na základe akých znakov sa líšia príslušníci minoritnej skupiny od jedincov väčšinovej populácie?

Zaujímajte sa o súčasné minoritné skupiny a najprv sa zaoberajte len skupinami, ktoré žijú vo vašom okolí. Majte na zreteli aj to, aby študenti venovali pozornosť aj tým skupinám, ktoré sa stali menšinovými na základe spoločenských konvencií, určitých výnimočných schopností, sexuálnej orientácie či iných aspektov. Diskriminuje väčšinová spoločnosť tieto skupiny? Ako sa diskriminácia prejavuje?

Žiaci z vyšších ročníkov môžu skúsiť techniku prípadovej štúdie a vyhladať informácie o počte príslušníkov špecifickej menšinovej skupiny, mieste ich pobytu, historických a kultúrnych črtách, súčasnej situácie a ich požiadavkách.

- Na základe čoho sa stávajú isté skupiny obyvateľov minoritnými skupinami (napr. pôvodné skupiny obyvateľov, imigranti, utečenci, migrujúci pracujúci)?

6.8.4 Kultúrna identita/ kultúrna diverzita

Každý z nás vyrastal a žije v určitom kultúrnom prostredí, no často si túto skutočnosť ani neuvedomuje, pretože sa stala jeho prirodzenou súčasťou. V štátoch, kde žijú príslušníci etnických, náboženských či jazykových skupín alebo dokonca pôvodní obyvatelia, sa kultúrna identita stáva predmetom problematiky ľudských práv, a to najmä vtedy, ak príslušníci väčšinovej populácie chcú povýšiť svoje práva nad práva týchto skupín.

Dohovor o právach dieťaťa venuje špeciálnu pozornosť práve kultúrnej identite dieťaťa. Článok č. 29 zaručuje dieťaťu výchovu, ktorá akceptuje jeho kultúrny pôvod, hodnoty a jazyk. Článok č. 30 umožňuje dieťaťu v plnej miere sa zúčastňovať na kultúrnom a umeleckom vyžití a napokon článok č. 31 zaručuje špeciálne deťom pochádzajúcim z minoritných skupín a skupín z radov pôvodného obyvateľstva právo na vlastnú kultúru, používanie svojho jazyka či kultúrne a náboženské vyžitie.

Dokument organizácie UNESCO Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva zdôrazňuje spojitosť medzi kultúrnou identitou a diverzitou: „Kultúra dostáva v priestore a čase rôzne podoby. Jej diverzita sa prejavuje v jedinečnosti a pluralite jednotlivých foriem identity skupín a spoločností zastupujúcich ľudstvo ako také. Ako zdroj premeny, inovácie a kreativity je kultúrna diverzita potrebná pre ľudskú spoločnosť práve tak, ako je potrebná rozmanitosť druhov pre prírodu“ (článok č. 1). Cieľom aktivít je veku primerane pochopiť podstatu kultúrnej identity a diverzity.

79. ČLENOVIA MENŠINOVÝCH SKUPÍN

Návrhy aktivít - zadania pre žiakov:

Skúmajte vo vašej spoločnosti nasledujúce javy:

- Žijú medzi vami jedinci menšinových skupín?
- Rešpektuje sa ich kultúrna identita?
- Majú právo na slobodné šírenie svojej kultúry, či ide len o jej šírenie v súkromných kruhoch, alebo je to celkom zakázané?
- Rešpektuje vaša škola kultúrne odlišnosti minoritných skupín?
- Usporiadajte besedu s reprezentantmi menšinovej skupiny. Pomôžte žiakom pripraviť si zmysluplné otázky a upozornite ich, aby sa vyvarovali stereotypných reakcií. Ako sa môžu žiaci podieľať na utváraní atmosféry plnej spravodlivosti, slobody a rovnosti?

Ďalšie otázky do diskusie:

- Prečo je právo na kultúrnu identitu potrebné? Prečo je dôležité zachovávať, rozvíjať a vážiť si odlišné kultúry?
- Prečo potláča väčšinová spoločnosť práva minoritných skupín?

6.8.5 Diskriminácia – na základe pohlavia

Článok č. 2 Všeobecnej deklarácie ľudských práv hlása všeobecnú platnosť ľudských práv „bez akejkoľvek výnimky“. Pokračujte vymenovávaním príkladov, na ktorých základe vznikajú medzi ľuďmi imaginárne rozdiely. Jedným z podobných príkladov je fenomén sexuality – diskriminácia na základe pohlavia („sexizmus“), je tiež jednou z príčin sociálnej nespravodlivosti.

Sexizmus, podobne ako rasizmus, sa prejavuje v každom aspekte spoločenského a kultúrneho života. Ovplyvňuje názory ľudí a podporuje diskrimináciu. Cieľom aktivít je poukázať na fakt, že posudzovanie ľudí na základe sexuálnych znakov je nehumánne. Ide o náročnú problematiku, na ktorú je potrebná hlbšia príprava učiteľa a citlivé usmerňovanie aktivít. Preto je aj samotný výber problematiky na uvážení učiteľa/lky, ktorý/á najlepšie pozná triedu, v ktorej učí.

80. SEXUALITA ČI POHLAVIE?

Postup a námety na diskusiu:

Vysvetlite rozdiel medzi sexualitou (biologický aspekt) a pohlavím (kultúrny aspekt). Rozdeľte žiakov do dvoch skupín a povedzte im, aby identifikovali rozdiely medzi mužmi a ženami; najprv prezentujte príklady vzťahujúce sa na sexuálne znaky (napr.: mužom rastú fúzy), neskôr príklady vzťahujúce sa na pohlavné znaky (napr.: muži sú lepší v matematike; ženy sú jemnejšie). Každý z tímov prečíta jedno tvrdenie a následne musia spoločne určiť, či ide o tvrdenie vzťahujúce sa k sexualite, alebo k pohlaviu. Samozrejme, že narazíte pritom na mnohé protirečenia (napr. Sú muži vo svojej podstate naozaj agresívni?), ale následná diskusia odhalí žiakom vlastné stereotypné názory na problematiku pohlavných rozdielov. Vyhľadajte príklady stereotypných tvrdení v triede, učebniciach, médiách a spoločnosti.

81. KTO JE KTO?

Postup a námety na diskusiu:

Požiadajte žiakov, aby si k problematike preštudovali dostupnú literatúru v školskej knižnici:

- Našli ste v literatúre rovnaké zastúpenie oboch pohlaví?
- Je pre ženy typické, že sú zodpovedné, fyzicky zdatné, dobrodružné, kreatívne a zaujímajú sa o viaceré profesie?
- Je pre mužov typické, že sú humánni, starostliví, nápomocní, citliví, a že im nezáleží na tom, či sú dostatočne mužní?
- Sú muži a ženy rovnocenní?
- Podieľajú sa muži na rodičovských povinnostiach a domácich prácach?
- Angažujú sa ženy v aktivitách mimo rodiny a ak áno, v mimo typicky ženských profesiách (napr.: učiteľka, zdravotná sestra, sekretárka), či vykonávajú zle platené alebo dokonca vôbec neplatené profesie?

82. ZÁMENA POHLAVÍ

Postup a námet na diskusiu:

Vyberte si známy príbeh (napr. z románu, filmu, televízneho seriálu či rozprávky) a prerozprávajte ho tak, že zmeníte postavám pohlavie. Následne diskutujte so žiakmi, aké pocity to v nich vyvolalo.

83. ČO MÁM RÁD(A)/ČO ROBIEVAM

Postup a námety na diskusiu:

Povedzte žiakom, aby písomne zodpovedali nasledujúce otázky o sebe:

1. Tri veci, ktoré sú typické pre moje pohlavie a ktoré rád/a robím.
2. Tri veci, ktoré sú typické pre moje pohlavie a ktoré nerád/a robím.
3. Tri veci, ktoré by som rád robil/a, keby som mal opačné pohlavie.

Požiadajte žiakov, aby si vymenili „odpovedové“ hárky so spolužiakom rovnakého pohlavia. Neskôr to isté urobia s dvojicou opačného pohlavia (v prípade chlapčenských či dievčenských kolektívov si vymenia hárky jednotlivé dvojice).

Výsledky prediskutujte. Ako sa spoločnosť správa k jedincom, ktorí nerešpektujú rozdiely medzi pohlavím? Obmedzujú určitým spôsobom predurčené vzorce správania sa mužov a žien účinnosť ľudských práv?

84. ROBÍME ROZHODNUTIA

Požiadajte žiakov, aby si spomenuli na nejaké dôležité rozhodnutie v ich vlastnej rodine, ktoré malo dopad na všetkých jej členov. Uved'te, či išlo o rozhodnutie otca, matky alebo oboch rodičov súčasne. Diskutujte, o ktorých rodinných záležitostiach rozhodujú muži a o ktorých ženy.

Následne ich požiadajte, aby na papier napísali zoznam rozhodnutí, ktoré sa uskutočnili v posledných piatich rokoch a mali dopad na celú spoločnosť (napr. založenie novej strany, postavenie či zatvorenie nemocnice, rozdeľovanie pozemkov, zvyšovanie cestovného v autobusovej doprave). Každé skupine zadajte jeden prípad a poprosťte, nech zistia nasledujúce:

- Aký dopad majú jednotlivé rozhodnutia na občanov v závislosti od pohlavia? Dotýkajú sa určitým spôsobom iba žien a dievčat, či iba mužov a chlapcov?
- Napíšte všetky rozhodnutia, tiež ktorá zo strán ho urobila a aké v nej bolo zastúpenie mužov a žien.
- V čom by sa líšili jednotlivé rozhodnutia, keby ich robila strana, v ktorej je rovnaké zastúpenie mužov i žien?

6.9 INTOLERANCIA A TOLERANCIA

Skutočnosť, že je ľuďom niečo cudzie, otvára možnosť pre vznik postojov, ktorých základom je nedôvera k odlišnostiam a odchýlkam. Predsudky sú komplexom predstáv, ktoré sa vyskytujú v našom najbližšom okolí a sú založené na určitých predpokladoch bez toho, aby boli dokázané. Keď získajú permanentnú formu, nazývajú sa stereotypy. Pokiaľ je niekto zaťažený predsudkami, bude náchylný vidieť len tie veci, ktoré súhlasia s jeho predstavami, a tak bude len posilňovať svoju zaujatosť a stereotyp, v ktorý verí. Panuje zhoda v tom, že predsudky sú získané, neučené.

INTOLERANCIA je nedostatok úcty voči iným spôsobom správania a jednania, nedostatok rešpektu k inému presvedčeniu. Prejavuje sa odmietaním odlišných spôsobov správania sa a názorov, ktoré nám nie sú vlastné. Intolerancia môže znamenať, že sa s niektorými ľuďmi bude zaobchádzať nevhodným spôsobom z dôvodov ich náboženského presvedčenia, sexuálnej orientácie alebo pre ich odev či účes. Intolerancia neakceptuje odlišnosť. Je základom **rasizmu, antisemitizmu, xenofóbie a diskriminácie všeobecne**. Často vedie k násiliu.

Netolerancia – neznášanlivosť, nerešpektovanie, pramení v presvedčení, že vlastná skupina, systém viery alebo spôsob života je dokonalejší ako iné. Tento postoj môže viesť k celému radu dôsledkov od jednoduchého nedostatku slušnosti alebo ignorovania iných až po zložitú sociálnu štruktúru, ako napr. apartheid alebo genocída. Všetky podobné postupy majú svoj pôvod v popretí základnej hodnoty ľudského individua. **Preto prvoradým cieľom výchovy k tolerancii je úcta k ľudskej dôstojnosti a integrite všetkých ľudí.** To je podstatou všetkých teórií a medzinárodných noriem ľudských práv a tiež hlavnou motiváciou skrývajúcou sa za snahami o dosiahnutie mieru.

Pri vysvetľovaní, ako rozpoznať intoleranciu, je najlepšie začať s opismi a príkladmi, ktoré sa vyskytujú v súčasnosti (médiá, denná tlač, publicistika). Najlepším postupom je, keď študenti sami nachádzajú a pomenúvajú príklady intolerancie. Je dôležité pochopiť intoleranciu ako problém mnohých spoločností – ako globálny a celosvetový problém. Uvedenú problematiku sme vzhľadom na jej frekvenciu rozpracovali širšie. Prinášame námety viacerých aktivít podporujúcich úctu k ľudskej dôstojnosti a integrite. Majú pomôcť účastníkom vnímať vlastné aj skupinové predsudky a zistiť, aké postoje majú k tejto problematike.

Niektoré príklady netolerancie:

Ukážky z médií, na ktoré môže učiteľ poukázať:

Agentúra SITA, denník PRAVDA, 2. 2. 2002: *Reakcie na sobáše homosexuálov*
<http://www.blisty.cz/art/12571.html>

Vítázoslav Mórica (PSNS): „Tento štát nediskriminuje inak orientovaných ľudí, nediskriminujem ich ani ja, keď ich nazývam buzeranti. Pýtal som sa svojho kolegu biológa Muranského, či aj medzi chrobákmi sú takto čudne sexuálne orientované chrobáky. Ten mi dal jasnú odpoveď, chrobačia spoločnosť by takéhoto jedinca vykázala na okraj živočíšneho spoločenstva, lebo nezabezpečuje, aby chrobáky nevymreli.“

Rómska tlačová agentúra (RPA): *Krajský súd potvrdil vodičovi MHD rozsudok o vine za hanobenie rasy*
<http://www.changenet.sk/index.stm?section=spr&x=119061> (11. 10. 2005)

Krajský súd v Prešove na verejnom zasadnutí zamietol odvolanie obžalovaného Jozefa Gaľu a potvrdil rozsudok prvostupňového súdu, ktorý na hlavnom pojednávaní dňa 10. marca 2005 odsúdil 57-ročného vodiča autobusu MHD Prešov za trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia. Okresný súd v Prešove uznal obžalovaného – vodiča MHD – vinným z toho, že 4. januára 2004 v Prešove v trolejbuse č. 1 počas kontroly cestovných lístkov vynadal v prítomnosti viacerých cestujúcich sestram Márii a maloletým Kláre a Erike Galyasovým z dôvodu ich rómskej príslušnosti do čiernych húb s tým, že už dávno mali ísť do plynu. Za to súd vodičovi uložil peňažný trest vo výmere 5 000 korún a pre prípad, že by výkon peňažného trestu mohol byť úmyselne zmarený, súd ustanovil náhradný trest odňatia slobody v trvaní dvoch mesiacov. Rómsku tlačovú agentúru (RPA) o tom informoval Columbus Igboanusi z Ligy aktivistov pre ľudské práva, ktorý poškodené zastupoval. Na základe zistenia skutkového stavu dospel súd k záveru, že obžalovaný svojím konaním naplnil všetky pojmové skupiny skutkovej podstaty trestného činu hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 198 Trestného zákona.

Príklady aktivít:

85. EURO CITY NA PAPIERI

Úvodné zadanie:

Nastupuješ do vlaku EuroCity na týždňovú cestu. Cestuješ v kupé, o ktoré sa musíš podeliť s tromi ďalšími ľuďmi. Ktorým z nasledujúcich cestujúcich by si dal prednosť?

- srbský vojak z Bosny,
- švajčiarsky maklér s nadváhou,
- taliansky diskdžokej - vyzerá, že má množstvo dolárov,
- Afričanka, ktorá predáva výrobky z kože,
- mladý umelec nakazený vírusom HIV,
- rómsky huslista z Maďarska,
- baskitský nacionalista, ktorý pravidelne cestuje do Ruska,
- nemecký rapper žijúci veľmi alternatívnym životným štýlom,
- slepý harmonikár z Rakúska,
- ukrajinský študent, ktorý nechce ísť domov,
- Rumunka stredného veku bez víz, ktorá má na rukách asi jednoročné dieťa,
- tvrdá a agresívna feministka z Dánska,
- švédsky skinhead zreteľne pod vplyvom alkoholu,
- wrestler (zápasník) z Belfastu, ktorý ide na futbalový zápas,
- poľská prostitútky z Berlína,

- francúzsky farmár, ktorý vie len po francúzsky, s plným košom výrazne aromatického syra,
- kurdský utečenec žijúci v Nemecku. (Všetci rôzni - všetci rovní. 1995, 54 s.)

Postup pre facilitátora:

1. Každý hráč dostane kópiu opisu hry. Opíšte úvodnú situáciu scenára a požiadajte účastníkov, aby si prečítali opis ľudí cestujúcich vo vlaku. Každý si vyberie troch ľudí, s ktorými by cestoval najradšej.
2. V 4 - 5 členných skupinách účastníci porozprávajú o svojom výbere a dôvodoch, na ktorých základe spolucestujúcich uprednostnili. Skupine ponecháme čas na vytvorenie spoločného zoznamu cestujúcich - troch, s ktorými by cestovať chceli, a troch, s ktorými by v žiadnom prípade nechceli cestovať - na základe dohody.
3. Na záver bude každá skupina prezentovať svoj spoločný výber. Bude tiež zaujímavé, ak uvedú, pri ktorých spolucestujúcich dochádzalo k najväčším rozporom.

Príklady otázok do diskusie:

1. Aké kritériá ste použili pri osobnom rozhodovaní? Zmenili sa kritériá počas práce v skupine?
2. V čom sú prezentované situácie blízke skutočnosti?
3. Ak ste v skupinách nedospeli k spoločnej dohode, prečo?
4. Čo bolo najťažšie?
5. Čo vám bránilo dohodnúť sa?

86. STEREOTYPY

Postup pre facilitátora:

1. Vysvetlíte žiakom, že stereotyp je presvedčenie, že všetci členovia určitej skupiny majú rovnaké vlastnosti a všetci sú rovnakí.
2. Žiaci píšú na papier odpovede na otázku Aká je vaša stereotypná predstava o:
  - bezdomovcovi,
  - rockovej hviezde,
  - žiakovi, ktorý sa učí na samé jednotky,
  - učiteľovi matematiky,
  - náboženskom fanatikovi,
  - Rómovi,
  - katolíckom kňazovi,
  - starom človeku.
3. Odpovede žiaci postupne čítajú a nahlas komentujú, zhovárate sa o nich.
4. Odpovede žiaci podrobne analyzujú. Učiteľ - facilitátor sumarizuje, zisťuje, či všetci žiaci v triede majú rovnakú stereotypnú predstavu. Ak nie, prečo? Ak áno, prečo? V ktorých prípadoch sa názory žiakov líšia len minimálne? Prečo?
5. Otázky, ktoré sú vhodné pre skupiny, ale aj pre jednotlivcov:
  - a) Ako môže daný stereotyp vplývať na osobu alebo skupinu ľudí, ktorej sa to týka?
  - b) Ako môže daný stereotyp vplývať na osobu alebo skupinu ľudí, ktorá stereotypom verí?

Príklady otázok do diskusie:

- Čo ovplyvnilo tvoju predstavu o istej skupine ľudí, napr. o Rómoch, Maďaroch, Nemcoch, skínoch a pod.?
 Je táto predstava objektívna?
 Je táto predstava ovplyvnená názorom rodičov, kamarátov, prostredia a skupiny, v ktorej sa pohybuješ?
 Ako možno zabrániť vzniku nesprávnych stereotypov a predstáv o ľuďoch a skupinách ľudí?
 Akými prostriedkami je možné bojovať proti stereotypnému správaniu? (Shapiro, D., 1995, s. 56.)

TOLERANCIA – termín pôvodne znamenal znášanie, znášateľnosť, trpezlivosť. Z filozofického hľadiska reprezentuje správanie človeka, ktorý je odhodlaný nepotláčať u druhých presvedčenie, ktoré sa týka najmä svetonázoru a morálky, a tiež jeho prejavy aj napriek tomu, že ich sám nepokladá za správne či prijateľné. Neznamená to súhlas ani ľahostajnosť. Požiadavka tolerancie je zdôvodnená slobodou človeka, ktorý sa môže sám rozhodnúť aj s rizikom, že sa pomýli.

Nasledujúce aktivity sa sústreďujú na hľadanie spoločných charakteristík a vlastností ľudí, zážitkovým učeníím približujú mechanizmus vzniku „škatulkovania“, stereotypov a prežívania situácie, keď je niekto diskriminovaný.

87. SPOLOČNÝ STROM

Čo je potrebné?

Silueta stromu nakreslená na baliacom papieri a zavesená na stene, torzo suchého stromu zasadené do zeme, fixky, pastelky, papier, nožnice, lepidlo.

Postup:

1. Účastníci vytvoria dvojice a snažia sa nájsť záujem, potrebu, obavu, nádej alebo inú charakteristiku alebo znak spoločný s partnerom vo dvojici.
2. Na papier namaľujú list, kvet alebo plod a do nakresleného tvaru napíšu svoje mená a nájdenu spoločnú charakteristiku. Tvar vystrihnú a nalepia do siluety stromu. Listy, kvety alebo plody môžu žiaci tiež kresliť priamo na plagát so siluetou stromu. Potom účastníci vytvoria nové dvojice a postup sa opakuje. Cvičenie sa opakuje dovtedy, kým sa zimná kostra neoblečie do letného kabáta. Hra trvá asi 30 minút.

Rozšírenie:

Necháme stáť alebo visieť strom v spoločnom priestore a ako postupne objavujeme ďalšie spoločné charakteristiky, dopĺňujeme ich na strom napr. počas celého školského roka.

88. BABYLONSKÁ VEŽA

Čo je potrebné?

Lepiaca páska, kartičky alebo malé kúsky papiera (každý zo skupiny musí mať papierik alebo kartičku).

Na kartičky napíšete jednu z týchto viet:

- Usmievaj sa naňho!
- Mrač sa naňho!
- Urob naňho grimasu a povedz mu, že nič nevie!
- Počúvaj všetko, čo povie!
- Všetko po ňom opakuj!
- Hovor s ním stále o niečom inom!
- Nepočúvaj nič z toho, čo povie!
- Rozprávaj s ním ako so šesťročným dieťaťom!
- Usmievaj sa naňho a prejavuj mu aj ďalšie neverbálne pozitívne prejavy!
- Ignoruj ho, nevšímaj si ho, chod' od neho preč!
- Tvár sa pohrdavo a povedz niečo ironické na jeho adresu!
- Chváľ ho!
- Nič nehovor, iba sa naňho mrač a rob nepríjemné grimasy!
- Rozprávaj sa s ním veľmi láskavo a milo!
- Zaujímaj sa oňho, vypytuj sa na jeho zdravie a pod.!

Rovnakú vetu môžete napísať na viacero kartičiek, ide o to, aby každý mal nejakú vetu.

Postup pre facilitátora:

1. Každému účastníkovi dajte jednu kartičku s nápisom a povedzte mu, aby ju nikomu neukazoval.
2. Každému dajte kúsok lepiacej pásky.
3. Každý účastník prilepí svojmu susedovi kartičku na chrbát tak, aby ju dotýčným určite nevidel.
4. Rozdeľte účastníkov do skupín po 4 - 6 účastníkoch a povedzte im, že budú tvoriť živé sochy v situáciách, v ktorých si ľudia navzájom pomáhajú. Môžu napríklad vytvoriť sochu na situáciu, kde niekoľko detí pomáha prejsť starej pani cez cestu alebo ako deti pomáhajú rodičom upratať byt.
5. Úlohou každej skupiny bude dohodnúť sa, čo budú znázorňovať.
6. Účastníci každej skupiny pri tvorení sôch spolupracujú. Je dôležité, aby sa každý účastník pri spolupráci správal k ostatným podľa toho, čo majú napísané na kartičke prilepenej na chrbte.
7. Asi po 20 minútach povieť účastníkom, aby si posadali na svoje miesta. Každá skupina potom predvedie ostatným svoju živú sochu. Účastníci majú stále na chrbte kartičky a nevedia, čo je na nich napísané. Každý sa k nim musí aj naďalej správať podľa toho, čo majú napísané na chrbte.
8. Keď každá skupina predvedie svoju živú sochu, povieť účastníkom, aby si odlepili kartičky a pozreli sa, čo majú na nich napísané. Hra trvá asi 45 minút.

Otázky do diskusie:

- Aký to bol pocit, keď sa s vami zaobchádzalo určitým a vždy rovnakým spôsobom?
- Prečítajte, čo máte napísané na kartičkách. Ako toto označenie ovplyvnilo vašu výkonnosť a výkonnosť skupiny?
- Prečo by bola vaša skupina výkonnejšia/nevýkonnejšia, keby ste nemali na chrbte označenie?
- Dávajú si ľudia nálepky aj v živote? Označujú deti, dospelí ostatných ako dobrých, zlých, panovačných, milých alebo príjemných bez toho, aby ich dobre poznali?
- Čo považujete za negatívne na škatuľkovaní ľudí?
- Máte nejakú osobnú skúsenosť s tým, že vás niekto nejakým spôsobom zaškatuľkoval? Podel'te sa o ňu s nami. (Bližšie Shapiro, D, 1995, s. 74.)

89. HRA NA ŽLTÝCH A MODRÝCH

Čo je potrebné?

Väčší priestor uprostred triedy, dva kusy papiera pre každého žiaka.

Postup pre facilitátora:

1. Žiakom povieme, že v tejto hre je veľmi dôležité presne dodržiavať pravidlá. Každý žiak musí urobiť to, čo obsahujú pravidlá hry, a zabudnúť na svoj skutočný vzťah k danej osobe.
2. Potom žiakov rozdelíme na dve skupiny - na „žltých“ a „modrých“.
3. Mladí ľudia si v každej skupine navzájom podajú ruky a presunú sa do stredu triedy.
4. Študentom dáme inštrukcie, že papier, ktorý každý z nich drží v ruke, nie je papier, ale zlato. A oni chcú získať zlato čo najviac. Budú sa prechádzať po triede a každého, na koho sa pozrú, požiadajú o kúsok zlata (teda papiera). Keď žiaka požiadajú o zlato niekto z jeho skupiny, musí sa usmiať a dať mu zlato. Ale ak ho požiadajú o zlato niekto z druhej skupiny, zamračí sa a povie: „Nie, ty jedno krpaté decko, tebe zlato nedám.“
Hra trvá päť až sedem minút.
5. Potom si žiaci posadajú do kruhu a zhovárime sa s nimi o pocitoch a prežívaniach.

Príklady možných otázok:

- Ako si sa cítil/a, keď si požiadal/a o kúsok zlata niekoho z tvojej skupiny?
- Ako si sa cítil/a, keď si požiadal/a niekoho z druhej skupiny?
- Zistil/a si, že sa vyhybaš členom druhej skupiny? Prečo?

- Čo má táto hra spoločné s diskrimináciou?
- Čo znamená diskriminácia - vysvetlite pojem.
- Charakterizujte, prečo je diskriminovanie niektorých nespravodlivý spôsob správania sa k ľuďom.
- Poznáš/poznáte niekoho, kto bol nejakým spôsobom diskriminovaný a chcel/chceli by ste o tom ostatným porozprávať? (Shapiro, D., 1995, s. 71.)

ODVAHA

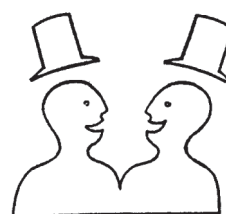
Konám v súlade so svojím presvedčením.

ZDRAVÝ ROZUM

Používam zdravý úsudok, robím to, čo je správne a dobré.

ZMYSEL PRE HUMOR

Viem byť veselý a vtipný bez zraňovania iných

7. KAPITOLA

HODNOTENIE VÝCHOVY A VZDELÁVANIA K ĽUDSKÝM PRÁVAM

Hodnotenie ako výsledok komunikácie žiak – učiteľ – rodič má poznávaciu, motivačnú a konatívnu funkciu. Sprostredkúva kontakt školy s rodičmi a v konečnom dôsledku učí žiakov hodnotiť. Naučiť žiakov hodnotiť je podľa niektorých súčasných autorov, ktorí sa hodnotením zaoberajú, jednou z prvoradých úloh školy (Slavík, 1999). Od správneho hodnotenia či zhodnotenia poznatkov, situácií, ľudí, udalostí, okolností závisí náš pohľad na svet, naše postoje aj hodnotová hierarchia. Hodnotíme v podstate stále – či už si to uvedomujeme alebo nie. Je to neoddeliteľná súčasť nášho každodenného života. Ak chceme mladých ľudí zodpovedne pripraviť na praktický život, musíme im, okrem iného, aj prostredníctvom modelovania nášho hodnotenia ich výchovno-vzdelávacích výsledkov ukázať vzor, návod ako hodnotiť.

7.1 CHARAKTERISTIKA JEDNOTLIVÝCH TYPOV HODNOTENIA

Priblížme si niektoré typy hodnotení:

- **Sumatívne (finálne) hodnotenie** – jeho úlohou je získať celkový, konečný prehľad o dosahovaných výkonoch (polročné hodnotenie).
- **Normatívne hodnotenie** je hodnotenie relatívneho výkonu. Meradlom je sociálna norma stanovená vo vzťahu k určitej skupine alebo populácii (ide o porovnávanie s ostatnými žiakmi v triede).
- **Formatívne** – spätnoväzobné alebo korektívne hodnotenie, poskytuje hodnotiacu informáciu vtedy, keď sa dá určitý výkon ešte zlepšiť. Je zamerané na podporu ďalšieho efektívneho učenia. Realizuje sa prostredníctvom spätnej väzby, je pravdivé ale neohrozuje. Nedostatky a chyby nie sú trestané, ale sú považované za rozvojové možnosti a posúvajú žiaka dopredu. Takéto hodnotenie buduje na dôvere medzi učiteľom a žiakom (učiteľom – rodičom, žiakom – žiakom).
- **Kriteriálne hodnotenie** je hodnotením absolútneho výkonu (meradlom je fakt, že je úloha jednotlivca splnená, pričom nezáleží na výkonoch ostatných žiakov v triede, teda nejde o porovnávanie). Tento spôsob hodnotenia zameriava pozornosť na určitú kvalitatívnu stránku hodnoteného prejavu a vymedzuje jeho hodnotovú polaritu (tvorivý – netvorivý, presný – nepresný). Kritérium je charakteristikou miery kvality výkonov žiaka alebo jeho správania. **Kritérium je meradlom žiakovej kompetencie v danej oblasti.**
- **Autentické hodnotenie** sa týka hodnotenia autentickej práce konkrétneho jednotlivca. Je to hodnotenie v reálnej situácii – napr. hodnotenie praktického výrobku, vytvoreného rozpočtu na triedny výlet, plagátu, ktorý pozýva verejnosť na návštevu školy pri príležitosti dňa otvorených dverí... Nejde teda o reprodukovanie naučeného, ale o produkovanie nového originálneho „výrobku“, ktorý vznikol v súvislosti s praktickým využitím konkrétneho učiva. Autentické hodnotenie má najbližšie k životu a odzrkadľuje skutočné kvality žiaka, jeho schopnosti použiť naučené vedomosti, pojmy, zručnosti, postoje, hodnoty.
- **Interné hodnotenie** – hodnotenie učiteľom, ktorý v triede učí.
- **Externé hodnotenie** – hodnotitelia sú z prostredia mimo školy.
- **Neformálne hodnotenie** – pozorovanie výkonu žiakov počas bežnej práce v triede.
- **Formálne hodnotenie** – žiaci sú naň dopredu upozornení, môžu sa pripraviť.
- **Priebežné hodnotenie** – zhodnotenie žiakovej úrovne realizované pozorovaním počas dlhšieho časového obdobia.
- **Záverečné hodnotenie** – týka sa ukončenia výučby predmetu alebo uceleného pracovného programu.
- **Objektívne hodnotenie** – býva prostredníctvom didaktických testov, ktoré obmedzujú alebo vylučujú vplyv učiteľa.
- **Hodnotenie priebehu** – hodnotenie činnosti, ktorá práve prebieha.
- **Hodnotenie výsledku** – hodnotenie výsledku práce (písomka) (podrobnejšie – Průcha, J. a kol., 1995).

Vo všeobecnosti v našich školách prevláda normatívne a sumatívne hodnotenie založené na porovnávaní jednotlivých žiakov v triede bez toho, aby boli „poučení“ o možnostiach nápravy, bez toho, aby pochopili, prečo sú pri riešení niektorých úloh, problémov neúspešní, bez toho, aby mohli nachádzať cesty k zlepšeniu. V priebehu

hodnotenia sa príliš veľký dôraz kladie na kognitívnu oblasť. Žiaci sa stávajú v súvislosti s hodnotením iba pasívnymi objektmi, nemajú možnosť sa na hodnotení podieľať a často ani pochopiť, podľa akých meradiel ich učiteľ posudzuje. Hodnotenie dosahovaných výsledkov je príliš všeobecné, čím sa informačná hodnota úspechov aj neúspechov žiaka výrazne znižuje.

Pre vzdelávanie súvisiace s ľudskoprávnou problematikou aj vo všeobecnosti v škole (a nielen v nej) je vhodné najmä formatívne, kriteriálne a autentické hodnotenie.

Všetkými spomínanými tromi typmi hodnotenia sa má prelínať **diagnostické hodnotenie**, ktoré v dnes zaužívej terminológii súvisí iba s určitými konkrétnymi problémami a poruchami žiakov. Každé hodnotenie musí prihliadať na špecifické povahové, inteligenčné a sociálne zvláštnosti individuálnej osobnosti.

Ďalšími spôsobmi – vonkajšími formami hodnotenia „nového“ spôsobu vzdelávania okrem klasifikácie **pomocou päťstupňovej škály číselnej alebo slovnej, slovného hodnotenia, kombinovaných foriem hodnotenia**, ktoré sa používajú v súčasnosti, sa môže stať **hodnotenie vypracovaných alebo vyriešených aplikačných úloh súvisiacich s kľúčovým učivom (témou), Gardnerovou teóriou viacnásobných inteligencií a revidovanou Bloomovou taxonómiou vzdelávacích cieľov**. Prínosom pre žiakov bude **posudzovanie konkrétnych prác jednotlivcov alebo skupín (výsledok skupinovej práce), esejí, portfólií, projektov (jednotlivcov, skupín), ročníkových prác, praktických činov (jednotlivcov, skupín), dramatizácií, prípadových štúdií**. Takýto spôsob hodnotenia je však nemysliteľný bez **zmeny prístupov a vyučovacích metód** rovnako ako bez **zmeny učiteľa**. Učiteľ, ktorý je neodmysliteľnou súčasťou hodnotenia, má byť osobnosťou. Ak budú jeho odborné a ľudské kvality, sociálna a emocionálna dimenzia dostatočne rozvinuté, dokáže byť rešpektovaným a participujúcim.

Nezanedbateľným je aj rozvíjanie osobnostných kvalít žiakov – ich intrapersonálnej a interpersonálnej inteligencie, pretože naučiť sa zodpovednosti, úcte, vytrvalosti, komunikačným zručnostiam, spolupráci a mnohým ďalším kompetenciám bude pre ich život nevyhnutné. Bude to nevyhnutné aj v súvislosti so vzdelávaním a s hodnotením svojho vzdelávania. **Absencia osobnostnej a sociálnej výchovy mladých ľudí vzdelávanie nového typu znemožní**. Jednou z možností, ktoré môžu byť pre náš hodnotiaci systém inšpiráciou, je medzinárodný program pre hodnotenie žiakov organizácie OECD (PISA). Deklaruje záväzok spoločne monitorovať všetky výstupy vzdelávacích systémov prostredníctvom merania výsledkov žiakov. Konkrétne sa to týka čitateľskej, matematickej a prírodovednej gramotnosti. Čo sa v každej z týchto oblastí hodnotí?

Hodnotenie je zamerané na zistenie rozsahu, v akom si mladí ľudia osvojili širšie zručnosti, vedomosti, schopnosti, ktoré budú potrebovať vo svojom dospelom živote, chápanie súvislostí a medzipredmetové spôsobilosti nevynímajúc. Dôležité sú aj všeobecné kompetencie, ktoré je potrebné u žiakov rozvíjať v rámci všetkých vyučovacích predmetov – **schopnosť komunikácie a riešenia problémov, adaptabilita, flexibilita, práca s ITK** (Měření vědomostí a dovedností. Nová koncepce hodnocení žáku. OECD, 1999).

7.2 VYBRANÉ SPÔSOBY HODNOTENIA

Vybrané spôsoby hodnotenia sú zvlášť vhodné pre hodnotovú problematiku, akou výchova a vzdelávanie k ľudským právam v skutočnosti je. Ich používanie významne rozšíri repertoár hodnotenia.

7.2.1 Hodnotenie prostredníctvom aplikačných úloh

Vo Websterovom slovníku je aplikačná úloha (inquiry) definovaná ako situácia, prostredníctvom ktorej hľadáme pravdu, informácie, poznatky o niečom, skúmanie faktov alebo princípov, výskum, bádanie (Webster s Third International Dictionary, Unabridged). Aplikačné úlohy vedú k aktívnemu učeniu a tým aj k zapamätaniu si učiva. Stávajú sa reálnymi situáciami, v ktorých žiaci môžu aplikovať to, čo sa naučili a vytvárať si tak mentálne programy. Prostredníctvom aplikačných úloh sa napríklad rozprávanie o prírodných vedách „premení“ na skutočnú prírodovednú činnosť. Žiak sa stáva zodpovedným za vlastné učenie sa, učí sa tiež preberať aktívnu rolu v procese utvárania obsahu a procesu svojej každodennej prípravy. Aplikačné úlohy prinášajú do školských tried

aktivitu – činnosť. Okrem činnostných slovies súvisiacich s Bloomovou taxonómiou poznávacích cieľov obsahujú aj možnosti ôsmich typov inteligencie podľa H. Gardnera (logicko-matematickej, jazykovej, priestorovej, telesno-pohybovej, akustickej, prírodnej, intrapersonálnej, interpersonálnej). Bloomova taxonómia umožňuje použitie rôznych oblastí alebo druhov pojmov a jednotlivé typy inteligencie pomáhajú vytvoriť rámec aplikačných úloh tak, aby ich riešenie vyžadovalo použitie rôznych prístupov.

Taxonómia kognitívnych cieľov

Úrovne revidovanej (pôvodnej) Bloomovej taxonómie (Byčkovský, P., Kotásek, J., Pedagogika, 2004) a príklady činnostných slovies:

- **Zapamätať si (vedomosť)** – žiak si vyvoláva informácie z pamäti alebo ich znovu poznáva: vymenuj, povedz, opíš, prirad, umiestni, urob zoznam, zarecituj, spomeň si na historickú udalosť...
- **Porozumieť (porozumenie)** – žiak informáciám rozumie, chápe ich a dokáže ich predniesť rôznymi spôsobmi: povedz, čo znamená, vysvetli, povedz hlavnú myšlienku, povedz v poradí, povedz prečo, ukáž (nakresli), povedz ako, povedz definíciu, uveď príklad, klasifikuj, sumarizuj, porovnaj, vysvetli, usudzuj...
- **Aplikovať (aplikácia)** – žiak rieši problém s použitím informácie a vhodného zovšeobecnenia: zmeň, použi... novým spôsobom, ukáž, ako urobiť, predved (zdramatizuj), nakresli, namaľuj obrázok, ktorý ukazuje ako použiť..., uveď príklad, zdôvodni, povedz, ako je v tomto prípade použité, aplikuj, implementuj...
- **Analyzovať (analýza)** – žiak rozkladá informácie na jednotlivé časti: roztrieď do skupín, povedz, v čom sú – podobné (odlišné), povedz, čo je pravdivé (nepravdivé, skutočné, presvedčivé), povedz, čo si sa naučil z..., rozlišuj, usporiadaj do štruktúry, prisudzuj – prisudzovanie stanoviska...
- **Hodnotiť (hodnotenie)** – žiak posudzuje informácie na základe určitých kritérií: povedz, prečo je...lepší (horší, spravodlivejší), povedz, prečo súhlasíš alebo nesúhlasíš s..., urči poradie, porovnaj, rozhodni, povedz, čo sa stane, urob súhrn, dokáž, posúď, over...
- **Tvoriť (syntéza)** – žiak rieši problém tak, že spája rôzne informácie, čo vyžaduje originálne, tvorivé myslenie: povedz alebo napíš nový príbeh o..., vyrob (vytvor) nové, postav alebo skonštruuj, poskladaj, povedz, čo iné by... mohol urobiť, povedz, ako lepšie by sa dal urobiť..., kombinuj, skombinuj, vynájdi, plánuj, predstav si, že..., povedz, čo si myslíš, že bude ďalej, formuluj hypotézy, navrhuj, projektuj, konštruuj...

Revidovaná Bloomova taxonómia ponúka komplexný pohľad na vzdelávanie. Pozostáva z dvoch dimenzií:

- **poznatky – faktické, konceptuálne, procedurálne, metakognitívne¹,**
- **kognitívne procesy – zapamätať si, porozumieť, aplikovať, analyzovať, hodnotiť, tvoriť.**

Jednota obsahu a procesu vo výchove a vzdelávaní môže byť naznačená nasledujúco:

Ciele (Kompetencie – čo chceme naučiť)	+	Prostriedky (Organizačné formy a metódy výchovy a vzdelávania)	+	Hodnotenie (Kritériá hodnotenia – opísať prejavy, komponenty)
---	---	---	---	--

V súvislosti s **hodnotením** aplikačných úloh sa často vyskytuje slovné spojenie **dokonalé zvládnutie**, ktoré je súhrnom logických princípov, obsahu kurikula a aplikačných úloh, ktoré žiakom poskytujú príležitosť aktívne si vyskúšať použitie pojmu alebo zručnosti v reálnom živote a vytvoriť si mentálny program použiteľný v budúcnosti, v praktickom živote (Kovaliková, S., Olsenová, K., 1996). Dôležitým je aj sociálny a osobnostný faktor, prostredie s vhodnou klímou, budovanie spolupatričnosti triednej skupiny, akceptácia, tolerancia, ochota pomôcť, priateľstvo.

POZNÁMKY

¹ Faktické – terminológia, konkrétne poznatky, ktoré je potrebné si osvojiť, ak sa žiak chce orientovať v príslušnom odbore. Konceptuálne – klasifikácie a kategórie, zákonitosti a zovšeobecnenia, teórie, modely, štruktúry – určujú vzájomné vzťahy medzi prvkami poznatkov. Procedurálne – špecifické postupy a algoritmy, špecifické techniky a metódy, kritériá umožňujúce vybrať správny postup. Metakognitívne – všeobecné poznatky o poznávaní, uvedomovanie si vlastných kognitívnych procesov.

Úskalia a zároveň **prínosy** hodnotenia prostredníctvom vyriešených aplikačných úloh súvisia s neinformovanosťou učiteľov na jednej strane a s možnosťou „dovzdelat' sa“ v takomto modernom a zmysluplnom spôsobe hodnotenia na strane druhej.

Gardnerova typológia inteligencií (Gardner, H., 1999) poukazuje na možnosti využitia dominantných typov inteligencie pri učení sa nasledujúcim spôsobom:

- **Jazyková inteligencia** sa u žiakov prejavuje inklinovaním k rozprávaniu, čítaniu, písaniu. Lahko si zapamätávajú mená, dátumy. Najlepšie sa učia počúvaním a čítaním.
- **Logicko-matematická inteligencia** znamená uprednostňovanie pokusov, práce s číslami, systematizovania. Žiaci vynikajú v matematike, logike, rozumových úvahách. Najlepšie sa učia prostredníctvom vzorcov, kategorizovaním a klasifikovaním pojmov.
- **Priestorová inteligencia** preferuje kreslenie, navrhovanie, pozeranie obrázkov, filmov, snívanie. Žiaci radi pracujú s grafmi, mapami, kreslia, konštruujú. Najlepšie sa učia vizualizáciou.
- **Telesno-pohybová inteligencia** využíva reč tela, dotyky, manipuláciu s predmetmi. Žiaci uprednostňujú telesné aktivity – šport, tanec, dramatizáciu. Najlepšie sa učia pohybom, dotykmi, spracovávaním informácií pomocou zmyslov.
- **Akustická inteligencia** uprednostňuje spievanie, počúvanie hudby, hru na hudobnom nástroji. Žiaci vynikajú v rozoznávaní tónov, majú zmysel pre rytmus. Najlepšie sa učia prostredníctvom rytmov, melódie, hudby.
- **Prírodná inteligencia** sa realizuje trávením času v prírode, vytváraním zbierok, pozorovaním živej aj neživej prírody. Žiaci sú citliví voči prírode, radi a často hľadajú súvislosti týkajúce sa prírody. Najlepšie sa učia priamo v teréne, uskutočňovaním experimentov, chovaním zvierat či pestovaním rastlín.
- **Osobná (intrapersonálna) inteligencia** uprednostňuje prácu osamote. Preferuje sebazpoznávanie, zameranie na vlastné pocity, záujmy, sny. Žiaci vynikajú v samostatnej práci, robia individuálne projekty a majú vlastné pracovné tempo.
- **Sociálna (interpersonálna) inteligencia** presadzuje rozhovory s ľuďmi, mnoho priateľov a skupinovú prácu. Žiaci radi spolupracujú, vedia komunikovať a urovnávať konflikty, sú dobrými organizátormi. Najlepšie sa učia rozhovormi a spoluprácou s inými.

7.2.2 Hodnotenie skupinovej práce

Pri skupinovej práci, práci v tíme, kooperatívnom učení je hodnotenie alebo reflexia prirodzenou súčasťou procesu učenia sa. Kooperatívna skupinová činnosť prináša interaktivitu a tým aj väčšie zapojenie sa jednotlivca do aktivít súvisiacich s hodnotením. Žiaci zisťujú, že proces, počas ktorého vzniká výsledný „produkt“, je dôležitejší ako samotný výrobok či známka, ktorú dostanú. Pri hodnotení vidia a počujú reakcie vlastnej skupiny, publika, učiteľa. Žiaci sa naučia hodnotiť prácu vlastnej skupiny, iných skupín, jeden druhého v rámci skupiny a seba. Konečný produkt (prezentácia) môže byť hodnotený inou skupinou, učiteľom, rodičmi, návštevou prítomnou v triedach.

Úskalia a zároveň **prínosy** hodnotenia skupinovej práce pri kooperatívnom spôsobe výučby:

- ťažisko hodnotenia sa z učiteľa presúva na skupinu,
- činnosť v skupine – teda aj hodnotenie prináša výraznejšie výsledky až po dlhšom časovom období,
- nejednoznačná je miera zhodnotenia príspevia jednotlivca,
- otázne – ale nie nemožné – je meranie osobnostného a sociálneho rozvoja (úroveň empatie),
- osobný individuálny prínos je merateľný iba samým žiakom, prípadne jeho blízkym priateľom či malou skupinou,
- ak žiaci preberajú zodpovednosť za vlastné učenie, musia preberať zodpovednosť aj za reflexiu, je potrebné, aby sa naučili hodnotiť učebnú činnosť a skupinovú dynamiku – pri hodnotení opisovať, neposudzovať,
- pre hodnotenie je dôležitá atmosféra súdržnosti, otvorenosti, čestnosti, priateľstva a participácie.

Metódy techniky skupinového hodnotenia: skupinové pozorovanie, dotazníky, denníky, hodnotiace listy, interview, kolujúci dotazník, hodnotenie prostredníctvom videozáznamu a podobne (Kasíková, H. 1997).

7.2.3 Portfólio a ako ním hodnotiť

Portfólio je jedným z moderných spôsobov autentického hodnotenia. Je to usporiadaný súbor prác zozbieraných za určité časové obdobie, ktorý poskytuje rozmanité informácie o skúsenostiach a pracovných výsledkoch žiaka. Obsahuje napr. písomné práce, úvahy na rôzne témy, výtvarné diela, projekty, záznamy pozorovaní a ich interpretácie. Portfólio môže mať aj charakter knihy alebo denníka a jeho súčasťou sú aj komentáre učiteľov, rodičov týkajúce sa práce, ale aj správania sa žiaka – informácie o jeho vývoji a pokroku.

Pedagogické hodnotenie portfólia predpokladá splnenie troch podmienok:

1. Jednoznačne sú vymedzené ciele a kritériá hodnotenia.
2. Na základe vymedzených cieľov a kritérií musí byť určené **čo, kým a kedy** má byť do portfólia vkladané.
3. Kritériá hodnotenia sú použité na komplexné posúdenie žiakovej tvorivosti (Slavík, J., 1999).

V portfóliu sú zozbierané žiacke práce, ktoré sú prejavom jeho tvorivosti. Preto hodnotenie týchto „diel“ nie je jednoduché a vyžaduje si veľa pedagogického majstrovstva, taktu, tvorivosti a zmyslu pre hodnotenie procesu tvorby – činnosti, ktorá vedie k výsledku. Práca s portfóliom je úzko spätá aj so sebahodnotením žiakov (výber, charakteristika, hodnotenie prác vkladanych do portfólia).

Portfólium nie je iba hodnotením kognitívnych ukazovateľov, ale vypovedá aj o osvojovaní si sociálnych kompetencií (sociálna angažovanosť, empatia, solidarita a vzájomná pomoc). Je cestou k tomu, aby sa učenie nestalo konkurenčným bojom a aby sa poskytla podpora aj slabým, úzkostlivým, znevýhodneným žiakom. Portfólium sa zameriava na procesnú stránku učenia a tým rozširuje možnosti alternatívnych spôsobov hodnotenia. Je aj dobrou pomôckou pri komunikácii učiteľa s rodičom – pokrok dieťaťa je možné dokázať na konkrétnych materiáloch.

Portfólium **nesmie slúžiť na porovnanie s iným žiakom**. Zmysluplná evalvácia je založená na porovnaní aktuálnych prác žiaka s jeho predchádzajúcimi prácami (porovnáva sa sám so sebou).

Všetky spomenuté atribúty sú tak ako v predchádzajúcich spôsoboch hodnotenia **úskaliami** aj **prínosmi** zároveň.

7.2.4 Hodnotenie formou dotazníkov

Mieru porozumenia žiakov je možné testovať obvyklým spôsobom. No názory a postoje hodnotiť alebo ovplyvňovať je oveľa zložitejšie, nakoľko sú veľmi subjektívne. **Dotazníky** s otvorenou odpoveďou, ktoré sa zadávajú v pravidelných časových intervaloch, sú najjednoduchším spôsobom hodnotenia a výsledné hodnoty sú najpresnejšie.

Vyhodnotiť, či sa zlepšilo povedomie určitej školy ohľadom problematiky ľudských práv, je veľmi zložité. Ak sa však dôkladne zadefinovali ukazovatele úspešnosti a hodnotenie prebehlo regulárne, je možné tieto zmeny monitorovať a vhodne na ne reagovať. Zaangažovať žiakov do procesu prípravy nástrojov na testovanie jednotlivcov ohľadom problematiky ľudských práv, tried a celých škôl, môže byť významnou skúsenosťou.

Na hodinách týkajúcich sa ľudských práv je dôraz kladený na otvorenú komunikáciu. Pre učiteľa je dôležitá spätná väzba od žiakov, prostredníctvom ktorej získa prehľad o ich pocitoch, prianiach, očakávaniach a prínose vzdelávania. Na tieto účely v prílohe prinášame niektoré príklady dotazníkov zameraných na spätnú väzbu, vyjadrovanie pocitov a sebahodnotenie žiakov.

Tri trojčiatka – sebahodnotiaci dotazník zameraný na vyjadrovanie pocitov (J. Gibbs, 1999). Žiaci vymalujú časť alebo celú postavičku s výrazom pocitov, aké mali počas aktivity. Pocity sa mohli počas hodiny aj striedať, vtedy bude vymalovaný kúsok každej postavičky, ku ktorej napíšu, k akej časti hodiny sa vzťahujú.

Telegram – žiaci napíšu telegram, v ktorom opíšu, ako sa cítili, ako ich zaujali niektoré témy, čo sa naučili, čo by ešte chceli vedieť. Telegram môžu poslať napríklad vložením do škatule, ktorá putuje po triede. Vyučujúci/a zhrnie odkazy z telegramov pred celou triedou.

Soví totem – žiaci si podľa vzoru po krátkej diskusii vymalujú svoj vlastný totem po ukončení nejakého celku alebo celoročnej práci. Na štyroch políčkach odpovedajú na tieto alebo podobné otázky:

1. Moje súčasné učebné úspechy.
2. Veta, ktorá ma podľa mňa najviac vystihuje.
3. V čom sa chcem zlepšiť (na čom chcem pracovať).
4. Čo sa chcem ešte naučiť/o čom sa chcem dozvedieť.

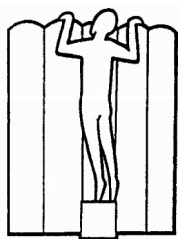
Moje kompetencie – sebahodnotiaci dotazník zameraný na sebahodnotenie svojich kompetencií u žiakov 2. stupňa základnej školy podľa určených indikátorov (pilotne overený v rámci výskumných úloh ŠPÚ).

Sebahodnotenie – dotazník zameraný na skupinovú prácu a mieru participácie účastníka skupiny.

Dotazník hodnotenia vzdelávania – umožňuje získať informácie, ako žiaci vidia obsah a priebeh vzdelávania, čo dokážu využiť v každodennom živote, na čo je potrebné viac sa zamerať a pod.

ZVEDAVOSŤ

Túžim dozvedieť sa
alebo poznať veci
v plnom rozsahu.

PRAVDIVOSŤ

Som úprimný(á) k sebe aj
k ostatným.

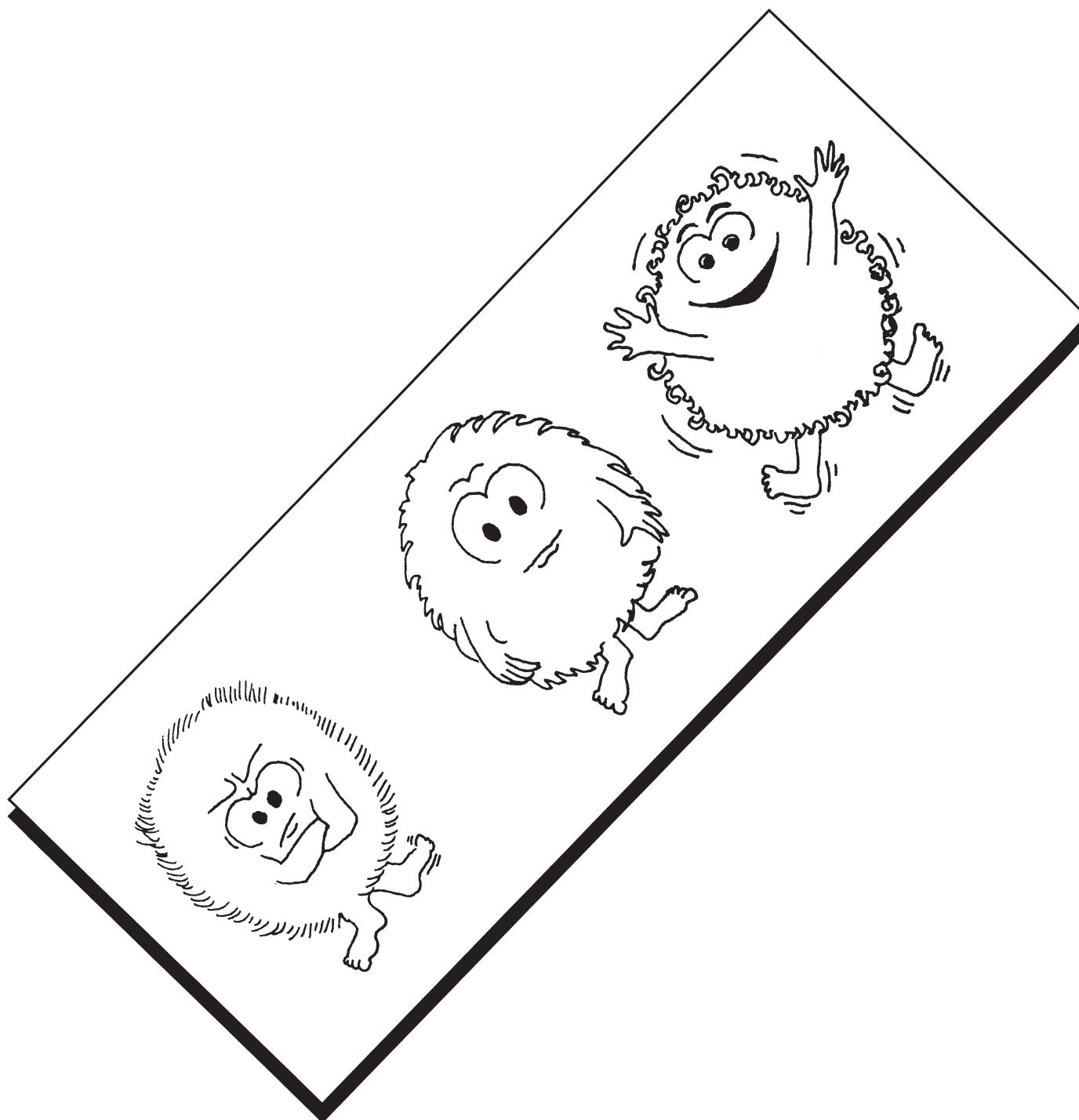
NÁPADITOSŤ

Riešim problémy
s použitím dostupných
zdrojov.

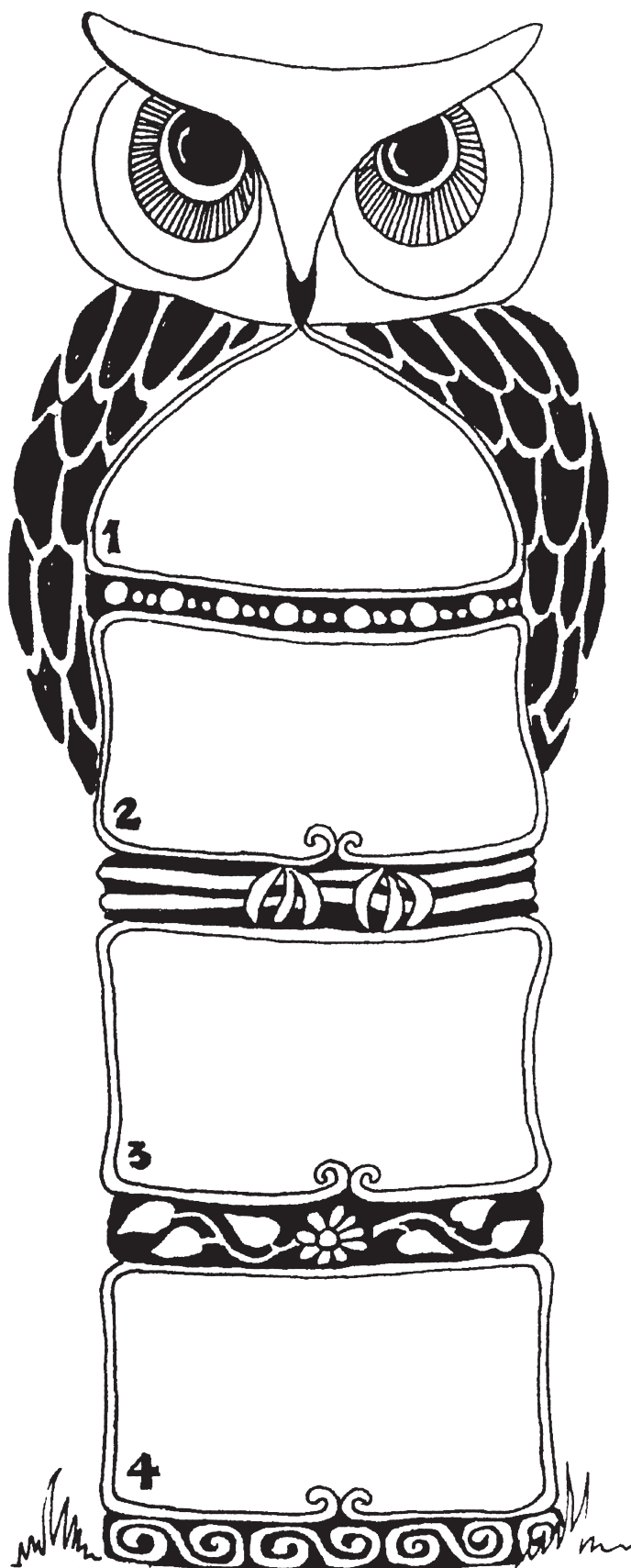
SEBAHODNOTIACI DOTAZNÍK – TRI TROJČIATKA

DOTAZNÍK TELEGRAM

TELEGRAM									
Napište čitateľne – adresu paličkovým písmom					Používajte služby ozdobných telegrafných vzorov				
<small>Hrubo orámovanú časť vyplní odosielateľ</small>									
Poplatky v hotovosti v známkach	za telegram	Sk	h	Adresa odosielateľa (nedoručuje sa)	Smerovací záznam			Poradové číslo	
	za služby							Odoslaný na: (oddelení, pracovisku)	
	celkom				Prijal	do:	dňa:	hod:	podpis:
Druh	Adresa stanice – Podacia stanica			Číslo	Počet slov	Deň	Hodina	Prepravná cesta – bezplatné a služ. údaje	
Platené údaje		Adresa príjemcu (meno alebo označenie – ulica – číslo domu – miesto určenia Ak má adresát telefón, uveďte jeho číslo pred adresou!)							
Text a podpis									
22-101									

SOVÍ TOTEM

MOJE KOMPETENCIE

mesto/obec:..... žiak/žiačka*

vek:..... moja značka:.....

* Vhodné zakrúžkujte.

1. KOMUNIKÁCIA	Hodnoty						
Priatelia alebo známi mi často hovoria, čo ich trápi alebo aké majú problémy.	veľmi často	5	4	3	2	1	veľmi zriedkavo
Dokážem sa súvisle vyjadrovať, moje vety majú hlavu a pätu.	skoro vždy	5	4	3	2	1	skoro nikdy
Keď rozprávam, dokážem pochopiť alebo vystihnúť, čo je podstatné.	veľmi dobre	5	4	3	2	1	málokedy (viac si všímam detaily)
Viem odhadnúť, čo si ostatní myslia a cítia.	veľmi často	5	4	3	2	1	málokedy
Dokážem iným povedať, čo si myslím.	skoro vždy	5	4	3	2	1	skoro nikdy
Viem prejaviť svoje pocity a povedať, čo cítim.	je to pre mňa ľahké	5	4	2	2	1	je to pre mňa ťažké
Pozerám sa na človeka, s ktorým sa rozprávam (očný kontakt).	skoro vždy	5	4	3	2	1	skoro nikdy
Pri rozhovore sa nerozptyľujem inými činnosťami.	nikdy	5	4	3	2	1	často sa rozptyľujem
Keď mi niekto niečo hovorí, sústredene ho počúvam a dávam mu doplňujúce otázky.	skoro vždy	5	4	3	2	1	skoro nikdy
2. SPOLUPRÁCA	Hodnoty						
Viem, čím môžem prispieť k práci skupiny (v čom som dobrý(á), aj čo môžem vylepšovať).	skoro vždy	5	4	3	2	1	skoro nikdy
Pri práci v skupine sa usilujem o dosiahnutie cieľa.	väčšinou	5	4	3	2	1	málokedy
Myslím si, že je dôležité spolupracovať.	úplne s tým súhlasím	5	4	3	2	1	vôbec s tým nesúhlasím
Lepšie je spolupracovať ako navzájom súťažiť.	úplne s tým súhlasím	5	4	3	2	1	vôbec s tým nesúhlasím
Pri spolupráci dokážem presadiť svoj názor/svoje riešenie, keď som o ňom presvedčený(á) a pokladám to za potrebné.	ide mi to ľahko	5	4	2	2	1	mám s tým problémy
Dokážem prijať rozhodnutie skupiny.	úplne to platí	5	4	3	2	1	vôbec to neplatí
Dokážem vychádzať ostatným v ústrety.	ide mi to ľahko	5	4	3	2	1	ide mi to ťažko
Viem si priznať chyby a nedostatky.	je to pre mňa ľahké	5	4	3	2	1	je to pre mňa ťažké
Je pre mňa dôležité, čo ostatní v skupine hovoria alebo robia.	veľmi dôležité	5	4	3	2	1	je mi to jedno

3. RIEŠENIE PROBLÉMOV MEDZIĽUDSKÝCH VZŤAHOCH	Hodnoty						
Keď sa vyskytne nejaký problém, riešim ho hneď, ako sa vyskytne.	skoro vždy	5	4	3	2	1	skoro nikdy
Pri riešení problémov (konfliktov) beriem do úvahy aj názory ostatných, ktorých sa to týka.	skoro vždy	5	4	3	2	1	skoro nikdy
Viem sa dohodnúť na riešení problému tak, aby boli všetci zúčastnení spokojní (dohoda, kompromis).	väčšinou	5	4	3	2	1	málokedy
Zvládam aj zložité situácie.	stáva sa to často	5	4	3	2	1	nestáva sa to
Dokážem si priznať chyby a slabosti.	je to pre mňa ľahké	5	4	2	2	1	je to pre mňa ťažké
4. KOMPETENCIA UČIŤ SA	Hodnoty						
Rád(a) sa zaoberám novými vecami.	stáva sa to veľmi často	5	4	3	2	1	nestáva sa to
Nachádzam si nové informácie (cez počítač, knihy, časopisy, aj v cudzom jazyku, od odborníkov, spolužiakov...).	pravidelne	5	4	3	2	1	nepotrebujem to
Dokážem si osvojiť nové informácie.	veľmi ľahko	5	4	3	2	1	je to pre mňa ťažké
Dokážem spájať nové informácie s tým, čo už viem.	väčšinou sa mi to darí	5	4	3	2	1	mám s tým problém
Viem čítať grafy a vyznám sa v mapách.	veľmi ľahko	5	4	3	2	1	je to pre mňa ťažké
Som vytrvalý(á) pri učení.	je to pre mňa ľahké	5	4	2	2	1	je to pre mňa ťažké
Mám premyslené, aké vzdelanie chcem dosiahnuť.	úplne jasne	5	4	3	2	1	veľmi nejasne
Myslím si, že je potrebné učiť sa celý život.	úplne súhlasím	5	4	3	2	1	nesúhlasím
5. KOMPETENCIA ROZMÝŠLAŤ	Hodnoty						
Pri premýšľaní sa dokážem sústrediť.	za každých okolností	5	4	3	2	1	zriedkakedy sa mi to podarí
Dokážem oddeliť dôležité od nedôležitého a nájsť, čo je podstatné.	bez problémov	5	4	3	2	1	väčšinou nie
Nachádzanie súvislostí (čo s čím súvisí) mi nerobí žiadny problém.	spravidla nikdy	5	4	3	2	1	mám s tým problém
Dokážem rozlíšiť, čo je príčina, že sa niečo stalo, a čo je následok.	jasne a zreteľne	5	4	2	2	1	je mi to väčšinou nejasné
Viem v hlavných bodoch zhrnúť výsledky alebo podstatné informácie (urobiť záver – napríklad v rozhovore, po prečítaní textu a pod).	presne a systematicky	5	4	2	2	1	robí mi to problémy
Dokážem svoje názory a konanie zdôvodniť.	jasne a zreteľne	5	4	2	2	1	nedokážem to

6. KOMPETENCIA HODNOTIŤ	Hodnoty						
Dokážem povedať svoj názor bez toho, aby som sa niekoho dotkol(a).	vždy sa mi to podarí	5	4	3	2	1	často sa môj názor ľudí dotkne
Snažím sa hodnotiť veci a činnosti (nie osoby).	veľmi ľahko	5	4	3	2	1	je to pre mňa ťažké
Keď mám nejaké nedostatky, beriem to ako výzvu na zlepšenie.	vždy	5	4	3	2	1	nikdy
Dokážem povzbudiť iných v ich činnosti alebo v tom, aby sa zlepšovali.	primerane situácii	5	4	2	2	1	nerobím to
Mám vytvorený rebríček vlastných hodnôt a noriem (pravidiel), o ktorých viem a ktoré si uvedomujem.	poznám ich veľmi dobre	5	4	3	2	1	mám v tom veľa nedostatkov
Rozmýšľam o informáciách alebo udalostiach a vytvorím si na ne vlastný názor.	skoro vždy	5	4	3	2	1	skoro nikdy
7. VYTRVALOSŤ A VÝKONNOSŤ	Hodnoty						
Svoj čas si viem dobre (efektívne) zadeliť a využiť.	stáva sa to veľmi často	5	4	3	2	1	nestáva sa to
Viem presne, čo chcem dosiahnuť a idem za tým.	väčšinou	5	4	3	2	1	málokedy
Úlohy si splním dobre a v primeranom čase.	väčšinou	5	4	3	2	1	málokedy
Podávam svoj najlepší osobný výkon (robím veci tak, ako najlepšie dokážem).	skoro vždy	5	4	3	2	1	skoro nikdy
Napriek tomu, že sa mi nedarí, úlohy (svoju prácu) dokončím.	ťažkosti ma neodradia	5	4	2	2	1	ťažkosti ma odradia
Vo svojom učení alebo v nejakej činnosti sa chcem naďalej zlepšovať.	skoro vždy	5	4	3	2	1	skoro nikdy
8. ZODPOVEDNOSŤ	Hodnoty						
Dokážem odhadnúť dôsledky svojho konania.	väčšinou áno	5	4	3	2	1	väčšinou nie
Prijímam zodpovednosť za svoje konanie a jeho dôsledky (aj za neúspechy).	vždy	5	4	3	2	1	málokedy
Čo sľúbim alebo na čom sa dohodnem, to aj splním.	vždy	5	4	3	2	1	zriedkavo, je to pre mňa ťažké
Ľudia, ktorí ma poznajú, hovoria, že sa dá na mňa spoľahnúť.	hovoria často	5	4	3	2	1	nehovoria
Uvedomujem si svoju úlohu v tom, čo práve robím, a povinnosti, ktoré z toho vyplývajú.	skoro vždy	5	4	2	2	1	veľmi zriedkavo
Som zodpovedný(á) aj voči sebe (napr. v starostlivosti o zdravie).	úplne to platí	5	4	3	2	1	vôbec to neplatí

9. TVORIVOSŤ A PRUŽNOSŤ	Hodnoty						
Dokážem robiť/riešiť veci neobvyklým, originálnym spôsobom.	robím to často	5	4	3	2	1	robím to zriedkavo
Skúšam nové možnosti.	veľmi často	5	4	3	2	1	málokedy
Mám veľa nápadov a viem improvizovať.	je to pre mňa ľahké	5	4	3	2	1	je to pre mňa ťažké
Mám rád(a) tvorivé úlohy/tvorivú prácu.	takmer vždy	5	4	3	2	1	veľmi zriedkavo
Viem byť spontánny(a).	veľmi často	5	4	2	2	1	iba niekedy
Viem dobre reagovať na zmeny alebo sa im prispôbiť.	skoro vždy	5	4	3	2	1	skoro nikdy
10. KOMPETENCIE AKTÍVNEHO PRÍSTUPU A ORGANIZAČNÉ KOMPETENCIE	Hodnoty						
Prichádzam s návrhmi, čo treba urobiť alebo ako robiť veci inak.	robím to často	5	4	3	2	1	robím to zriedkavo
Vykonávam činnosti (úlohy), ktoré sú podľa mňa potrebné, aj keď to nikto odo mňa nevyžaduje.	veľmi často	5	4	3	2	1	málokedy
Rád(a) sa sám od seba zapájam do spoločnej činnosti.	veľmi často	5	4	3	2	1	málokedy
Viem si dobre zorganizovať svoju prácu (učenie sa).	ide mi to ľahko	5	4	3	2	1	ide mi to ťažko
Viem zorganizovať aj prácu v skupine a rozdeliť úlohy.	ide mi to ľahko	5	4	3	2	1	ide mi to ťažko
11. KOMPETENCIE V OBLASTI INFORMAČNEJ A KOMUNIKAČNEJ TECHNOLOGIE	Hodnoty						
Mám prístup k počítaču, viem ho používať	vždy, keď potrebujem	5	4	3	2	1	vôbec nepoužívam
Používam textový procesor (píšem vo worde).	často	5	4	3	2	1	zriedkavo
Dokážem hľadať informácie na internete.	je to pre mňa ľahké	5	4	3	2	1	je to pre mňa ťažké
Používam elektronickú poštu.	často	5	4	3	2	1	zriedkavo
Využívam prácu na počítači, internet alebo CD pri učení.	veľmi často	5	4	3	2	1	málokedy
Chcem sa naučiť (zdokonaľiť) v práci s počítačom.	úplne to platí	5	4	3	2	1	vôbec to neplatí

12. KULTÚRNE KOMPETENCIE	Hodnoty						
	vždy	5	4	3	2	1	nikdy
Rád(a) navštevujem kultúrne podujatia.	vždy	5	4	3	2	1	nikdy
Zaujímam sa o kultúru iných národov a národností (živé vystúpenia – hudba, spev, divadlo, programy v TV, výstavy, literatúra...)	často	5	4	3	2	1	zriedkavo
Tolerujem rozdiely, ktoré sú charakteristické pre kultúru a umenie jednotlivých národov a národností.	je to pre mňa ľahké	5	4	3	2	1	je to pre mňa ťažké
Rád(a) sa zapájam do umeleckej činnosti (spievam alebo kreslím, recitujem, tancujem, píšem básne...)	veľmi často	5	4	3	2	1	málokedy

© L. Bagalová, D. Gogolová

Postup:

Učiteľ/ka vysvetlí cieľ dotazníka – spoznať, v akej miere má žiak/čka rozvinuté jednotlivé kompetencie, aby si mohol/a vybrať, na čo sa bude prednostne zameriavať. Môže si vypracovať osobný plán rozvoja. Ako každý dotazník aj tento je orientačný. Učiteľ získa informácie o názore žiakov na svoje kompetencie, aj o situácii v triede. Keď doplní získané informácie vlastným pozorovaním, môže si pripraviť účinnejší program osobnej a sociálnej výchovy žiakov. Inšpirácia pochádza z publikácie H. Belza a M. Siegrista (2001), kde je možné nájsť podobné dotazníky aj pre dospelých.

Žiaci pracujú individuálne. Pri každej vete (predtým je potrebné zabezpečiť, aby rozumeli obsahu) zakrúžkuje jednu z možností, ktorá sa viac alebo menej približuje ku krajným hodnotám. Namerané hodnoty za danú kompetenciu spočítame a delíme počtom odpovedí, čím dostaneme priemernú hodnotu odpovede. Môžeme si tak urobiť profil každého žiaka, pričom máme na pamäti, že ide o sebahodnotiaci dotazník. Z priemerných hodnôt všetkých žiakov si môžeme vytvoriť profil triedy. Väčšiu objektívnosť zaručíme, keď pridáme ešte výsledky cieľného pozorovania na záznamových hárkoch, ktoré môžu sledovať aj žiaci, rozborov vlastných pozorovaní z hodiny a pod. V každom prípade získame obraz, ako sa vidia žiaci a prostredníctvom nich – triedu.

SEBAHODNOTENIE

Meno: .....

Skupina: .....

Aktivita: .....

Dátum: .....

Otázky na sebahodnotenie	 áno	 menej	 nie	Poznámka
1. Si spokojný/spokojná so svojou prácou?				
2. Pomohol/a si niekomu zo skupiny?				
3. Podieľal/a si sa na práci skupiny? Plnil/a si si svoju úlohu?				
4. Počúval/a si, čo hovorili druhí?				
5. Páčila sa ti práca na aplikačných úlohách?				
6. Prejavil/a si niekomu úctu?				
7. Pocítil/a si, že niekomu dôveruješ alebo že niekto dôveruje tebe?				

SEBAHODNOTENIE

Meno: .....

Skupina: .....

Aktivita: .....

Dátum: .....

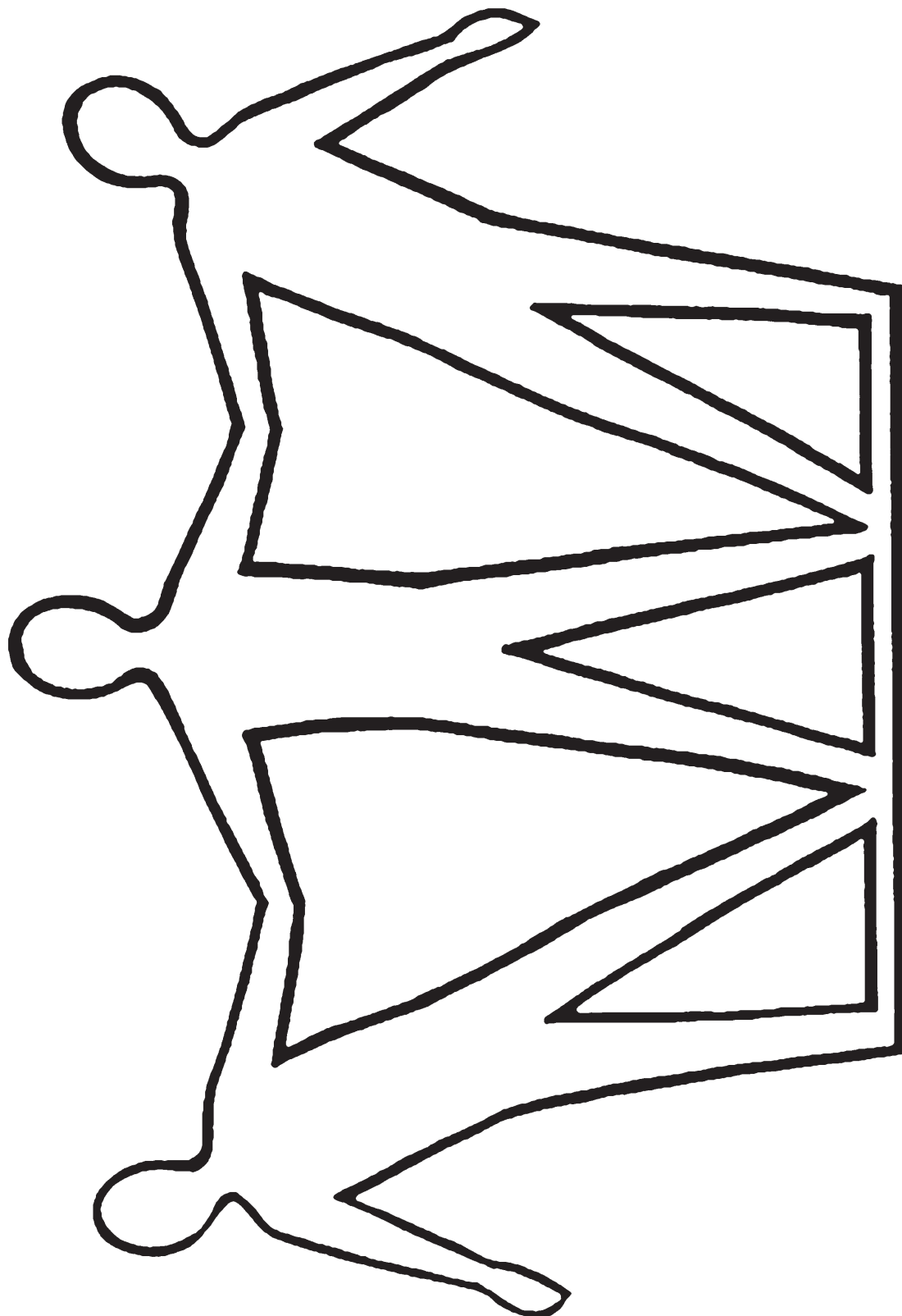
Otázky na sebahodnotenie	 áno	 menej	 nie	Poznámka
1. Si spokojný/spokojná so svojou prácou?				
2. Pomohol/a si niekomu zo skupiny?				
3. Podieľal/a si sa na práci skupiny? Plnil/a si si svoju úlohu?				
4. Počúval/a si, čo hovorili druhí?				
5. Páčila sa ti práca na aplikačných úlohách?				
6. Prejavil/a si niekomu úctu?				
7. Pocítil/a si, že niekomu dôveruješ alebo že niekto dôveruje tebe?				

DOTAZNÍK HODNOTENIA VZDELÁVANIA K ĽUDSKÝM PRÁVAM

- Na hodinách má zvlášť bavilo: . . . . .
.....
- Najmenej zaujímavé pre mňa bolo: . . . . .
.....
- Nasledujúce témy navrhujem vynechať: . . . . .
.....
- Nálada v triede bola: . . . . .
.....
- Môj osobný úspech v učení bol: . . . . .
.....
- Pre bežný život som sa naučil(a): . . . . .
.....
- Aké práva mám v rodine: . . . . .
.....
- Aké povinnosti mám v rodine: . . . . .
.....
- Aké práva mám v škole: . . . . .
.....
- Aké povinnosti mám v škole: . . . . .
.....
- Čo by som chcel(a) ešte povedať: . . . . .
.....

PRIATEĽSTVO

Viem si vybrať a udržať priateľa pomocou vzájomnej dôvery a starostlivosti.

Z programu Integrované tematické vyučovanie (ITV)

RIEŠENIE PROBLÉMOV

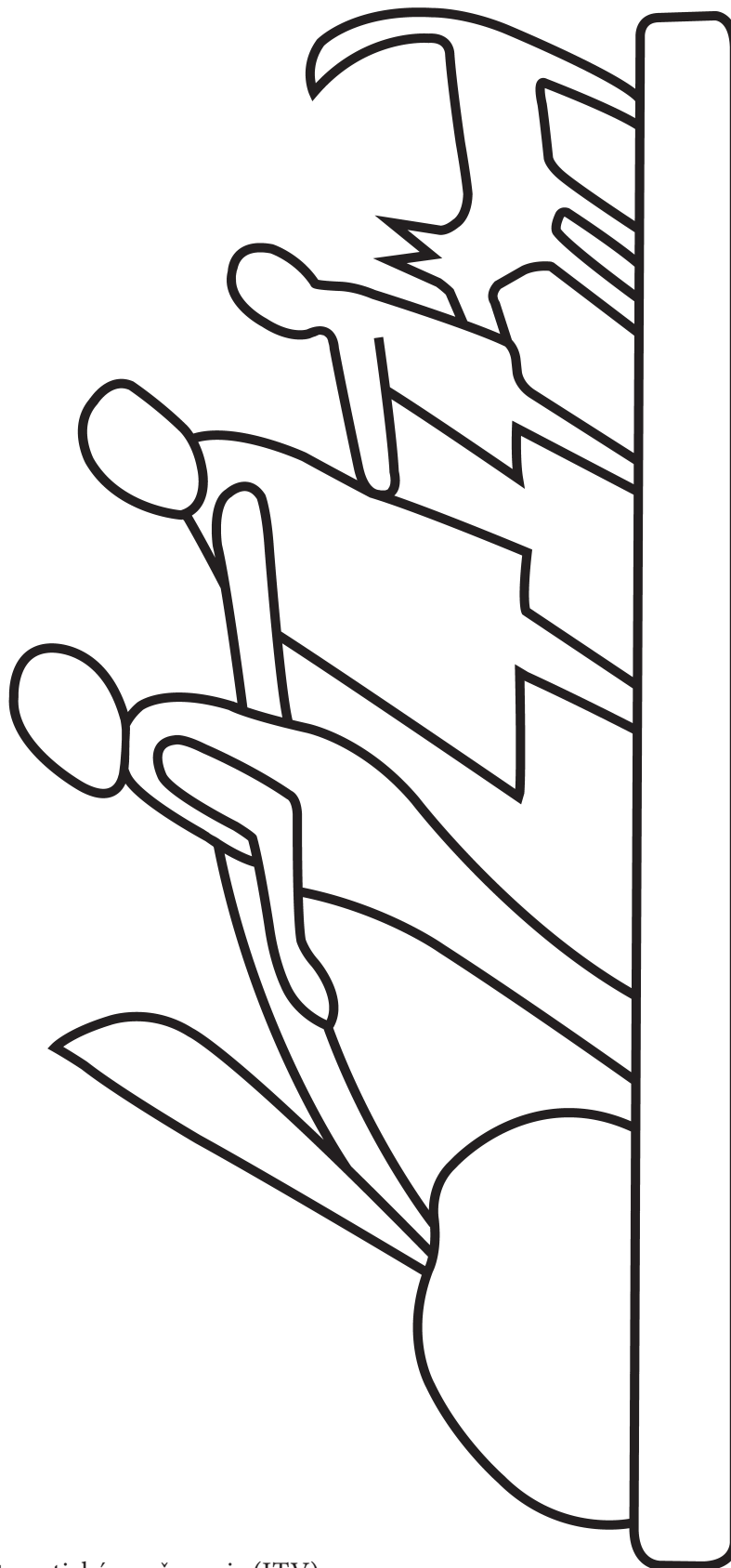
Hľadám riešenia v rôznych situáciách. Učím sa prekonávať prekážky.

Z programu Integrované tematické vyučovanie (ITV)

SPOLUPRÁCA

Dokážem spolupracovať na rovnakom ciele.

Z programu Integrované tematické vyučovanie (ITV)

AKTÍVNE POČÚVANIE

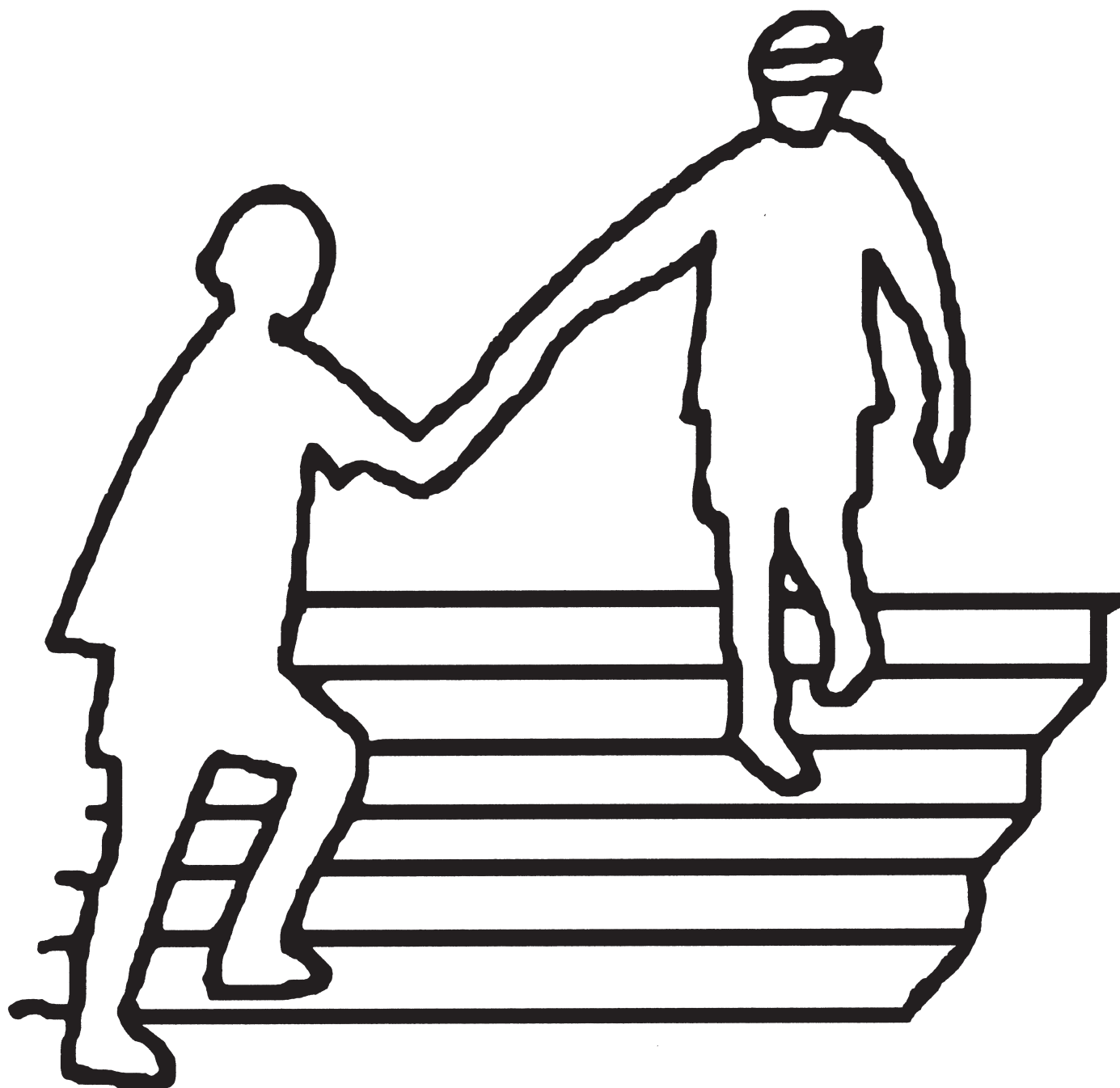
Sústredene Ťa počúvam a vnímam, čo mi hovoríš.

Z programu Integrované tematické vyučovanie (ITV)

DÔVERYHODNOSŤ

Môžeš sa na mňa v každej situácii spoľahnúť. Čo sľúbim alebo poviem, to dodržím.

Z programu Integrované tematické vyučovanie (ITV)

ZÁVER

Ľudské práva sa týkajú ľudskej dôstojnosti a humánnych hodnôt človeka. Sú súhrnom práv a slobôd, ktoré sú prisudzované každej ľudskej bytosti. Popri tradičnej problematike sem v súčasnosti patrí aj ochrana práv žien, detí, práva zdravotne postihnutých, pacientov, právo na zdravé životné prostredie, spotrebiteľské práva, práva národnostných a názorových menšín a mnohé ďalšie. Svoje práva sa snažia ochraňovať aj predstavitelia rôznych stavovských a profesijných organizácií.

Ľudské práva vymedzujú postavenie človeka v spoločnosti. Bez nich by človek nemohol žiť dôstojne ako plnohodnotná ľudská bytosť. Sú priznané jednotlivcovi a umožňujú mu využívať schopnosti, inteligenciu, talent a vedomosti na uspokojovanie jeho potrieb. Ľudské práva sú práva, ktoré nadobúdame, pretože sme príslušníkmi ľudského rodu, prirodzeným spôsobom – pri narodení. Pomáhajú nám vymedziť a bližšie definovať priestor, v ktorom žijeme, určujú kvalitu nášho života i úroveň ľudského spoločenstva. Sú univerzálne, to znamená, že patria všetkým ľudským bytostiam bez ohľadu na akékoľvek odlišnosti. Sú nedeliteľné a vzájomne závislé, to znamená, že tvoria sústavu, z ktorej nie je možné vyňať skupinu práv bez narušenia jej základov a vnútornej rovnováhy. Sú neodňateľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.

Netreba však zabúdať, že v rovnakej miere sú pre človeka dôležité aj povinnosti. V ľudskom živote, ktorý je bez koexistencie s inými ľuďmi nemyšliteľný, majú tvoriť práva a povinnosti jednotlivca harmonickú jednotu.

O tomto všetkom sme chceli „hovoriť“ v našej metodike. Dúfame, že sa nám to aspoň sčasti podarilo. Veríme v tvorivosť a pedagogické majstrovstvo našich kolegov, kolegýň – a v to, že ak v metodickéj príručke niečo chýba, jednoducho si to „dopíšu“.

Autorky

Kontakt na autorky:
bagalova@statpedu.sk
gogolova@statpedu.sk

LITERATÚRA

- ABC : *Teaching Human Rights. Practical activities for primary and secondary schools.* United Nations. New York and Geneva, 2003. ISBN 92-1-154149-2
- Absetz, B. : *Robíme to spolu.* Bratislava : Hevi, 1996. ISBN 80-85518-82-1
- Alexová, S., Vopel, K. W.: *Nechaj ma, chcem sa učiť sám.* Bratislava : SPN, 1992. ISBN 80-08-01521-7 (1. – 4. diel)
- Bednařík, A. a kol. : *Životné zručnosti a ako ich rozvíjať.* Bratislava : NDS, 2004. ISBN 80-969209-2
- Belz, H., Siegrist, M. : *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení.* Praha : Portál, 2001, ISBN 80-7178-479-6
- Byčkovský, P., Kotásek, J. : *Nová teorie klasifikování cílů ve vzdělávání: revize Bloomovy taxonomie.* Pedagogika, 2004, roč. 54, č. 3, s. 227-242.
- Canfield, J., Wells, H., C. : *Hry pro zlepšení motivace a sebedůvěry žáků.* Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-028-6
- Canfield, J., Siccone, F. : *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře.* Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-194-0
- Capacchione, L. : *Tvořivý deník pro děti. Společník pro rodiče, učitele a vychovatele.* Praha : Pragma, 1982. ISBN 80-7205-912-2
- Fischer, R.: *Učíme děti myslet a učit se.* Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-120-7
- Gamon, D., Bragdon, A.: *Mozek a jak ho cvičit.* Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-349-9
- Gardner, H.: *Dimenze myšlení.* Praha : Portál 1999. ISBN 80-7178-279-3
- Interné materiály ASK
- Gibbs, J.: *Kmene, proces pre sociálny rozvoj a kooperatívne učenie.* Bratislava : Arimes, 1994. ISBN 80-967082-5-2
- Gogolová, D., Bagalová, L., Piovarčiová, T., Kociánová, L. : *Etická výchova pre 6. ročník základných škôl. Súbor aktivít.* Bratislava : Orbis Pictus Istropolitana, 2006. ISBN 80-7158-648-X
- Gogolová, D., Bagalová, L., Piovarčiová, T. : *Metodická príručka Etická výchova pre 6. ročník základných škôl.* Bratislava : Orbis Pictus Istropolitana, 2006. ISBN 80-7158-683-8
- Kalhous, Z., Obst, O. a kol. : *Školní didaktika.* Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X
- Karnsová, M. : *Jak budovat dobrý vztah mezi učitelem a žákem.* Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-032-4
- Kasíková, H. : *Kooperativní učení, kooperativní škola.* Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-167-3
- Kollárika, T. : *Škála na meranie sociálnej atmosféry v triede – ŠSAT.* Príručka. Bratislava : Psycho-insight, 1999.
- Kovaliková, S., Olsenová, K.: *Integrované tematické vyučovanie – Model.* 1. vyd. Bratislava : Faber, 1996. ISBN 80-967492-6-9
- Lašek, J., Mareš, J. : *Jak změřit sociální klima třídy.* In Pedagogická revue. 18, 1991, č. 6, s. 401 – 410.
- Local Action/Global Change: *Learning about the Human Rights of women and Girls*, autor: Julie Mertus, Nancy Flowers a Mallika Dutt (UNIFEM, 1999).
- Marušincová, E. a kol. : *Závěrečná správa gestora o experimentálnom overovaní výchovno-vzdelávacieho projektu Integrované tematické vyučovanie v ZŠ J. A. Komenského, Majerníkova 60 v Bratislave.* ŠPÚ, 2001.
- Márai, S. : *Sviece dohárajú.* Bratislava : Kaligram, 2003. ISBN 80-7149-584-0
- Nadácia Milana Šimečku 2002 : *Všetci různí – všeci rovní.* Z anglického originálu „all different – all equal“, Council of Europe 1995.
- Parlette, S.: *Tipy, triky a techniky pro trénink mozku.* Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-709-4
- Patersonová, K. : *Připravit, pozor, učíme se!.* Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-102-9
- Petlák, E.: *Všeobecná didaktika.* Bratislava : Iris. 1997. ISBN 80-88778-49-2
- Piovarčiová, T., Gogolová, D. : *Etická výchova pre 5. ročník základných škôl.* Bratislava : Orbis Pictus Istropolitana, 2004. ISBN 80-7158-551-3
- Piovarčiová, T., Gogolová, D. : *Metodická príručka Etická výchova pre 5. ročník základných škôl.* Bratislava : Orbis Pictus Istropolitana, 2004. ISBN 80-7158-563-7

- Projekt Orava v praxi. Zavádzanie demokratických prvkov do výchovno-vzdelávacieho procesu. 2001.
ISBN 80-968664-0-0
- Prvé kroky metodická príručka pre výchovu k ľudským právam.* Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1998.
ISBN 80-967588-3-7
- Pausewangová, E. : *150 her k utvárení osobnosti.* Praha : Portál, 1993. ISBN 80-85282-50-X
- Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: *Pedagogický slovník.* Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4
- Selby, D. : *Globální výchova.* Praha : Grada, 1994. ISBN 80-85623-98-6
- Shapiro, D. : *Konflikty a komunikácia. Sprievodca labyrintom konfliktov.* New York : Inštitút Open Society 1995.
- Shiman, D. : *Teaching Human Rights.* Univerzita Denver : Centrum pre vyučovanie medzinárodných vzťahov, 1998.
- Silberman, M. Lawsonová, K.: *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování.* Praha : Portál. 1997.
ISBN 80-7178-124-X
- Smith, Ch. A. : *Třída plná pohody.* Praha : Portál, 1994. ISBN 80-85282-82-8
- Svatoš, V., Lebeda, P. : *Outdoor trénink pro manažery a firemní týmy.* Praha : Grada, 2005. ISBN 80-247-0318-1
- Švec, Š. : *Základné pojmy v pedagogike a andragogike.* Bratislava : Iris, 1995. ISBN 80-88778-15-8
- Turek, I. : *O problémovom vyučovaní.* Bratislava : SPN, 1982.
- Turek, I. : *Zvyšovanie efektívnosti vyučovania.* Bratislava : MC, 1997. ISBN 80-88796-49-0
- Výchova a vzdelávanie pre 21. storočie – Inováciami kurikula k zmysluplnému učeniu.* Bratislava : Asociácia S. Kovalikovej – Vzdelávanie pre 21. storočie na Slovensku, 2001. ISBN 80-968477-0-8
- Začínam (sa) učiť zážitkom.* MC Tomášikova 4, Nadácia Štúdio zážitku. Bratislava, 1997. ISBN 80-967580-5-5
- Zelina, M. : *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti.* Bratislava : Iris, 1996. ISBN 80-967013-4-7
- Zelina, M. : *Teórie výchovy alebo hľadanie dobra.* Bratislava : SPN, 2004. ISBN 80-10-00456-1
- Žigmund, V., Repiský, P., Gorej, L., Sika, P. : *Program výchovy k ľudským právam/školiaci program.* Projekt PHARE 2003.
- Použité *piktogramy sociálnych životných zručností* pochádzajú z programu Integrované tematické vyučovanie (ITV) a boli uverejnené, spolu s námetmi pracovných listov, so súhlasom ASK – Vzdelávanie pre 21. storočie na Slovensku.

VYBRANÉ PRÁVNE PREDPISY O ĽUDSKÝCH PRÁVACH

1. Dohovor o ochrane základných práv a slobôd, publikovaný v Zbierke zákonov pod číslom 209/1992 Z. z.
2. Dohovor o právach dieťaťa, publikovaný v Zbierke zákonov pod číslom 104/1991 Z. z.
3. Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov, publikovaná v Zbierke zákonov pod číslom 588/2001 Z. z.
4. Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, publikovaný v Zbierke zákonov pod číslom 120/1976 Zb.
5. Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín, publikovaný v Zbierke zákonov pod číslom 160/1998 Z. z.
6. Ústava Slovenskej republiky, publikovaná v Zbierke zákonov pod číslom 460/1992 Z. z.
7. Všeobecná deklarácia ľudských práv, publikovaný v Zbierke zákonov pod číslom DE01/48 Zb.
8. Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon)

Publikácia bola vydaná s finančnou podporou Ministerstva školstva Slovenskej republiky v rámci realizácie Národného plánu výchovy k ľudským právam na roky 2005 – 2014.

ĽUDSKÉ PRÁVA A ZRUČNOSTI POTREBNÉ NA ICH UPLATNENIE METODICKÁ PRÍRUČKA PRE UČITEĽOV ZÁKLADNÝCH A STREDNÝCH ŠKÔL

Zodpovedná riešiteľka a koordinátorka úlohy Plánu hlavných úloh ŠPÚ Realizácia Národného plánu výchovy k ľudským právam na roky 2005 – 2014:

PhDr. Zdenka Janasová

Autori: PhDr. Ľubica Bagalová
PhDr. Darina Gogolová

Recenzenti: PhDr. Marta Šikrová
PhDr. Dáša Vargová, CSc.
Mgr. Martin Kríž

Jazyková úprava: PhDr. Helena Otajovičová, CSc.

Vydanie prvé

Rok vydania: 2007

Náklad: 8 500 ks

Rozsah: 116 strán

Vydal: © Štátny pedagogický ústav, Pluhová 8, P. O. BOX 26, 830 00 Bratislava 3

e-mail: spu@statpedu.sk

Tlač: Považská tlačiareň, s. r. o.

ISBN 978-80-89225-26-2